

William a Catherine Boothovi

Zakladatelé Armády spásy

Williamova práce jako zastavárenského učeně mu dala příležitost vidět na vlastní oči bídu městské chudiny. Viděl zoufalství v lidských očích, když přinášeli do zastavárny svatební prsteny, hedvábné nedělní kapesníky, deštníky a potřísněné šaty. Doufali jen v to, že výměnou svého nepatrného majetku za peníze budou schopni zachránit holt život a vyhnou se soudnímu vysřehování ze svých domovů.

Vzpomínka na děti plačící v ulicích Nottinghamu a zebrající o kousek chleba provázela Williama po celý život. Jednoho večera viděl otrhané muže a ženy, jak rozbíjejí okna, aby se dostali do pekárského krámu. Za pár vteřin už utíkali pryč s náručí plnou chleba. William dostal lekci o tom, že hlad může dohnat člověka k zoufalým činům.

Životopis manželu Boothových - jejichž práci nejlépe vystihuje krédo: „Spasení duše je klíčem ke spasení těla“ - zakladatelů největšího hnutí, které dnes vedle kázání evangelia přináší nejrozsáhlejší humanitární pomoc mezi nejchudší vrstvy obyvatelstva ve více než 100 zemích světa, vykresluje dramatický příběh odhodlaného muže a smělé ženy, kteří spojili své životy i síly k tomu, aby vyhlásili boj lidské chudobě a bídě.

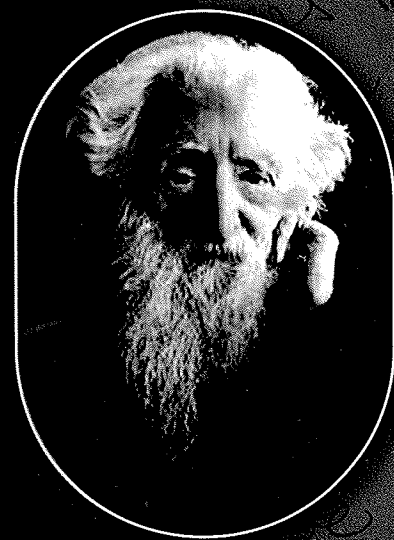
Srdce manželu Boothových hořelo touhou pomoci těm nejubožejším lidem, kteří žili na ulici, utápěli se ve špině, alkoholismu a beznaději, a proto právě těmto lidem věnovali svá slova povzbuzení a praktickou pomoc milosrdenství.

Autorka biografie manželu Boothových **Helen K. Hosierová** ve své práci vzácně kombinuje čtivost s odbornou fundovaností a znalostí historických faktů.

Helen K.
Hosierová

William a Catherine Boothovi

Zakladatelé
Armády spásy

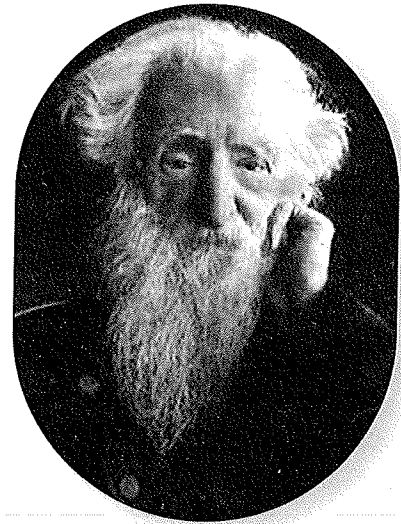
ISBN 80-7255-021-7

Helen K.
Hosierová

William
a Catherine
Boothovi

Zakladatelé
Armády spásy

Ne, nikdy!“

Všechny hlavy se otočily; všechny oči pátraly po tom hlase, který se ozval z galerie. Byl to ženský hlas a pronesená slova byla o to překvapivější.

Na jaře 1861 nebylo výroční shromáždění Nového metodistického sdružení (Methodist New Connection), kde by žena mohla volně vyjadřovat své názory, ale Catherine Boothová se nemohla udržet. Připadala si zrazena člověkem, který ji i jejího manžela Williama před sedmi lety přivedl k reformně orientované denominaci.

V roce 1854 rozpoznal reverend Dr. William Cooke u Williama velké obdarování a povzbudil Boothovy, aby se zapojili do práce Nového sdružení v Londýně. Ujišťoval je, že právě zde je místo, kde jsou křesťané vedeni k uctívání Krista tím, že víra prostupuje každou oblast jejich života.

Nyní však tentýž člověk překážel jejich snům o probuzeneckých shromážděních po celé Anglii. A nazýval to kompromisem! Catherine v tom viděla kompromis se zbožnou průměrností a malichernou závistí.

Ukázalo se už, že William je velmi nadaným kazatelem, avšak v minulých pěti letech Catherine sledovala, jak proti němu roste mezi některými denominačními představiteli odpor. Všechno to začalo tehdy, když mu po sérii setkání, která William pořádal v Nottinghamu, začal v jeho práci odporovat P. J. Wright, superintendent církevního obvodu. To byla závažná okolnost, protože systém obvodů byl základem celé organizační struktury Nového sdružení.

Každý obvod se skládal z několika skupin věřících, kteří žili v jedné geografické oblasti. Některé skupiny měly jen několik členů a setkávaly se v soukromém domě, zatímco jiné byly tak

První vydání, Návrat domů © 2 000, Praha

Původně vydáno jako:

William and Catherine Booth – Founders of The Salvation Army

nakladatelstvím Barbour Publishing, Inc.

© 1999 by Barbour Publishing

Veškerá práva českého překladu vyhrazena. Žádná část této knihy nesmí být v jakékoli formě publikována bez písemného svolení vydavatele.

Překlad: Tomáš Adámek

Obálka: © CALDER

Návrat domů, P. O. Box 25, 150 06 Praha 56

ISBN 80-7255-021-7

velké, že potřebovaly svou vlastní církevní budovu. Členové každé skupiny se spolu modlili, studovali a konali bohoslužby. Také se jedni druhým zodpovídali z duchovní kvality svého všedního života. Pomáhal jim v tom jeden nebo několik kazatelů. Jestliže jeden obvod měl námitky k Williamovým metodám, ostatní jej mohly následovat. Kde pak bude moci kázat?

Williamova evangelizační setkání byla bojovně propagována ve společnosti, kde se svatost obvykle spojovala se zdvořilým, usedlým, uzavřeným chováním. Vytvářely se seznamy těch, kdo potřebovali spasení nebo obnovu svého odevzdání Kristu, a za tyto lidi se konaly jmenovité modlitby na veřejných setkáních, dříve než začala probuzenecká shromáždění. Někteří z lidí na těchto seznamech byli občanskými představiteli, úspěšnými obchodníky či dokonce prominentními členy místních církví. Označovat je jako hříšníky bylo trapné, urážlivé a snad dokonce nactiurhačské.

Ti, kdo se účastnili Williamových shromáždění, byli nabádáni, aby se ihned veřejně přihlásili ke Kristu tím, že předstoupí dopředu a pokleknou před očima všech přítomných. Shromáždění byla někdy velmi dlouhá, neboť obsahovala několik evangelizačních výzev. Jak se shromáždění prodlužovala, často se stávala velmi emocionálními a to vedlo k obviněním, že lidé jsou nuceni k nezodpovědným rozhodnutím pro Krista, místo aby byli vedeni k rozhodnutí promyšlenému a pečlivě uváženému. Někteří představitelé Nového sdružení předpokládali, že lidé, kteří byli k následování Krista přinuceni, se od tohoto rozhodnutí záhy odvrátí.

Při shromážděních i v následné práci s nově obrácenými byly laikům – mužům i ženám – svěřovány významné úkoly, které dříve vykonával jen ordinovaný kazatel.

Zapojení žen při shromážděních bylo obzvláště kontroverzní. Mnozí křesťanští představitelé věřili, že Bible prikazuje že-

nám ve shromáždění mlčet nebo setrvávat v pečlivě a neměnně poslušnosti každému muži, který se nachází v jejich okolí. Boothovým v jejich situaci přitěžovalo, že Catherine se vehementně zasazovala o neomezené zapojení žen ve všech aspektech bohoslužby, učení a vedení v církvi již dávno předtím, než se provdala za Williama.

Ať už byl přesný důvod Wrightovy opozice vůči Williamovým kazatelským metodám jakýkoli, je jasné, že v celé té záležitosti hrála velkou roli obyčejná závist. William byl obratným řečníkem a přitahoval tak ohromné zástupy lidí, že ve srovnání s ním vypadala většina ostatních kazatelů Nového sdružení jako naprosto neschopná.

William a Catherine byli však oddáni svému přístupu ke kazatelské službě a sloužili v několika komunitách včetně Gatesheadu, padesátitisícového města ležícího na severovýchodním pobřeží Anglie naproti Newcastleu upon Tyne. V létě 1860 William dost těžce onemocněl. Zčásti to bylo způsobeno spojením tlaku pastoračních povinností a evangelizačních snah. Zatvrzelá neochota představitelů Nového sdružení ustanovit jej jako evangelizačního kazatele na plný úvazek stupňovala jeho stres. Také útoky na Catherine kvůli její práci v Gatesheadu a jejímu výslovnému prosazování žen v církvi na něj těžce doléhaly. Trvalo měsíce, než se Williamovo zdraví navrátilo. Zatím Catherine v podstatě převzala všechny jeho povinnosti.¹

Brzo byly její pozoruhodné schopnosti patrné všem a její pověst jakožto „paní kazatelky“ se šířila daleko za hranice Gatesheadu. Byla to však doba, kdy většina viktoriánských žen nosila rukavičky a křehké vějíře a jejich krásná ústa zůstávala zavřená, přinejmenším na veřejnosti. Samostatné názory Catherine a její velký úspěch jakožto kazatelky ve spojení s Williamovou jedinečně mocnou službou brzo způsobily, že si

mnozí z představitelů Nového sdružení mezi sebou šeptali: „Tihle nezávislí Boothovi potřebují přitáhnout uzdu.“

V prosinci 1860 se William vrátil ke své práci v Gatesheadu a o Vánocích se s Catherine dělil o kazatelské povinnosti v kapli Bethesda.²

V prvních několika měsících roku 1861 začala Catherine pravidelně přijímat pozvání k veřejným kázáním – ne pouze zastoupení místo svého churavějícího manžela. V jejich společné službě padla pro ni poslední omezení.

* * *

5. března 1861 napsal William dlouhý dopis reverendu Jamesi Staceyemu, prezidentu Nového sdružení, který se chystal odejít na odpočinek, a naléhal, aby byl pověřen evangelizační službou na plný úvazek.³ Podrobný plán ukazoval, jak by denominace mohla podporovat Williamovu cestovatelskou činnost a jak by to prospělo jejímu úsilí o zasažení veřejnosti.

Catherine byla s Metodistickým novým sdružením čím dál nespokojenější a naléhala na svého manžela, aby zvážil možnost nezávislé služby. Chtěla však současně zůstat v Gatesheadu, pokud jim to jen „vedení Páně“ ukáže jako skutečnou prioritu.⁴ Dělal si také určité starosti o budoucnost. Byla teď matkou čtyř malých dětí. Měli dobrý domov a stálý příjem, ale jen za podmínky, že zůstanou v Gatesheadu. Počet členů kaple Bethesda prudce vzrostl a nedělní bohoslužby byly přeplněny, ale Catherine si dělala starosti o Williamovo zdraví, stejně jako o své vlastní.

Trápily ji také záležitosti širší rodiny. Dělal si starosti o rodiče, kteří žili daleko v Londýně. Její otec měl sklon k prudkému střídání nálad a v minulosti se potýkal s alkoholismem. A pak tu byla Williamova ovdovělá matka, která potřebovala stálou podporu svého syna.

Když se v květnu sešla v Liverpoolu výroční konference Nového sdružení, bylo Williamovi i Catherine jasné, že v jejich životě dochází k obratu. Věděli, že jejich budoucnost je otázkou, o níž se bude na konferenci nejživěji diskutovat. Práce v Gatesheadu se rozvíjela a nikdo nezpochybňoval, že služba Boothových prospěla celé denominaci. Když začínala konference, William byl připraven dát všechno v sázku a prosazovat záležitost svého pověření k evangelizační práci na plný úvazek. „Zkusím to znovu,“ řekl Catherine. „Předložím důraznou žádost, aby mi umožnili konat evangelizační práci na různých místech a zanechat pastoračních povinností v obvodu.“

„Budu se na galerii za tebe modlit,“ ujišťovala jej.

Po celý týden William čekal na příležitost k vystoupení. Konečně v sobotu 25. května byla nastolena otázka budoucnosti Boothových. Byl už za nimi dlouhý týden a delegáti byli unavení a neklidní. Williamův návrh předložil reverend J. Stokoe a v jeho prospěch zazněly pečlivě uvážené argumenty.

Potom P. J. Wright a jeho stoupenci předložili argumenty proti návrhu. Začal boj. Na obou stranách zaznívaly znechucené hlasy, bylo však jasné, že mnozí členové konference jsou rozhořčení nechotou obou Boothových podřídit se vedení denominačních představitelů.

„Jeho požadavek odporuje veškerému rozumu a autoritě,“ prohlásil stroze jeden kazatel.

Jiní kritikové tvrdili, že Williamova popularita poškozuje celý systém obvodů. Jeho probuzenecká shromáždění mohla snadno přivést do obvodu stovky nově obrácených, ale on ani jeho žena nejevili zájem zůstat v obvodu a pečovat o něj. Co horšího, mnozí z nově obrácených byli zklamáni vyčpělým tradicionalismem stávajících církví. Více je lákalo navštěvovat sérii dalších probuzeneckých shromáždění v nedalekém městě než spolupracovat na budování místního obvodu.

„Sbírá smetanu a mléko nechává jiným,“ stěžoval si ten člověk nahlas.

Jak čas ubíhal, diskuse se stala ještě vzrušenější. Kdosi prohlášoval, že je to urážka místního kazatele, přijde-li někdo zvenku a vede evangelizační bohoslužby. Jiní důrazně obviňovali emocionální výstřelky všeho probuzenectví. Jeden řečník za druhým připouštěl, že William je mimořádně obdarován, ale pak všichni zatvrzele prohlašovali, že tyto své dary může nejlépe využít v rámci jediného obvodu.

Jeden z řečníků poukázal na dlouhou Williamovu nemoc v minulém roce a naznačil, že cestování „uškodilo jemu i jeho obvodu“.

Když se shromáždění víc a víc zvrhávalo v hanlivou přestřelku mezi stoupenci a odpůrci Williama a Catherine, Dr. Henry Crofts, prezident Nového sdružení, přerušil jednání. Pak požádal, aby byla vyklizena galerie a další rozhovor se odehrával „za zavřenými dveřmi“.

V průběhu celé té hněvivé debaty si Catherine a William vyměňovali pohledy – on z konferenčního přízemí dole, ona z horní galerie. Když Catherine vstala, aby odešla, přemohlo ji zklamání a rozhořčení nad tím, co slyšela a viděla. Nejprve byla pomalu unášena tlakem lidí kolem. Přiblížila se k vnější hale a ke schodišti dolů k hlavnímu stupni haly.

Zaváhala a chvíli setrvala u dveří ke schodišti. Nemohla se přinutit, aby Williama opustila v tak důležité chvíli. Náhle ji napadlo: *Bude se dívat nahoru a hledat u mě podporu, a já tam nebudu.* Místo aby odešla, zůstala na počátku schodiště, odkud stále ještě mohla slyšet průběh jednání. Také mohla stále vidět většinu přízemí, ale pro ty dole nebylo snadné ji uvidět.

Williamovi bylo umožněno, aby přečetl svůj březnový dopis reverendu Jamesi Staceyemu, ale ani jeho výmluvnost nevedla k uklidnění.

Dr. Cooke, jeho starý poradce, který se domníval, že pro sdružení a pro Williama něco zachrání, navrhl kompromisní řešení. „Jestliže Booth převezme obvod Newcastle, nemohl by se po zvláštní dohodě se svými nadřizenými věnovat občas evangelizační práci někde jinde?“ Navrhoval dále, aby se William zaměřil na své pastorační povinnosti, omezil svou evangelizační práci a upustil od konání evangelizačních shromáždění v jiných obvodech bez souhlasu kazatelů, kteří je mají na starosti.

Williamovi pokleslo srdce, když byla změna rychle přijata velkou většinou hlasů. To všechno už bylo vyzkoušeno, a všechno selhalo!

Náhle Catherine nedokázala udržet své znechucení z formálnosti konference, svůj hněv nad duchovní zaslepeností těch, kdo odporovali poslání jejího manžela v evangelizaci Anglie. „Ne, nikdy!“ zvolala nahlas.

Zatímco William tiše seděl s bradou spočívající na levé paži a pravou přes ni překříženou, slyšel, jak se shora ozývá Catherinein jasný hlas.

Zmatek, zděšení a pohoršení se odráželo na tvářích, které jej obklopovaly. „Copak jsem nedal zavřít dveře?“ křičel Dr. Crofts. „Zavřete dveře!“

Catherine kdosi rychle uchopil pod paži a vedl ji po schodech. William tiše zvedl svůj klobouk a vydal se k zadním dveřím haly. Tam se setkal s Catherine a prudce ji objal. Společně odešli z budovy.

V hale za jejich zády propukl chaos, zatímco některé hlasy volaly: „Klid! Klid!“

* * *

Jakkoli je to těžko pochopitelné, William a Catherine neskončili docela s Novým sdružením. Podřídili se nabídce Dr.

Cooka, aby se William stal superintendentem obvodu Newcastle, jednoho z nejdůležitějších v denominaci.

Ale odumírání už začalo. Ačkoli to nikdo nečekal, zanedlouho měli Boothovi započít cestu, která vedla k založení jedné z velkých křesťanských organizací devatenáctého a dvacátého století. Ale stejně málo lidí by očekávalo, že tento vdovin syn vůbec vstoupí do duchovní služby.

Dne 10. dubna 1829 se na Nottintone Place 12 ve Sneintonu na předměstí Nottinghamu ozval pronikavý křik novorozeněte. William Booth právě přišel na svět. Rodina Boothova žila v šestipokojovém domě z červených cihel. Williamova matka Marie byla druhou ženou Samuela Bootha a společně obývali svůj malý svět s Williamovými sestrami Ann, Mary a Emmou.

Boothovi drželi pohromadě. Williamova matka vyrůstala po smrti své matky se svou tetou a strýcem ve venkovském domku. Nikdy nechodili mezi lidi. Ona ani její manžel nebyli příliš společenští. Jeden z rodinných přátel označoval Boothovy jako „hrdé a rezervované“. Ale Boothovi byli dost přísní a postarali se o to, aby jejich děti chodily každý týden do kostela.

Williamův otec byl stavitelem. Občas míval slušné příjmy a měl v úmyslu vychovat ze svého jediného syna gentlemana, což by mu v britské společnosti zajistilo uznání a snadnější přístup k dobrému zaměstnání. Williamovi bylo řečeno, že bude chodit do Biddulphovy školy, aby získal vzdělání a styky potřebné pro britského gentlemana.

Naneštěstí na Nottingham a okolní vesnice dolehly těžké časy. Protože lidé přicházeli o práci, Williamův otec nemohl prodávat ani pronajímat domy, které budoval. Protože neměl peníze na zaplacení dluhů, Samuel Booth ztrácel vybudované domy jeden za druhým. Nakonec Boothovi přišli o hypotéku na svůj vlastní dům.

Nebylo peněz na zaplacení dalšího Williamova studia. Pro rodinu bylo obtížné zajistit dokonce i dostatek jídla. A tak místo gentlemanké výchovy byl dán William do učení k zastavárníkovi Francisi Eamesovi, který žil a pracoval v části Nottinghamu zvané Husí brána. Husí brána byla hroznou čtvr-

tí. Lidé žili na ulicích, protože si nemohli dovolit pronajmout ani malý pokojík. Stěží si obstarávali potravu a oděv.

Williamův mistr, pan Eames, mu poskytoval jídlo a místo na spaní, ale současně také od Williama žádal tvrdou práci. Stejně jako většina učňů v jeho době dostával i William velmi nízký plat za svou práci, která trvala od časného jitra do pozdního večera. Namísto dobrého platu se měl naučit živnosti, která mu zajistí příjem na celý život, jakmile skončí svá učňovská léta.

William pracoval pro pana Eamese necelý rok, když dostal zprávu, že jeho otec, Samuel Booth, zemřel. „Stěží jsem vycházel s učňovským platem,“ vzpomínal William později, „a když mi zemřel otec, byl jsem v takové finanční tísní, že jsem takřka v ničem nemohl pomoci své matce a sestřám, což mě nemálo zahanbovalo a rmoutilo.“¹

Ale William neměl na vybranou. Až do svých devatenácti let musel pracovat pro pana Eamese. Učňové podepisovali se svými mistry smlouvu, která dávala mistrům po šest nebo sedm let plnou kontrolu nad jejich životem. Tato smlouva neumožňovala učňům odejít, pokud se jim jejich situace nelíbila. Zběhlí učňové nemohli dostat jinou práci a byli odsouzeni k životu v chudobě. A tak čtrnáctiletý William dál pracoval pro pana Eamese a posílal domů nepatrné částky peněz, jimiž se snažil pomoci své matce a sestřám.

Williamův plat samozřejmě nebyl dost vysoký, aby mohl živit celou rodinu, a tak jeho matka začala také pracovat jako majitelka malého obchodu na Husí bráně. Prodávala zákazníkům domácí potřeby. Z Williamova učňovského platu a matčiniých výnosů z obchodu byli schopni rodinu zabezpečit.

V oněch těžkých dobách mu matka radívala: „Buď dobrý, Williame, a všechno dopadne dobře.“ Když později psal William o svém mládí, budil dojem, že matka na něj měla silný

křesťanský vliv. Mluvil o ní s velkou láskou a chválil ji za to, co udělala pro něj a pro jeho sestry.

V té době byl však William více ovlivňován svými přáteli. Napsal, že vliv jeho společníků byl „všechno jiné než prospěšný“, a přiznal: „Morálně jsem scházel a následky mohly být vážné.“²

Williamova práce jako zastavárenského učně mu dala příležitost vidět na vlastní oči bídu městské chudiny. Viděl zoufalství v lidských očích, když přinášeli do zastavárny svatební prstýnky, hedvábné nedělní kapesníky, deštníky a potištené šály. Doufali jen v to, že výměnou svého nepatrného majetku za peněžní hotovost zachrání holý život a vyhnou se soudnímu vystěhování ze svých domů. Protože zastavárník prodával jejich majetek za mnohem vyšší cenu, než za jakou jej od nich koupil, málokdo z prodejců mohl být kdy schopen vykoupit své poklady nazpět.

Vzpomínka na děti plačící v ulicích Nottinghamu a žebrající o kousek chleba provázela Williama po celý život. Jednoho večera viděl otrhané muže a ženy, jak rozbíjejí okna, aby se dostali do pekařského krámu. Za pár vteřin už utíkali pryč s náručím plným chleba. William dostal lekci o tom, že hlad může dohnat člověka k zoufalým činům.

* * *

William, vyrůstající mezi svými přáteli a ve své práci, se měl nakonec stát jen dalším z těch, kdo vykořisťují chudé lidi v jejich zoufalství. Ale rok po otcově smrti se stalo něco, co změnilo další směr Williamova života. V patnácti letech začal William docházet do wesleyánské kaple na Broad Street, která patřila Wesleyánské metodistické církvi.

Během bohoslužebných shromáždění si William víc a víc uvědomoval svoji hříšnost. Laický kazatel Isaac Marsden rozrušil srdce dospívajícího chlapce varováním, že duše umírají

každou minutu. William si nedovedl vybavit přesný okamžik svého obrácení – mohlo to být na modlitebním setkání stejně dobře jako v soukromí – ale často s živými podrobnostmi vyprávěl o té noci roku 1844, kdy se prašnými ulicemi trmácel domů ze shromáždění. Náhle celou jeho bytostí projel pocit duchovního nadšení. Ačkoli ta zkušenost nebyla možná tak dramatická jako novozákonní vyprávění o oslepení Saula z Tarsu jasným světlem na cestě do Damašku, byla přesto skutečná. William stál na ztemnělé ulici a věděl, že se musí vzdát hříchu a napravit křivdy, kterých se dopustil na jiných.

První věc, kterou udělal po své zkušenosti, bylo svolání skupiny přátel, kteří mu před časem dali stříbrné pouzdro z vděčnosti za pomoc, kterou, jak si mysleli, jim William poskytl. Ve skutečnosti pomoc, kterou mu přičítali, neposkytl on. Věděl, že musí s těmito přáteli dát věci do pořádku, chceli vážně poslouchat Ježíše, ale nebylo to pro něj snadné. Napsal o tom: „Jednoduše vrátit jejich dárek by bylo poměrně jednoduché, ale přiznat se, že jsem je podvedl, bylo pro mě pokoření, k němuž jsem se po několik dní nemohl odhodlat.“

Po dnech vnitřního zápasu se William konečně rozhodl, že tu záležitost musí dát do pořádku. Později napsal: „Pamatuji se, jako by to bylo včera, jak ... jak jsem našel toho mladíka, kterému jsem nejvíce ukřivdil, jak jsem před ním přiznal svůj hřích, vrátil mu pouzdro – a jak náhle z mého srdce spadlo těžké břemeno a na jeho místo nastoupil pokoj a odhodlání sloužit od té chvíle Bohu a svému pokolení.“³

Kvůli své smlouvě William nadále pracoval pro pana Eamese v zastavárně. Chápal však, že bude muset změnit způsob využití svého volného času, jinak by nemohl sloužit Bohu. Stále více usiloval věnovat každou svou volnou chvíli církvi a službě druhým lidem. „Bohu patří všechno, co patřilo Williamu Boothovi,“ prohlašoval.

V sedmnácti letech se William pokoušel pokračovat ve šlepičích amerického probuzeneckého kazatele Jamese Caugheye, kterého viděl pořádat probuzenecká shromáždění v Nottinghamu v roce 1846. William a jeho přítel Will Sansom se vydali do zbídačené oblasti Meadow Platts. Booth říká: „Brávali jsme s sebou na ulici židli, jeden z nás se na ni postavil a zazpíval píseň, kterou jsme pak zpívali s pomocí nejvýše tří nebo čtyř lidí. Pak jsem mluvil k lidem a zval je, aby šli s námi na shromáždění v jednom z domů.“⁴ Živé písně a krátká poselství přivedla některé k obrácení.

Mladý William Booth a jeho přítel se nespokojili pouhým pořádáním shromáždění. Chtěli být Bohu nápomocní, aby proměňoval lidské životy. Navštěvovali tedy nemocné a obrácené, jejichž jména a adresy si poznamenali. Často se nedostal domů před půlnocí a nemohl se dostatečně vyspat, protože každé ráno v 7.00 musel být v obchodě pana Eamese, připravený pracovat. William později připustil, že tento nabitý program přetěžoval jeho zdraví, ale učil se jak z práce, kterou vykonával, tak i z chyb, jichž se dopouštěl. O mnoho později napsal o těchto mladických snahách: „Měli jsme miniaturní Armádu spásy.“

Jak jejich služba pokračovala, William Booth a Will Sansom se stali ještě bližšími přáteli. Booth srovnával jejich přátelství s biblickým přátelstvím Davida a Jónatana. Ale tragédie se blížila. Will Sansom náhle těžce onemocněl, pravděpodobně tuberkulózou. Jeho rodina jej vzala na venkov s nadějí, že čistší vzduch a odpočinek uzdraví jeho tělo. Nic však nepomáhalo. Nakonec vzali Willa na Isle of Wight v naději, že ve vlhkém mořském vzduchu se mu bude snadněji dýchat. Přes všechno jejich úsilí mladý Will Sansom zemřel.

William Booth byl zdrcen. Jeho spolupracovník, tak nepostradatelný v práci, kterou konali mezi chudými, byl mrtev.

Ke všemu tehdy došel William k přesvědčení, že jeho práce v zastavárně mu brání ve svěcení neděle jako dne odpočinku. Protože v zastavárně byl největší provoz v sobotu odpoledne, pan Eames často potřeboval, aby všichni jeho zaměstnanci pracovali přes půlnoc. William Booth věřil, že jeho den odpočinku má začít okamžikem sobotní půlnoci. Když se William světil se svými starostmi příbuzným a křesťanským přátelům, mnozí z nich soudili, že je příliš úzkostlivý. Ale William se rozhodl řídit hlasem svého svědomí.

Požádal pana Eamese, aby s ním mohl mluvit. Během rozhovoru William vysvětloval: „Jsem ochoten začít v pondělí ráno, jakmile hodiny odbijí dvanáctou, a pracovat až do chvíle, kdy odbije dvanáct v sobotu večer, ale ani za všechny vaše peníze nebudu pro vás pracovat jedinou nedělní hodinu nebo minutu.“

Pan Eames odpověděl: „Budeš pracovat spolu s námi ostatními, dokud obchod nezavřeme.“ Když pozoroval Williamovu reakci, dodal: „Nebo můžeš odejít.“ Závěr týdne se blížil. Všichni byli zvědaví, co William udělá. V sobotu ráno William dorazil do práce v určenou hodinu. Ale když zůstala zastavárna otevřena přes půlnoc, William se tiše zvedl a odešel. Pan Eames dostal své hrozbě a Williama vyhodil. Protože pan Eames poskytoval svým učňům místo na spaní, William teď byl bez práce i bez domova. Později řekl: „Všichni si ze mě dělali legraci jako z nějakého blázna.“

Navzdory těmto obtížím se William přidržel své víry. Během jediného týdne pan Eames změnil své smýšlení. Zastavárník si uvědomil, že ztratil jednoho ze svých nejspolehlivějších zaměstnanců a že mít mezi svými učni tak ryziho člověka může být přínosem pro jeho obchod. Pan Eames nabídl Williamovi, že ho vezme zpět a slíbil, že mu bude dovoleno končit svou sobotní práci s úderem půlnoci. Když se pan Eames o pár týdnů

později ženil a odjel se svou nevěstou na svatební cestu do Paříže, pověřil Williama správou obchodu.⁵

Smrt Willa Sansoma posílila Williamovo odhodlání sloužit chudým lidem v Nottinghamu. Po práci vedl válku proti hříchu a bídě pod širým nebem na Red Lion Square nebo dole v „The Bottoms“, jedné z nejsurovějších nottinghamských oblastí. Od nottinghamských občanů si vysloužil přezdívku „umíněný Will“ za svůj vřelý a vášnivý zájem o ztracené. V takzvaných „hladových čtyřicátých letech“ bylo běžné, že anglické kaple navštěvovali probuzeneční kazatelé. Kdekoli se objevili, William přicházel na každé shromáždění a přijímal od těchto starších mužů, co jen mohl.

William od těchto zkušenějších evangelistů okoukal řečnické techniky a vyhledával skupiny lidí, kteří pili nebo marnili čas. Jeho mocný hlas zněl jako rány bičem, když říkal: „Chci položit vaši duši několik přímých otázek. Má někdo z vás doma dítě, které chodí bez bot? Sedí teď vaše ženy doma potmě a čekají, že se vrátíte bez peněz? Odejdete odtud, abyste... *utrtili za alkohol peníze, které vaše ženy potřebují na jídlo?*“

Booth byl také přesvědčen, že nejbohatší lidé v Nottinghamu mají ukázat Boží lásku těm nejpotřebnějším lidem z ulice. Jedné neděle seděl reverend Samuel Dunn pohodlně na své ozdobné červené plyšové židli na kazatelně broadstreetské kaple a shromáždění zpívalo, když se venkovní dveře kaple najednou zprudka otevřely. Dovnitř se šourala ošumělá, téměř otrhaná skupina mužů a žen, znatelně nervózních a nesvých v přítomnosti kostelního lidu, skládajícího se převážně z majitelů mlýnů a obchodů a jejich dobře oblečených manželek.

Za tou otrhanou skupinou stál „umíněný Will“ a chlácholil ty návštěvníky, kteří byli ustrašení a chtěli z kostela odejít. Pak začal William vysílat do lavic svá obvinění. Reverend Dunn zděšeně přihlížel. Bylo to zcela bezprecedentní. V té do-

bě chudí, pokud vůbec přišli do kostela, vcházeli jinými dveřmi a seděli odděleně na lavicích bez opěradel a podušek, za přepážkou, která je zastiňovala před očima sboru i kazatele. Řádní členové sboru teď na ně civěli, zírali, šeptali si a funěli. Někteří si přesedli, aby se vyhnuli jakémukoli kontaktu s tou „lůzou“.

V dalším průběhu bohoslužby byl mladý William Booth konfrontován s rozhněvanými diakony a s pastorem. „Tak tedy, hochu,“ začal reverend Dunn, „to, že chceš pomoci těmto ubohým duším, je sice pěkné, ale měl jsi je posadit do vyhrazeného oddělení. Napříště, budeš-li chtít přivést takové lidi, ať vyjdou bočními dveřmi a sednou si do vyhrazených lavic.“

„Nechápu proč,“ řekl mladý William. „Přišli uctívat Boha stejně jako my všichni. Mají být při tom od nás oddělení?“

„Ne, ne, hochu, ovšemže ne. Ale – nu, Williame, možná mají vši a blechy, a našim dobrým ženám je z nich nevolno.“

„S tím, co mají, udělali, co mohli. Očistili se pro tuto příležitost. Víím, že jejich šaty jsou vetché a ošumělé, ale mě nezajímají jejich šaty. Zajímají mě jejich duše.“

„Ale snad... je tu něco jiného... když takhle přijdou předními dveřmi, slušní lidé získají špatný dojem o našem sboru,“ odpověděl jeden z členů církve. Rozhlédl se kolem, hledaje oporu u ostatních, a pokračoval: „Musíme trvat na tom, že pokud sem znovu přivedeš tuto sebranku, přivedeš je bočními dveřmi a posadíš v oddělení chudých.“

„Není to sebranka,“ řekl Booth. „Jsou to muži a ženy hledající spasení – a zdá se mi, že v domě Božím by měli mít právo sedět, kdekoli uznají za vhodné. Poroučím se, pánové.“

To byla jeho první srážka s církevníky, ale vzpomínka na tu událost se vpálila do srdce a do mysli a měla mít pro následující léta rozhodující význam. Jeho jednání mnohé lidi v kostele rozhořčilo. Dokonce i jeho vlastní matka a sestry byly

přesvědčeny, že tito opilí vyvrženci nemohou být spaseni. Jejich víra byla možná upřímná, ale mýlily se a mladý muž to věděl.

Reverend Dunn však pozoroval, že William má neuvěřitelné výsledky při svém pouličním kázání, a navrhl mu, aby uvažoval o svém vstupu „do plánu“ jako místní kazatel ve vesnicích. „Vstoupit do plánu“ bylo u wesleyánských metodistů prvním krokem ke kazatelské službě. Muži „v plánu“ kázali tam, kde nebylo ordinovaného kazatele. Nejprve William nabídku odmítl, ale pak změnil názor a stal se akreditovaným, neplaceným místním kazatelem.

Asi ve stejné době skončila Williamova učňovská léta v zastavárně a nemohl sehnat práci. Bylo mu devatenáct let. Třináctihodinové pracovní dny po celých šest let, špatný vzduch v zastavárně, nedostatek pravidelného spánku a nezdravé stravovací návyky si vybíraly svou daň. Žaludeční nevolnost byla jeho ustavičným trápením. Doktor jej varoval, že člověk s jeho nervovým systémem potřebuje tělesnou stavbu jako mladý býček a hrudník jako zápasník, aby přežil.

Williamovi také bralo odvalu, že členové jeho církve se zřejmě nezajímali o jeho zdraví. O tomto údolí svého života napsal: „Nikdo o mě nejevil ani nejmenší zájem.“

William si uvědomoval, že musí zachovat svou energii a obnovit své zdraví, má-li být užitečný v díle Páně, a tak se zaměřil na své zotavení. Protože neměl práci, trávil čas studiem a četbou. Zejména četl *Přednášky o náboženském probuzení* Charlese Finneye a kázání a knihy George Whitefielda a Johna Wesleye.

Když popisoval svou mladistvou lásku k metodismu, William napsal: „Klaněl jsem se všemu, co mělo přívlastek *metodistický* ... hltal jsem životopis (Johna Wesleye). Všechny ostatní lidské výtvořiny mi připadaly nesrovnatelné s jeho spisy

a písněmi jeho bratra Charlese; a podle mého odhadu všechno potřebné pro spásu světa bylo ukryto ve věrném uvádění litery a ducha jeho pokynů do praxe.

Tehdy i později jsem se málo staral o církevní vyznání nebo formy. Co jsem si přál vidět, byla organizace, jejíž nejvyšší ambicí a cílem by bylo spasení světa, založená na jednoduchých, vážných principech, které jsem sám přijal a o jejichž účinnosti jsem se mohl už ve svém mládí přesvědčit.“

* * *

Navzdory svému studijnímu zápalu si William uvědomoval, že nemůže zůstat navždy bez práce. Jeho matka a sestry stále potřebovaly finanční podporu. Když se částečně uzdravil, William zvažoval své možnosti. Byl sice už laickým kazatelem, rychle však opustil myšlenku přijmout ordinaci. Příprava ke kazatelské službě stála peníze – a ty v té době neměl nazbyt. Bylo pro něj otevřeno jen jediné povolání: práce v zastavárně.

William rychle pochopil, že jediným místem, kde bude schopen najít takovou práci, je Londýn. Přestěhování do walworthské oblasti toho velikého města bylo poslední věcí, kterou by si byl přál udělat. Když však na něm ležela odpovědnost za péči o matku a sestry, jak mohl odmítnout nabídku zaměstnání, která zahrnovala pokoj nad obchodem i stravu?

Se smíšenými pocity William cestoval do Londýna. V některých ohledech mu život v Londýně připadal horší, než si představoval. Jeho nová práce byla nepřijemná. Později vzpomínal, že byl „v podstatě bílým otrokem“. Ale William chápal svou práci jako prostředek k zajištění finančních potřeb své rodiny. Nejvíce jej zajímala dobrovolnická práce, kterou vykonával po uzavření zastavárny.

Brzo po svém přestěhování do Londýna se William připojil k walworthskému sboru. Sbor mu dával mnoho příležitostí k laickým nedělním kázáním. Někdy byl vyslán do tak vzdá-

lených sborů jako Greenwich, osm mil jižně od města. William byl vysoký a hubený a po dlouhém kazatelském dni jeho unavené nohy dupaly po dlažbě, aby dosáhl svého ponurého pokojíku před desátou, kdy majitel zamykal dveře.

Se svými přáteli v Nottinghamu zůstával v kontaktu prostřednictvím dopisů. V jednom z nich se svěřil, co jej v těch osamělých londýnských dnech drželo nad vodou: „Jak se ti daří? Víím, že žiješ pro Boha a pracuješ pro Ježíše. Drž se toho ještě pevněji! Rozviň bojovou zástavu do větší šíře! Dotírej zblízka na šiky nepřítelů a svou cestu ještě zřetelněji vyznačuj slavnou kořistí Immanuelovy milosti, trvalými pomníky Ježíšovy moci! Polnice už zatroubila k útoku! Tvůj Vojevůdce tě ujišťuje o úspěchu a slavné odměně, tvá koruna už je připravena. Proč tedy čekat? Proč pochybovat? Vpřed! Vpřed! Vpřed! Kristus je se mnou! To ať je tvým heslem; to ať je tvým bitevním pokřikem, tvou válečnou písní; to ať je tvou útechem; tvým důvodem, když žádáš o Boží milost; tvým cílem, když ji nabízíš člověku; tvou nadějí, když tě obkličují tmy; tvým triumfem a vítězstvím, když jsi napadán a přemáhán smrtí! Kristus je se mnou! Řekni to lidem, kteří žijí a umírají v hříchu. Řekni to Ježíši, že sis jej zvolil za Spasitele a Boha; řekni to ďáblům, přikaz jim, ať tě už přestanou obtěžovat, neboť jsi odhodlán pro pravdu zemřít!“

V závěru dopisu William mluvil o těžkostech, s nimiž se setkává ve své službě: „Minulou neděli jsem kázal – váženému, avšak tupému a neživému sboru. Přesto jsem v něm dostal svolení modlit se i kázat. Během celé bohoslužby nikdo se mnou neřekl ‚amen‘ nebo ‚haleluja‘! Je to těžká dřina, pracovat půldruhé hodiny na kazatelně, pak sestoupit dolů a sám odvést všechnu práci i na modlitebním shromáždění!“

Jeho dopis také obsahoval prosbu přátelům, aby se věnovali laické kazatelské službě: „Přál bych si, aby tu se mnou na

modlitebních setkáních byl nějaký Savage, Proctor, Frost, Hovey a Robinson, a sláva Bohu, všechny překážky bychom překonali! Děkujte Bohu za každou hodinu, kterou smíte žít v Nottinghamu! Ach, smět žít na zemi pro Krista, setkat se s vámi znovu v lepším světě a nikdy se nerozejít!“⁶

O mnoho let později, když shromažďoval údaje o svém životě a zaznamenával své vzpomínky na rok 1850, William Booth napsal *Londýn* a k němu doplnil slovo: *Osamělost*.

Osamělost Williama Bootha neměla trvat navždy. Z jeho izolace mu nepřímo pomohly některé změny, k nimž docházelo v metodistické církvi. V roce 1850 byl John Wesley, zakladatel metodismu, už téměř šedesát let mrtev. Ve svých počátcích byli metodisté známí svými shromážděními pod širým nebem, kde byl každý vítán – včetně chudáků a nuzáků. Evangelizace a probuzení byly běžnými jevy. Avšak v době, kdy William Booth přijel do Londýna, mnohé metodisty uváděly tyto tradice do rozpaků. Metodistické sbory byly často strnulé a vyčpělé a lidé odmítali evangelizaci – zejména mezi chudými.

Jiní metodisté se pevně drželi vize církve, jakou zastával John Wesley. Trápilo je, že John Wesley sám by zřejmě nebyl v některých metodistických sborech vítán. A tak začali s takzvaným reformním hnutím. Chtěli reformovat církev zevnitř, ale jejich snaha vedla k rozkolu uvnitř církve. Mnohé vztahy byly poznamenány hořkostí a podezíráním.

William Booth se pokoušel držet stranou všech těchto sporů a štěpení, ačkoli jeho přítel a někdejší superintendent, reverend Samuel Dunn z Nottinghamu, byl jednou z vůdčích osobností reformního hnutí. Williamovo úsilí o nestrannost bylo odsouzeno k nezdaru. V roce 1850 walworthská kaple, kterou navštěvoval v Londýně, označila Williama jako reformistu, protože se účastnil některých reformistických shromáždění. Kvůli této nálepce mu odňali jeho osvědčení o příslušnosti (církvní členství). Izolace Williama Bootha byla dovršena.

Ale jeden člověk, Edward Harris Rabbits, sám reformista, slyšel kázání Williama Bootha a líbilo se mu. William Booth byl mladý, vášnivý a horlivý, nebral si žádné servítky. Rabbits povzbuzoval Williama v jeho kázání a byl jedním z těch mno-

ha lidí, kteří mladého muže více přitáhli k reformnímu hnutí. Rabbits byl úspěšný podnikatel, jemuž patřila řada obuvnických obchodů na jihu Londýna, a začal se za Bootha velmi zasazovat, nacházeje u mladého kazatele lepší věci a širší obzory.

Jednoho odpoledne potkal Rabbits Williama před jeho bytem a přemlouval mladého muže, aby s ním šel na schůzku reformistů.

„Čajový večírek?“ zeptal se William.

„Ano,“ odpověděl Rabbits. Rabbitsovi velmi záleželo na tom, aby uvedl Williama a jeho kazatelské schopnosti na společenském setkání. Mezi pozvanými byla i Catherine Mumfordová. Již dříve slyšela Bootha kázat v Binfield Hall v Claphamu a sdělila panu Rabbitsovi, že toto kázání považuje za nejlepší, které tam kdy slyšela. V třiatřiceti letech dokázala tak bystře hodnotit kázání, že pan Rabbits byl nakloněn věnovat jejímu úsudku značnou pozornost.

William Booth o tom všem samozřejmě nevěděl. Slečna Mumfordová však na něj učinila dojem. Když jej jeho hostitel požádal o přednes jedné americké básně o abstinenci, Booth odmítl. Nebyl společenský typ. Byl to jemný, zpěvavý hlas tmavooké ženy sedící na pohovce, který jej přesvědčil, aby – byť se zdráháním – zarecitoval „Sen prodavače kořalky“:

*„Prodavač kořalky sedí doma tiše,
své nohy zvedá nad hlavu a výše...
Rozverní a zpítí přátelé jsou pryč,
ráno se vzbudí znovu do bolesti,
krvavé oči, jejich mozek třestí...“*

Okamžitě z toho vznikla hlučná hádka. Jeden z umírněných pijáků začal hájit svůj návyk. Další se připojili. Booth si jistě musel v té chvíli pomyslet: Co jsem to jen udělal? Ale všech-

no, nač si později vzpomínal, byl jasný rozhodný hlas vynikající nad všechny ostatní, který hájil principy obsažené v básni. Catherine si vzpomínala, že když hosté odešli do jídelny na večeři, víno zůstalo nedotčeno.¹

* * *

William a Catherine spolu od té doby nemluvili až do dubna 1852. Všechno to začalo, když manželé Rabbitsovi počátkem toho měsíce pozvali Bootha domů na večeři. Když dojídali, pan Rabbits náhle řekl: „Musíte zanechat obchodu a plně se věnovat kázání evangelia.“

Booth byl nedůvěřivý. „To není pro mě. Nikde mě nechtějí. Kromě toho, nemohu žít ze vzduchu.“

„Kolik toho potřebujete k životu?“ zeptal se Rabbits.

„Počkejte chvíli, musím to spočítat,“ odvětil William. Za pár okamžiků řekl: „Dvanáct šilinků na týden by mi stačilo na bydlení, chleba a sýr.“

Rabbits ten nápad odmítl. „Nesmysl! Jsem si jist, že potřebujete alespoň dvacet šilinků na týden. Řeknu vám, co udělám – zajistím vám je přinejmenším na první tři měsíce.“

Ve snaze učinit to, co považoval za své poslání, William opustil své zaměstnání v zastavárně a po delším hledání si pronajal dva malé pokojíky v domě jedné vdovy poblíž hospody *U slona a hradu*. Byl Velký pátek, 10. dubna 1852 – Williamovy třiatřicáté narozeniny. Vzápětí se rozhodl zajít do obchodu s nábytkem a koupit postel, několik židlí a pár dalších kusů, aby si v pronajatých místnostech zařídil obyvatelný domov.²

Toho odpoledne pan Rabbits narazil na Williama a pozval jej na shromáždění reformistů. Byla tam i Catherine Mumfordová a po skončení shromáždění jí William nabídl, že ji doprovodí domů. Během kodrcavé jízdy kočárem byla společenská konverzace velmi obtížná; povšiml si, jak se Catherine

všemožně snaží plynule konverzovat, zatímco se na sedadle zmítá sem a tam. Požádal ji, aby se za takových okolností nepokoušela konverzovat – ačkoli společenská konverzace byla v takových chvílích považována za náležitý obyčej – a zapůsobil na mladou ženu svou ohleduplností.

Jakmile kočár dorazil k domu, v Brixtonu kde Catherine bydlela, její rodiče – Sarah a John Mumfordovi – naléhali, aby William zůstal přes noc. Věděl už, že během těch několika krátkých setkání s jejich okouzující mladou dcerou se do ní beznadějně zamiloval. Catherine jeho cit opětovala, ale jako slušně vychovaná mladá žena si své city nechávala pro sebe. Společenské mravy jejich doby nedovolovaly, aby William a Catherine mluvili o tak osobních záležitostech v tak raném stadiu svého vztahu.

V Catherinině vzpomínce na ten večer se objevovaly následující myšlenky: „Na tuto krátkou cestu žádný z nás dvou nikdy nezapomene. Je pravda, že k ničemu mimořádnému nedošlo, snad jen, jak to William vyjádřil později, že se zdálo, jako by Bůh dal v obou našich srdcích současně vzplanout tomu citu, který později dozrál přinejmenším v jedinečné sjednocení srdcí a životních cílů a který žádný z těch prudkých zvrátů, jimiž byl náš život naplněn, nikdy nedokázal setřít. Najednou jsme byli zaplaveni nádhernou harmonií názorů, cílů a dojmů o různých záležitostech, které před námi rychle probíhaly. Zdálo se, jako bychom se navzájem znali a milovali už po celá léta, a náhle, po nějakém dočasném odloučení, se opět shledali, a než jsme se dostali k mému bydlišti, tušili jsme, ano cítili, jako bychom byli stvořeni jeden pro druhého, a že od té chvíle musí běh našeho života plynout společně.“³

* * *

Když se William seznámil s Catherine a její rodinou, dozvěděl se, že se narodila 17. ledna 1829 v Ashbourne v Derbyshire,

asi pětadvacet mil od Nottinghamu. Byli stejně staří. Catherine byla jednou z pěti dětí, ale jen ona a její bratr John přežili dětství. John v šestnácti odcestoval do Ameriky.

Paní Mumfordová byla známa jako mimořádně zbožná žena a její manžel pracoval jako kolář a stavitel kočárů. Paní Mumfordová ve snaze zapůsobit na mladého kazatele řekla: „Catherine si četla Bibli už ve třech letech, a když jí bylo dvanáct, měla ji přečtenou osmkrát.“

„Ale mamí...“ ozvala se Catherine, aby vysvobodila Williama od matčiny přemrštěné chvály.

Když byly Catherine čtyři roky, její rodina se přestěhovala do domu bratra paní Mumfordové v Bostonu v Lincolnshire. Catherinin otec se začal angažovat v sílícím abstinentenském hnutí a při každé příležitosti mluvil proti alkoholickým nápojům. Ve dvanácti letech se Catherine stala tajemnicí abstinentského spolku mládeže a psala články do abstinentských časopisů.

Asi ve stejné době matka dovolila Catherine navštěvovat dívčí školu v Bostonu. Obávala se, že ve školách by se její děti zkazily. Vyučovala je doma. Teprve když ji přátelé přesvědčili, že dívčí škola ve městě je plná učitelů, kteří sdílejí názory paní Mumfordové, dovolila Catherine do ní docházet. Catherine bavil dějepis, zeměpis, sloh a matematika – předměty, kterým se její matka vyhýbala.

O dva roky později začala mít Catherine problémy s páteří a musela proležet několik měsíců v posteli. Její školní vzdělání skončilo, ale zatímco byla upoutána na lůžko, studovala církevní dějiny a teologii. William Booth byl potěšen, když se dozvěděl, že Catherine je slušně sečtělá a že zvláště oceňuje teologické práce Charlese Finneye a jeho *Přednášky o náboženském probuzení* – Williamovu oblíbenou knihu.

Ale kromě chatrného zdraví se během svého dospívání potýkala ještě s dalšími problémy. Vyrůstala odděleně od ostatních dětí svého věku. Jediným jejím přítelem byl pes, retriever jménem Waterford. Jednoho dne šla Catherine s Waterfordem navštívit otce v práci. Catherine nechala psa venku přede dveřmi obchodu. Když vcházela dovnitř, zakopla a rozplakala se. Waterford, který se domníval, že je zraněna, skočil dovnitř velkou skleněnou okenní tabulí, aby ji zachránil. Pan Mumford se rozhněval kvůli té škodě ve svém obchodu, kterou považoval za zbytečnou, a nařídil, aby byl pes okamžitě utracen.

To zlomilo Catherine srdce. Po letech napsala o této nehodě: „Ve svém dětství jsem neměla žádné kamarády a o to více mi chyběla ta nemá tvář.“⁴

Nepřiměřená reakce jejího otce na Waterfordovu nehodu byla pro jeho nestálou povahu typická. Byl mužem extrémů; z metodistického laického kazatele se stal prostě kazatelem proti alkoholismu. Potom se odvrátil od svých abstinentských aktivit a stal se z něj těžký pijan. Catherine na vlastní kůži okusila problémy rodiny, v níž je zneužíván alkohol. V době, kdy se setkala s Williamem, Catherine a její matka se stále ještě modlily, aby Catherinepan Mumford přestal pít a obnovil svá dřívější předsevzetí. Bolest, kterou Catherine zakoušela, když viděla, jak její otec schází v důsledku svého alkoholismu, zesílila její odpor k jakékoli podobě pití.

K jedné z významných událostí jejího dospívání došlo asi rok poté, co se její rodina přestěhovala do brixtonské části Londýna. V šestnácti letech se „skutečně a spasitelně obrátila“. Ačkoliv až do této chvíle byla dobrým člověkem, neměla jistotu, že je Božím dítětem. „Zdálo se mi nerozumné předpokládat, že bych mohla být spasena a přitom o tom nevědět,“ poznamenala později.

Jednoho rána náhodou pohlédla na slova písně Charlese Wesleye: „Můj Bože, já jsem tvým, jaký to božský mír, jaké to štěstí znát, že Ježíš je mým!“ Tu píseň docela dobře znala, ale teď ji ta slova zasáhla novým způsobem. Později popsala svou zkušenost těmito slovy:

Teď (tato slova) zakotvila v nehlubším nitru mé duše s takovou silou a názorností, kterou jsem dosud nikdy neměla. Bylo teď pro mě právě tak nemožné pochybovat, jako dříve bylo nemožné žít svou víru. Předtím mě všechna biblická zaslíbení dohromady nemohla přivést k víře; teď by mě ani všichni pekelní ďáblové nedokázali přesvědčit, abych pochybovala. Spasení už nebylo jen mou nadějí, bylo jistotou. Zdálo se, jako by ujištění o spasení proudivo a naplňovalo mou duši. Vyskočila jsem z postele, a aniž bych se namáhala s oblékáním, běžela jsem do pokoje své matky a vyprávěla jí, co se stalo.⁵

Catherine a její matka navštěvovaly wesleyánský metodistický sbor, ale narazily na spor mezi wesleyány a reformisty, stejně jako William. Když Catherine odmítla přestat docházet na shromáždění reformistů, byla vyloučena z Wesleyánské metodistické církve.

„To bylo jedno z prvních velkých trápení mého života,“ napsala později, „a působilo mi velkou trýzeň. Byla jsem mladá. Metodismus byl mou kolébkou i chůvou; milovala jsem jej láskou, kterou by protestanté ve vztahu ke svým církvím považovali za staromódní. Současně jsem byla nespokojena s jeho formálností, zesvětštěním a nedostatkem toho, čím by podle mého očekávání metodismus měl být, soudíc z jeho rané literatury a životopisů, stejně jako z vlastních Wesleyových spisů a z písní jeho bratra. Věřila jsem, že z toho kvašení vznikne něco lepšího, svatějšího a dokonalejšího. Zde byli lidé,

o nichž jsem se ve své prostoduchosti domnívala, že se chtějí vrátit k zápalu a důraznosti dřívějších dní. V této naději a v soucitu nad křivdami, které, jak jsem věřila, museli reformisté snášet, odvrátila jsem se od wesleyánské církve, což pro mě zjevně znamenalo ztrátu všeho, co mi bylo nejdražší, a téměř všech osobních přátel.“⁶

* * *

Když se William a Catherine lépe seznámili, zjistili, že mají mnoho společných zájmů i společných zkušeností. Jejich vzájemný cit ještě více zesílil. Catherine se stala pro Williama neustálým zdrojem povzbuzení. V odpovědi na jeho dopis, který musel naznačovat nemalou míru ztráty odvahy, mu napsala:

*Můj drahý příteli,
rozprostřela jsem Váš dopis před Pánem a vážně jej žádala, aby Vám zjevil svou vůli. A nyní bych ráda napsala několik slov útěchy a povzbuzení.*

Nechcete-li mi způsobovat bolest, pak neodsuzujte sám sebe. Mám jistotu, že Bůh Vás neodsuzuje, a kdybyste mohl nahlédnout do mého srdce, viděl byste, jak jsem vzdálena takového pocitu. Nedejte se uhranout minulostí! Zapomeňte na ni! Vaší touhou je činit Boží vůli a on Vás povede. Nevšimněte si těch, kdo se na Vás mračí, když Bůh se usmívá.

Slova „sklíčenost, melancholie a zoufalství“ mi rvou srdce na kusy. Ani na chvíli se nepoddávejte takovým pocitům. Bůh Vás miluje. On Vás podepře. Myšlenka, že bych snad mohla zvýšit Váš zmatek a způsobit Vám nějaké utrpení, je téměř nesnesitelná. Jsem v pokušení litovat, že jsme se vůbec kdy setkali! Pokuste se na mě zapomenout, pokud ta vzpomínka kazí Vaši užitečnost nebo Vás připravuje o pokoj. Nemám-li žádnou jinou volbu než protivit se vůli

Boží, nebo setrvat v zármutku svého srdce, už jsem se rozhodla! „Buď vůle tvá!“ je mé trvalé volání. Nestarám se o sebe, ale ach, přivedu-li Vás k pádu, nikdy již více nebudu šťastná!

Je velkou zkouškou být zlehčován a pohrdán, jednáte-li z těch nejčistších motivů. Ale považte charakter těch, kdo takto s Vámi jednají, a nepřeceňujte jejich vliv. Máte v obvodu několik opravdových přátel, a co lepšího, máte Přítele tam nahoře, jehož láska je stejně nesmírná jako jeho moc. Může vám otevřít cestu k jiné oblasti, kde můžete být užitečný, k oblasti větší, než jakou si nyní dokážete představit.⁷

William si přál, aby se zasnoubili. Catherine sdílela jeho touhu, ale zdá se, že si přála, aby oba svůj vztah pečlivě uvážili, než se odhodlají k takovému kroku. Své důvody mu vysvětlovala v jiném dopisu, datovaném 13. května 1852:

*Můj drahý příteli,
přečetla jsem si Váš vzkaz jednou i podruhé a obávám se, že úplně nerozumíte mým nesnázím. Nejedná se o okolnosti. Domnívala jsem se, že jsem Vás v této věci plně přesvědčila. Myslela jsem, že jsem Vás již ujistila, že žádné zářivé vyhlídky by mě nedokázaly zlákat, ani temné odstrážit, jen pokud jsme ve svých srdcích zajedno. Má nesnáz, můj jediný důvod, proč jsem si přála zasnoubení odložit, byl ten, abyste Vy mohl mít ve svém srdci pokoj, že ten krok je správný. Neodvažuji se učinit tak slavnostní zasnoubení, dokud mě nemůžete ujistit, že cítíte, že Vás v každém ohledu mohu učinit šťastným, a že máte pokoj v tom, že takový krok neodporuje Boží vůli. Máte-li v této věci jistotu, bez ohledu na okolnosti, pak zapomeňme na okolnosti a staňme se jedním, ať přijde cokoli; a v sobotu*

večer, na kolenou před Bohem, odevzdejme se znovu jemu a sobě navzájem. Jakmile toto učiníme, proč bychom si dělali starosti o budoucnost? My i všechny naše starosti jsou v Jeho rukou, pod mocí Jeho vševedoucí a milostivé prozřetelnosti.

Opět Vás svěřuji Jemu. Jistě se nemůže stát, že byste se zmýlil. Předstupujme před Jeho Trůn s veškerou silou své modlitby a věřte mi

Vaše oddaná Catherine

Znali se už osm měsíců. Pravděpodobně v sobotu večer, 15. května 1852, požádal William Mumfordovy o ruku jejich dcery. Mumfordovi dali své laskavé svolení. Před začátkem nového roku 1853 se ti dva zasnoubili.

Před mladým párem brzo stála řada rozhodnutí. Dohodli se, že se koncem července nepokusí prodloužit tříměsíční dojednání s panem Rabbitsem, nebyli si však jisti, co bude William dělat dál.

Catherine i William si dělali čím dál tím větší starosti kvůli rozkladu a neshodám, jimiž se v té době reformisté vyznačovali. Dlouze diskutovali o tom, co se právě dělo. Ačkoli se reformisté oddělili od Wesleyánské metodistické církve kvůli tomu, co označovali za strnulost a konzervatismus, sami reformisté, se všemi svými výbory a složitou mašinerií hnutí, překáželi snahám o probuzení.

William si uvědomil, že jeho spojení s reformisty mu brání vykonávat to, co považoval za své pravé poslání. „Catherine, toto prostě nevidím jako místo pro sebe... pro nás...“

Od července do října William a Catherine zvažovali, že se stanou kongregacionalisty. Williama Bootha předcházela jeho pověst, a tak když požádal o schůzku s Dr. Johnem Campbellem, známým kongregačním kazatelem, byl vřele přijat.

„Slyšel jsem váš životní příběh, mladý muži, a líbil se mi,“ řekl Dr. Campbell. „Líbíte se mi a věřím, že kongregační církev je to pravé místo pro vás. Prosadíte se v ní a já vám v tom budu nápomocen, jak jen budu moci.“

Dr. Campbell dále navrhoval: „Jděte na fakultu. Studujte Bibli, pak vyjděte ven a kažte jakékoli učení, o němž jste pevně přesvědčen, že je tam nacházíte.“

Velmi povzbuzen a vyzbrojen jmény a adresami kongregačních kazatelů se William začal dozvídat, co by pro něj znamenalo studium na fakultě. Ne každý, s kým mluvil, jej povzbuzoval tak jako Dr. Campbell. Jeden kazatel doporučil

Williamovi, aby dva roky pracoval pod dohledem jiného kazatele, než začne uvažovat o vstupu na fakultu.

Zklamán tím, co slyšel, William napsal Dr. Campbellovi: „Čekat v nejistotě jeden nebo dva roky a potom strávit další dva nebo tři roky ve výcviku, dříve než si zvyknu na svou práci, se neshoduje s mými přáními či nadějemi. Pokud však poznám, že to je cesta, kterou mě Otec chce vést, jsem připraven se po ní vydat. Vše, co nyní mohu učinit, je tiše stát a spatřovat spasení Boží.“

Dr. Campbell se přimluvil a William byl přijat do výcvikového ústavu Cotton End. Ale Williama stále trápily některé teologické otázky, které po desetiletí metodisty rozdělovaly. Nejvíce potíží činila Williamovi kongregacionalistická víra ve vyvolení a omezené smíření, která znamenala, že Bůh předem vyvolil ty lidi, kteří se mají stát křesťany, a že Kristova smrt na kříži přinesla usmíření jen za hříchy těchto „vyvolených“ lidí. „Jsem zmaten učením o vyvolení,“ vysvětloval fakultnímu výboru.

Výbor doporučil Williamovi, aby studoval dvě knihy, jež se zabývaly touto otázkou a několika dalšími, ve kterých měl určitě nejasnosti. Nic z toho, co William přečetl, jeho názor nezměnilo a nedovedl si představit, že by kázal něco, čemu nevěří.

„Catherine, nemohu přijmout kalvinismus – to je výsledek toho všeho,“ řekl v jedné chvíli a s energií sobě vlastní mrštil knihou, kterou právě četl, do protilehlého kouta místnosti. „Raději budu hladovět než kázat takové nauky. Bylo by ztrátou času, kdybych se o to pokoušel.“

* * *

William Booth nikdy nevstoupil na kongregační fakultu. Zatímco zvažoval, co dál, dostal pozvání od reformistů, aby převzal spaldingský obvod v South Lincolnshire, asi sto mil se-

verně od Londýna. Ačkoli měl k reformistům stále výhrady, William si uvědomil, že takový úkol by jej udržel stranou mocenských zápasů a odporu k probuzení, jímž se vyznačovalo tak mnoho reformních představitelů v Londýně.

Catherine sdílela Williamovy starosti a ani jeden nebyl nadšen představou, že je bude oddělovat taková vzdálenost. Věřili však, že Bůh vede Williama do Spaldingu, a v listopadu 1852 se William rozloučil a vyrazil na sever.

Během jejich odloučení měla Catherine dostatek času a psala Williamovi téměř denně. On se zatím trmácel pěšky nebo kodrcal jednospřežním kočárem jednotlivými bažinami své sedmadvacet mil široké farnosti. To mu ponechávalo velmi málo času, aby na její dopisy odpovídal, ale Catherine nikdy neochabla ve své lásce a povzbuzování, ačkoli jí v některých chvílích muselo připadat, že to jsou velmi jednostranné námluvy. Byla připravena svěřit budoucnost Bohu.

V tomto období mladá dvojice zjistila, že není ve všem dokonale zajedno. Catherine byla zapřísáhlou feministkou – což v té době bylo velmi neobvyklé. Napsala odhodlaný dopis kazateli, který odbýval ženy jako slabší pohlaví, a kopii toho dopisu poslala Williamovi, protože pracoval ve stejném obvodu. K jejímu překvapení se William postavil na stranu kazatele.

Catherine byla bez sebe. „Ach, předsudky, kdy jich bude konec!“ hněvala se. „Nevidím žádný důvod, proč věřit, že kromě fyzické síly a odvahy je žena v některém ohledu níže než muž, a jsem si jista, že z Božího slova to nemůže nikdo dokázat.“

Po takové prudké reakci od bytosti, jejichž názorů si vážil, byl William nucen znovu promýšlet své stanovisko. Nakonec se cítil být donucen ke kompromisu. „Nedoporučoval bych ženě, aby začínala kázat,“ napsal směle, avšak dodal, „ačkoli

bych jí v tom za žádných okolností nebránil... Kdybych měl moc tě zastavit, neudělal bych to, ačkoli by se mi to nelíbilo.“

Ten dopis končil ve smílivém tónu: „Jsem pro spasení světa; nebudu bojovat proti ničemu, co může být jeho nástrojem.“

Catherininý dopisy Williamovi byly záchranným lanem jejich vztahu na dálku. Cestování bylo nesnadné a William si z časových i finančních důvodů nemohl dovolit Catherine navštěvovat. Jeho probuzenecké úsilí se setkalo s velkým ohlaselem nejen ve Spaldingu, ale v celém okolním kraji. Navzdory odloučení její dopisy často ukazovaly rostoucí hloubku její lásky k němu:

Můj nejdražší Williame,

Večer je nádherně klidný a tichý a sladce souzní s pocity mé duše... Všechno je v pořádku. Cítím, že je to správné, a chválím Boha za to uspokojivé přesvědčení.

S největší radostí odpovídá má duše na Tvou výzvu, abych se Mu nově odevzdala a usilovala o těsnější spojení s Tebou tím, že se stanu podobnější Ježíši. Čím více jsme podobni Ježíši, tím dokonalejší a nebeštější je naše spojení. Naše srdce jsou teď opravdu zajedno, tak zajedno, že rozdělení by bylo hořčejší než smrt. Jsem si však jista, že naše spojení se může stát ne-li dokonalejším, pak tedy božštějším a v důsledku toho schopným poskytovat větší množství čisté, nezkalené radosti.

Představa, že budeme kráčet životem dokonale spojeni, společně se radovat z jeho slunečného svítu a bojovat proti jeho vichřicím, v nejjemnějším souzvuku sdílet každý úsměv a každou slzu a s dokonalou jednomyslností vykonávat všechny důležité povinnosti, je pro mě neobyčejným štěstím; nejvyšším pozemským blahem, po jakém toužím. A kdo může vyčíslit slávu Boží a užitek, který člověku

vzchází z života zasvěceného tak jednomyslnému úsilí konat jeho vůli? Takové svazky, běda, jsou tak vzácné, že často marně hledáme příklad toho, jaký je božský záměr pro manželství.

Jsme-li opravdu Kristovými učedníky, „ve světě soužení míti budeme“; ale v Něm a v sobě navzájem můžeme mít pokoj. Bude-li nás Bůh stíhat utrpením, ať duševním, tělesným nebo skrze okolnosti, bude to jen známkou našeho učednictví; a budeme-li je oba stejně snášet, nápor tím bude nejen zmírněn, ale posvěcen a my budeme schopni radovat se z toho, že můžeme pít onen trpký kalich společně. Přesvědčení, že v našich duších plyne hluboký spodní proud čistého citu, budeme hledat milost, abychom dokázali snášet víření, jež se může objevovat na povrchu, nebo moudrost, abychom je dokázali uklidnit, zvětšit tak hloubku a urychlit kupředu směřující proud čisté lásky, dokud nedosáhne oné řeky vycházející od Trůnu Božího a Beránkova a mísící se ve skvostné harmonii s nebeskou láskou.

Čím více mě ve všech věcech vedeš ke Kristu, tím více si Tě vážím; a je-li možno milovat Tě víc, než Tě miluji nyní, budu Tě tím více milovat. V mých myšlenkách jsi stále přítomen.

*Věř mi, drahý Williame,
jako vždy – Tvá milující
Kate*

Dopis, kterým jí odpovídá, zní pro naše uši nabubřele, ale Catherine jistě každé jeho slovo opatrovala s láskou:

Moje drahá Catherine nepotřebuje, abych jí ujišťoval o citech, které k ní chovám. „Činy mluví hlasitěji než slova“ je aforismus, který často cituje a který, jak se William do-

mnívá, je plně potvrzen v jeho krátké známosti s ní, jak jí může být patrné. On, vyvolený jejího srdce, jí přeje všechny pozemské čistě a blahoslavené radosti, slibuje je zvyšovat, pokud bude v jeho silách, a napomáhat utváření a rozvoji charakteru, který je zlatým klíčem k odemčení bran onoho jasnějšího a šťastnějšího světa.

Catherine ve svých dopisech často Williama povzbuzovala, aby věnoval čas studiu. Uvědomovala si, jak je pro každého kazatele důležité setkávat se s velkými myšlenkami a velkými mysliteli. Varovala jej také, aby se nenechal svou popularitou ve Spaldingu svést k marnivosti.

A William byl mezi venkovskými obyvateli opravdu populární. Jeho služba vzkvétala, a co bylo pro něj nejdůležitější – lidé se obraceli k Bohu. Přesto je korespondence Williama a Catherine plná diskusí o tom, zda mají zůstat u reformistů. Byli čím dál tím více přesvědčeni, že potřebují mít za sebou stabilnější, méně svárlivou denominaci. Trápilo je také, že probuzeneckým bohoslužbám často vážně překážel nechápavý postoj mnoha sborů.

Skupinou, která Williama i Catherine zvláště přitahovala, bylo Nové sdružení. Hnutí bylo založeno v roce 1790, krátce po smrti Johna Wesleye, mělo pevný wesleyovský teologický základ, podporovalo probuzenecké snahy a laici se v něm podíleli na rozhodování. Všechny tyto tři rysy byly pro Williama i Catherine důležité. Jako tomu bylo u mnoha jejich současníků, i jejich názory na správu církve byly ovlivněny demokratickým hnutím v celé společnosti.

Nejprve si William přál, aby se jeho církevní obvod v okolí Spaldingu připojil k Novému sdružení. Když čtvrtletní konference sboru hlasovala proti připojení, William se rozhodl, že se připojí jako jednotlivec. Stále měl před sebou řadu možností. Členové spaldingského obvodu jej žádali, aby ve své službě

pokračoval, a ve snaze si jej udržet mu nabízel bydlení, koně a právo okamžitě se oženit. Věděli, že Nové sdružení zavazuje své nové kazatele čtyřletou zkušební lhůtou, než jim je dovoleno se oženit. Někteří přátelé doporučovali, aby William jednoduše vystupoval jako nezávislý probuzenecký kazatel bez jakýchkoli vazeb k určité denominaci. Reformisté v Londýně jej žádali, aby převzal hindestreetský obvod s ročním platem sto liber.

Nakonec se William rozhodl, že se připojí k Novému sdružení. V únoru 1854 rezignoval na spaldingský obvod a přihlásil se u reverenda Williama Cooka, aby kandidoval jako kazatel Nového sdružení. Slyšel již o Cookeově semináři v Camberwellu na jihu Londýna. Cooke byl důsledný – očkoval studenty proti tomu, co wesleyánští metodisté označovali za „světскost“ – a cvičil své studenty lekcemi z přednesu, gramatiky, rétoriky, logiky, slohu, církevních dějin a základů latiny a řečtiny.

William při jeho hodinách tvrdě pracoval, ale nebavily jej. Nemohl pochopit, jak mu studium latiny pomůže, aby byl lepším kazatelem. Williama však těšilo, že má příležitost konat praktickou misijní práci v blízkém okolí. Cooke se účastnil jeho studentských kázání a později je hodnotil.

Když profesor Cooke poprvé naslouchal Williamovu kázání, byla přítomna také profesorova dcera. Na konci kázání, když William pozval ty, kdo si přejí mít osobní vztah s Ježíšem, aby přišli dopředu, dcera profesora Cooka byla jednou z těch, kdo výzvu přijali.

Po letech William vzpomínal na reakci profesora Cooka: „Příštího rána nadešel čas na zkoumání a hodnocení práce předešlého dne... ‚Tak tedy, doktore,‘ řekl jsem, ‚co mi chcete říci? Včera večer jste mě slyšel. Co soudíte o mém ubohém výkonu?‘

„Můj milý pane,“ odpověděl, „chci vám říci jen jedinou věc, a to: jděte i nadále tou cestou, po níž jste se vydal, a Bůh vám požehná.“¹

Další výhodou plynoucí z účasti na seminářích profesora Cookea bylo, že William byl opět v Londýně a mohl se vídat s Catherine mnohem častěji. Později toho roku byl William přijat do Nového sdružení a bylo mu řečeno, že obvyklá čtyřletá předmanželská zkušební lhůta nových kazatelů bude v jeho případě zkrácena na pouhý jeden rok.

Ani William, ani Catherine během toho roku nezaháleli. Catherine napsala první z časopiseckých článků, kterých v budoucnu měly být stovky. Článek otištěný v *Magazínu Nového sdružení* předkládal myšlenky o tom, „jak nejlépe udržet nově obrácené“. Nadále se také věnovala své nenasytné čtenářské vášni, korespondenci s Williamem a dalšími přáteli.

William byl nejprve jmenován pomocníkem superintendenta londýnského obvodu a později cestujícím kazatelem. Jeho akademické vzdělání bylo možná omezené, ale čeho se mu nedostávalo v určitých oblastech homiletiky, bylo bohatě vyváženo jeho vášnivou péčí o spásu duší. Proto vystupoval na kazatelnu. Když cestoval po venkově, William často mluvil k tisícům lidí při jediném shromáždění.

Když v květnu 1855 skončila jeho roční zkušební lhůta a on se vrátil do Londýna, aby se oženil, uplynuly už více než tři roky od chvíle, kdy William požádal o Catherininu ruku. Ta později varovala mladé lidi, aby nespěchali do zasnub ani do manželství. Jako mladá dívka se rozhodla, že muž, za nějž bude ochotna se provdat, musí mít čtyři kvality.

„V prvé řadě jsem trvala na tom, že jeho náboženské názory se musí shodovat s mými. Musí být upřímným křesťanem, ne jen podle jména, ne pouhým členem církve, ale skutečně obráceným k Bohu.“

Druhý předpoklad se týkal prostého zdravého rozumu. Třetí se vztahoval k biblickým, teologickým a kulturním nařízením, která byla v jejím způsobu myšlení nejzávažnější, „jednotě názorů a vkusu“. Nakonec se Catherine rozhodla, že se nikdy neprovdá za muže, „který by nebyl naprostým abstinentem, a to z přesvědčení, nejen proto, aby se mi zavděčil“.²

William splňoval všechny čtyři Catherinininy požadavky a na konci svého tříletého zasnoubení byli více než připraveni vykročit na cestu společného života a společné služby.

Svatba se konala 16. června 1855 v kongregační Nové Stockwellské kapli v jižním Londýně. Byla to malá, tichá událost, po které následovala týdenní svatební cesta do Ryde na Isle of Wight, kousek od jižního pobřeží Anglie.

Odpočinek a oddych však netrvaly dlouho. William se chystal převzít novou odpovědnost. Začátkem jara toho roku přišel Josiah Bates, důležitý laický představitel Nového sdružení v Londýně, s návrhem, aby byl William ustanoven jako evangelista pro celou denominaci po celé Anglii. Během výroční konference Nového sdružení, která se konala měsíc před svatbou Williama a Catherine, byl William ustanoven cestujícím evangelistou na plný úvazek.

Bezprostředně po skončení své svatební cesty se dvojice přeplavila přes Lamanšský průliv na Guernsey, jeden ze slavných Normanských ostrovů poblíž francouzského pobřeží. Catherine se plavby obávala a po většinu jejich pobytu v Guernsey byla nemocná, byla však rozhodnuta zůstat se svým manželem, když začínal se svými probuzeneckými shromážděními.

Jakmile dokončili úspěšnou sérii shromáždění po celém Guernsey, plavili se na Jersey, další z Normanských ostrovů. Tam uspořádali další sérii probuzeneckých shromáždění, než se přeplavili do jižní Anglie a vypravili se nazpět do Londýna. Protože v hlavním městě měli přátele a rodinu, Londýn měl zůstat domovskou základnou mladé dvojice.

Catherine byla stále nemocná a bylo jasné, že nebude moci vždy cestovat se svým manželem a doprovázet jej při jeho kázáních po celé zemi. Její rodiče byli více než ochotni nechat si svou jedinou dceru u sebe, a tak když se půl roku po svatbě William vypravil na další kazatelskou cestu do Yorku (asi 175 mil severně od Londýna), Catherine zůstala doma. Odloučení

tak krátce po svatbě bylo těžké pro Williama i pro Catherine a oba si navzájem psali mnoho dopisů. Williamovy dopisy byly naplněny líčením jeho práce, zatímco ty od Catherine obsahovaly řadu moudrých rad a doporučení.

Když Catherine znovu zesílila, připojila se k Williamovi na dalších třech sériích shromáždění, konaných v městech kousek na jih od Yorku. Skončili v Dewsbury, kde zůstali celý měsíc. V té době z otřesů cestování znovu onemocněla. Catherine dostala zápal plic a nemohla se účastnit Williamových shromáždění. Podle dopisů, které posílala svým rodičům, léčila svou nemoc homeopatickými prostředky, „které mi ušetřily trápení zpryšťovacími náplastí, projímadel a dávidel, a zvláště obtížných týdnů rekonvalescence, které po nich následují“.¹

Homeopatická léčba se stala ve viktoriánské Anglii populární a v mnoha případech byla jistě pokrokem proti běžným léčebným prostředkům té doby. Život dospělé Catherine byl poznamenán fascinací homeopatiky, vegetariánstvím a jinou alternativní léčbou doporučovanou k upevnění zdraví. Na konci čtyřtýdenního pobytu Boothových v Dewsbury se Catherine cítila mnohem lépe a byla schopna se účastnit posledního shromáždění ve wesleyánské kapli. Sešly se více než dva tisíce lidí, aby slyšely Williama kázat.

Ve svých dopisech, které tehdy Catherine psala rodičům, líčí své manželství jako pevné a šťastné. Dávala jen najevo dvojí starost. Tou jednou bylo samozřejmě její i Williamovo zdraví. Život na cestách byl pro oba namáhavý. Druhou starostí byla pochopitelná touha po místě, které by mohli nazývat domovem. Bylo obtížné neustále vybalovat své věci v ubytovně, která pro ně byla připravena, bydlet tam několik týdnů a pak zase všechno sbalit a stěhovat se dál. Ale Catherine byla přesvědčena, že ona a William konají Boží vůli. V dopisu ro-

dičům z října 1855 napsala: „Kromě pevného zdraví a stálého domova mám všechno, co si přeji.“²

* * *

Rozjaření úspěchem série shromáždění v Dewsbury, William a Catherine cestovali asi deset mil severovýchodně do Leedsu. Tam strávili Vánoce a zůstali zde i v lednu 1856. Během všech těchto cest novomanželé bydleli v domě jiných lidí, kde se jim obvykle pletly pod nohama malé děti. Catherine napsala své matce, že zde nachází dostatek příležitostí pozorovat, jak mají a jak nemají být děti vychovávány. Vytvořila si rozhodné zásady, které pak uplatňovala u svých vlastních potomků. Jej zájem o věc byl pravděpodobně povzbuzován skutečností, že čekala dítě. Ačkoli o těhotenství se v té době ve slušné společnosti nemluvalo, Catherine i William byli nadšení vyhlídkou přírůstku do rodiny.

Během dvou měsíců, které strávili v Leedsu, bylo zaznamenáno více než 800 obrácených. Když skončila tato série shromáždění, Catherine trvala na krátké dovolené. Další dopis rodičům ukazuje starost o Williamovo zdraví: „V sobotu už tomu bude třináct týdnů, co jsme odjeli z Chatsworthu. Od té doby si neodpočinul, a tak jsem vzala věci do svých rukou. Nic na světě mě nepřinutí souhlasit s dalším trmácením, dokud si trochu neoddechne. Odjedeme odtud příští pátek a strávíme týden v Huntsletu u jednoho z našich nejlepších přátel.“

Životopisec Roger Green poukazuje na to, že v této věci možná došlo k určitému nesouladu, protože William poslal vzkaz rodičům Catherine, v němž je informoval: „Dostal jsem od ní kázání o své hlouposti, stupiditě atd.... Přesto je však pro mě *vzácným*, čím dál tím vzácnějším pokladem, navzdory občasným výpraskům, které od ní musím snášet.“³

Poté pokračovali do Halifaxu, dalšího města poblíž Leedsu. V jejich paměti navždy zůstaly ty dva měsíce, které prožili

v Halifaxu, protože právě tam se 8. března 1856 narodil jejich první syn, William Bramwell. Dostal jméno podle dobře známého anglického evangelisty a od narození se od dítěte očekávalo, že bude odpovídat poslání svých rodičů. „Od počátku jsem měla ohledně Bramwella nekonečné touhy,“ prohlášovala Catherine v pozdějších dopisech. „Předkládala jsem jej Bohu, jakmile jsem měla sílu to dělat, a pamatuji se, že jsem si zvláště přála, aby se stal obráncem svatosti.“⁴

Krátce po Bramwellově narození jej rodiče vzali s sebou na následující shromáždění. Rodičům Catherine byla poslána zpráva o narození malého Bramwella a paní Mumfordová se vydala z Londýna na sever, aby pomohla s péčí o dítě. Asi ve stejné době byl William znovu ustanoven jako evangelista Nového sdružení.

Manželství umožnilo Catherine lépe pochopit stravující zápal, který poháněl Williama k „nutnosti práce pro spasení duší“, jak to popsal v jednom ze svých raných deníků. Viděla také, že je člověkem mnoha pochybností a že jeho radost a nadšení z výsledků zakrývá jakousi hlubokou úzkost. Byl konečkonců jen člověk. Catherine se stala jeho obráncyní. V dopisu své matce psala: „Jestliže jej Bůh zachová a on zůstane pevný ve své důvěře, jeho význam bude nevídaný a pro nás nevyčísitelný.“

Mladá rodina procestovala celé anglické Midlands. V průmyslovém městě Birminghamu začal William využívat k evangelizačním účelům pouličních shromáždění. Příští dva roky byly nabitý cestováním a sériemi shromáždění, včetně série probuzeneckých setkání v Nottinghamu, Williamově rodišti. Občas zůstávala Catherine s dítětem u rodičů v Londýně, zatímco William pokračoval v pořádání shromáždění.

Ačkoli byl William dobře přijímán, kamkoli přišel, měl také několik kritiků. Předním z nich byl P. J. Wright, který nejprve

souhlasil, aby William kázal v jeho obvodu, ale pak kritizoval jeho metody. Některé z jeho námitek byly patrně reakcí na emocionálnost, která se často při probuzeneckých shromážděních objevovala. Mohl mít také nedůvěru k technikám, kterých William využíval při organizaci a vedení shromáždění.

Na Williama i Catherine činily velký dojem evangelizační metody, které vytyčil Charles Finney ve své knize *Přednášky o náboženském probuzení*, vydané v roce 1835. Finney věřil, že náležitě uspořádaná bohoslužba nakonec zaručí pozitivní reakci na evangelium. Je jasné, že William převzal některé ze svých zásad přímo od Finneye a spojil je s jinými modely učení a evangelizace, které existovaly v metodistickém hnutí od časů Johna Wesleye, téměř o století dříve.

Ale řada představitelů Nového sdružení už neměla pro Wesleyovy metody pochopení. Na jaře 1857 se konala výroční konference Nového sdružení v Nottinghamu. P. J. Wright a jiní, pro něž byly Williamovy metody nepřijatelné, prosadili jeho odvolání z pozice evangelisty pro celou denominaci na plný úvazek. 44 hlasy proti 40 mu bylo nařízeno, aby převzal normální obvod a zaměřil svou energii cele na pastorační odpovědnost. Toto Williamovi údajně přinese důležitou zkušenost ze správy obvodu, než bude ordinován. Avšak ti, kdo prosazovali toto jeho nové pověření, jistě chápali, že to Boothovým neponechá mnoho času na evangelizaci.

K dovršení neštěstí byli William a Catherine ustanoveni na obvod Nového sdružení v Halifaxu, více než 160 mil severozápadně od Londýna a daleko od míst, kde byli známí a oblíbení. Mezi těmi, kdo denominaci znali, byl tento obvod považován za nejasný a neúspěšný – dokonalé místo k pohřbení dvou rušitelů pořádku.

Frederick Booth-Tucker, zeť Williama a Catherine, později vzpomínal na superintendenta z Halifaxu jako na „zasmušilou

pohřebáckou bytost, nepochybně s velmi dobrou vůlí, ale neschopnou spolupracovat s panem Boothem v jeho zanícených vizích a záměrech ke spasení lidí.“⁵

Catherine, jejíž zdraví se po přestěhování zhoršilo, řekla o Brighthouse, menším městě jihozápadně od Halifaxu, kde se nacházel jejich byt: „Je to sprosté, zakouřené město a my se nacházíme v jeho nejhorší části.“⁶

Kupodivu, navzdory špatnému zdraví a osobním obavám, se Catherinina práce s dívkami a ženami v Halifaxu dobře rozvíjela. Roger Green, jeden z nejpečlivějších životopisců, to považuje za skutečný počátek její veřejné služby.

O Williamovi zde nelze říci nic lepšího, než že ten rok v Halifaxu vydržel.

* * *

Na výroční konferenci Nového sdružení na jaře 1858 byl William konečně ordinován. On a Catherine byli potěšeni, když zjistili, že několik důležitých obvodů prosazuje jejich ustanovení do čela konference.

William byl jmenován do Gatesheadu, padesátitisícového města, ležícího naproti Newcastleu upon Tyne, na severovýchodním anglickém pobřeží.

Od počátku viděli Boothovi město Gateshead a všechny okolní obce jako součást své služby. Okamžitě uspořádali sérii probuzeneckých shromáždění a začali experimentovat s novými způsoby jejich propagace. Po celém okolí roznášeli letáky od domu k domu. Pořádali pouliční shromáždění, vyznačující se zpěvem písní střídaným krátkými pozváním na shromáždění, které se konalo téhož dne později. Než shromáždění začalo, byl celý den vyhrazen na modlitbu, a další modlitební chvíle byly zařazeny přímo do bohoslužby.

Během příštího roku vzrostl počet členů sboru Bethesda, největšího sboru gatesheadskeho obvodu, z 39 na 300. Ačkoli

kostel se svými 1 250 místy byl i na tehdejší dobu dost velký, často v něm bylo málo místa pro všechny ty lidi, kteří si dychtivě přáli slyšet Williamovo dramatickou podání evangelia. Během bohoslužeb všechny oči spočívaly na něm, když se procházel po pódiu v přední části kostela tam a zpět. Jeho mocný a nadšený hlas doléhal až do těch nejvzdálenějších koutů budovy.

Catherine byla od počátku plně zapojena do všech aspektů práce. Veřejně se modlila při první nedělní bohoslužbě, což bylo pro ženu stejně kontroverzní jako kázání. Vyučovala také při setkáních skupin, obsahujících jak biblické studium, tak i pečlivě strukturovaný čas osobního zkoumání a vydávání počtu.

Téměř náhodou začala navštěvovat domácnosti v chudších částech města a brzo věnovala této práci dva večery v týdnu. Byla hluboce pohnuta utrpením a bídou, s níž se tam setkávala.

„Úděl žen je tak nešťastný,“ často připomínala svému manželovi.

Netrvalo dlouho a Catherinina práce mezi chudými vyvolávala stejnou pozornost jako Williamovo kázání.

Lidé v Gatesheadu brzo začali nazývat kapli Bethesda „dílnou na obrácení“, protože na ně práce obou Boothových mezi nimi působila mocným dojmem.

Navzdory úspěchu toho prvního roku Williama popuzovala omezení, která mu ukládaly pevné povinnosti spojené se správou obvodu. Většina Gatesheadu byla bezútešným předměstím nižších vrstev, přiléhajícím k větší průmyslové oblasti. Mnozí z těch, kdo tam žili, se necítili dobře v kostelech plných bohatších a vzdělanějších lidí. Williamovi postupně začalo záležet na tom, aby zasáhl ty, kdo se nikdy neodvážili pošpinit dveře kaple. Začalo jej pronásledovat jedenácté pravidlo Johna

Wesleye pro pomocníky: „Nemáš žádný jiný úkol než zachraňovat duše... Nechoď tedy jen k těm, kdo tě potřebují, ale k těm, kdo tě potřebují nejvíce.“

Když hleděl přes jednotvárné řady temných břidlicových střech, William často říkával své manželce: „Kate, v kolika z těchto domů se Kristovo jméno nikdy nevysloví? Proč jsem tady, v té kapli přeplněné lidmi, kteří chtějí slyšet evangelium? Proč nejsem venku, proč nepřináším Boží zvěst těm, kdo ji nechtějí?“

Catherine již dříve nejednou pomáhala Williamovi překonávat jeho pochybnosti, a tak ani teď nebyla překvapena jeho frustrací.

Pečlivě volila svá slova. „Williame, ty přece jsi tam venku. Jsi venku ve farnosti asi mnohem více, než bys měl. Jak bys mohl dělat víc? Spočívá tady na tobě všechna farní práce, a pak se přemůžeš a navštěvuješ ještě další místa. Mám o tebe starosti, drahý. Kolik toho zvládne jediný člověk? Dej Bohu čas, Williame, dej čas sám sobě. Nezůstane to takhle navždy.“

Během výroční konference Nového sdružení na jaře 1859 byl William znovu ustanoven v Gatesheadu a bylo mu dovoleno rozšířit svou evangelizační práci.

Veřejná služba Catherine také dále rostla a brzo se jí naskytla příležitost mocně a veřejně hájit právo žen kázat evangelium.

Na podzim roku 1859 Phoebe Palmerová, již dobře známá po celé Anglii a Americe svými knihami *Cesta svatosti* a *Víra a její důsledky*, pořádala sérii shromáždění v oblasti Newcastle. Okamžitě ji napadl reverend Arthur Augustus Rees, nezávislý kazatel v městě Sunderland poblíž Gatesheadu. Mluvil proti ní z kazatelny svého kostela a vydal také pamflet zesměšňující kazatelky obecně a paní Palmerovou zejména.

Catherine Boothová tím byla hluboce rozhořčena a před koncem roku 1869 vydala leták s názvem *Ženské vyučování: aneb Rev. A. A. Rees versus paní Palmerová, odpověď na pamflet výše uvedeného pána k probuzeneckému shromáždění v Sunderlandu*. V něm energicky bránila právo i povinnost žen kázat evangelium.

Leták byl vydán znovu na podzim 1861 s úpravami a doplňky, které posilovaly její argumentaci. Její neochvějná oddanost myšlence, že ženy mají mít své místo ve všech oblastech Božího díla, měla mít dalekosáhlé důsledky pro postavení žen v Armádě spásy.

V těch letech se William a Catherine dočkali dalšího přírůstku do rodiny. První čtyři z jejich osmi dětí se narodily mezi lety 1856 a 1860. Stále se také navzájem lépe poznávali. William zjistil, že ačkoli je Catherine salónní intelektuálkou a dokáže se v diskusi měřit s kýmkoli, její touha nejen hovořit, ale podílet se na jeho práci, je opravdová. Byla schopna diskutovat o aktuálních trendech v anglických církvích, znala současná probuzenecká i antiprobuzenecká hnutí a velmi se jí mi znepokojovala. Také chápala úděl chudých na většině anglického území.

Nebýt jí, uznával znovu a znovu, nikdy by byl nemohl vykonat své velké životní dílo. Kdykoli se nechal strhávat svými pocity, byla chladná a vyrovnaná. Ona mu dodávala čerstvé důvody k boji, když se jej zmocňovalo temné zoufalství nebo sebelítost. Rovnala se mu svým zápalem, schopností tvrdě pracovat a přinášet oběti. Pro svého obdarovaného manžela byla současně stimulem i stabilizátorem.

Co to pro Catherine Boothovou znamenalo jako pro matku tolika dětí? Zakoušela obvyklé frustrace a únavu, která přichází s mateřstvím? Její syn Bramwell na tyto otázky odpovídá: „Ve svých chlapeckých letech jsem ji někdy viděl nadmíru

ztrápenou starostmi o domácnost plnou dětí a nepochybně vyčerpanou tíživými okolnostmi i vlastní tělesnou slabostí. Viděl jsem, jak (otec) přišel domů, pověsil klobouk v předsíni, a pak, když vešel do pokoje, bylo mu vše v okamžiku jasné. Vzal ji za ruku a řekl: „Kate, pojď, pomodlíme se spolu,“ a pak nás poslal ven, zatímco spolu poklekli. O chvíli později bylo zřejmé, že nebe se opět vyjasnilo.“⁷

Catherine byla přesvědčena, že vedení k poslušnosti je klíčem k správné výchově dětí. „Poslušnost vůči náležitě ustanoveným autoritám je základem morální síly nejen v dětství, ale po celý život. A tajemství velké části bezuzdnosti těchto dní vůči Bohu i člověku spočívá v tom, že ve svém dětství nejsou lidé nikdy vedeni k podřízenosti autoritě svých rodičů; a teď je můžete jakýmkoli způsobem přesvědčovat, že je jejich povinností a zřejmě i jejich štěstím podřídit se Bohu, ale jejich nespoutaná, nepoddaná vůle si nikdy nezvykla podřídit se komukoli, takže to je jako krotit starého koně... Velká většina dětí je pošetilou shovívavostí svých matek pro utváření charakteru znehodnocena, ještě než dosáhnou pěti let.“⁸

Catherinininy spisy jsou odrazem jejich proslavů; jsou naléhavé i citlivé, praktické i plné lásky. Catherine se brzo stala stejně slavnou jako její manžel; celá Anglie ji znala jako „paní kazatelku“.

Ačkoli sláva Catherine Boothové jako paní kazatelky měla trvat osmadvacet let a rozšířit se daleko za hranice Gatesheadu, mnozí metodističtí představitelé potřásali hlavou. Bylo to prostě nějak nevhodné. A také nebiblické, jak usoudili.

Krátce po sepsání letáku na obranu Phoebe Palmerové napsala Catherine leták *Ženská služba: právo žen kázat evangelium*, který vyšel v roce 1860. Přesvědčivě v něm dokazovala, že „spanilá postava a postoj, poutavé způsoby, přesvědčivý projev a především dokonale vyvážená citová povaha“ ideálně vybavují ženu k veřejnému vystupování. A jestliže v důsledku prvotního hříchu došlo k rozdělení práce, pak by měli muži „obdělávat zemi“, jak Bůh přikázal. Avšak, tvrdila Catherine, jestliže muži utíkají od lopoty k jemnějším úkolům, proč by měly být ženy kvůli Evině hříchu připoutány „k plotně a přeslici“? Odmítala námitku, že „služba žen je Božím slovem zakázána“.

„Zda církev umožní ženám mluvit ve svých shromážděních,“ napsala, „může být pouze otázkou času; zdravý rozum, veřejné mínění a požehnané výsledky ženského působení ji (církev) přinutí nabídnout nám poctivý a nestranný překlad izolovaného textu, o nějž opírá své zákazy. Potom, až zazáří pravé světlo a Boží slovo zaujme místo lidských tradic, budeme na doktora teologie, který by učil, že Pavel přikazuje ženě mlčet, zatímco Boží Duch ji ponouká, aby promluvila, pohlížet stejně jako na astronoma, který by učil, že Slunce obíhá kolem Země.“

Právě toto vední Ducha svatého promluvit pociťovala Catherine Boothová o svatodušní neděli 27. května 1860 na konci kázání svého manžela, když vstala a pomalu kráčela uličkou k němu. V rozpacích, avšak s velkou starostlivostí stál po jejím boku, když se setkali.

„Co se děje, má drahá?“ Báł se, že je jí špatně.

Ozval se zmatený šepot tisíce hlasů. Paní Boothová byla laskavost a jemnost sama a ve skutečnosti ji považovali za poněkud ostýchavou, ne-li přímo ustrašenou. Ale to vše se mělo změnit. Měli spatřit odvrácenou stranu manželky reverenda Williama Bootha!

„Williame, přeji si promluvit.“

Snad nikdo nebyl více ohromen než její manžel. Přela se sama se sebou, než vstala ze židle: *Budeš vypadat jako blázen a nebudeš mít co říct*. Rychle však pochopila, že to je ďáblovo našeptávání. *Přepočítal ses*, pomyslela si, ale pak napomenula sama sebe: *Vždyť právě o to jde. Nikdy jsem nechtěla být bláznem pro Krista. Teď se jím stanu!*

Stále ještě překvapen ji Booth něžně uvedl: „Má drahá žena si přeje promluvit.“ Pak se posadil.

„Odvažuji se říci, že mnozí z vás mě pokládali za velmi zbožnou ženu, ale já jsem přitom Boha neposlouchala,“ začala Catherine. Nezakolísala, jistota z jejího srdce stoupala na rty, když pokračovala: „Jsem přesvědčena, že ženy mají právo a povinnost promlouvat, ano, dokonce i kázat. Dlouho jsem se tomu bránila, ale nyní se již nebráním...“

Mnozí z účastníků shromáždění, zejména ženy a mladé dívky, začali plakat. Toto byla i jejich chvíle. William měl pružného a praktického ducha, a když pozoroval, co se děje, rychle se tomu přizpůsobil.

Když jeho žena domluvila, postavil se jí po bok. Radili se jen krátce. Pak, když přistoupil ke kazatelně, oznámil: „Dnes večer bude kázat má žena!“

To byl začátek. Od té doby Catherine kázala na mnoha místech. Nic nevadilo, když byla považována za „blázna“ nebo když na její adresu zaznívala jiná urážlivá slova. Hned na počátku prohlásila, že je připravena být bláznem pro Krista, bu-

de-li toho třeba, a nikdy nezaváhala ani neslevila ze svého předsevzetí mluvit pravdu a poslouchat to, co přijala jako Boží vedení.

Catherinino kázání bylo dalším kontroverzním prvkem ve službě Boothových, který mnozí z představitelů Nového sdružení považovali za škodlivý. O rok později, na výroční konferenci roku 1861, se odehrála ona paměťihodná scéna, kdy Catherine prohlásila z galerie: „Ne, nikdy!“

* * *

Nejprve se William a Catherine smířili s rozhodnutím konference, aby William sloužil v newcastleském obvodu. Byl asistentem, který měl pomáhat s pastorační prací, a doufal přitom, že mu zbude trochu času na evangelizaci. Přijetí nového jmenování také vyřešilo problém, kde by rodina bydlela, kdyby se nečekaně rozešli s Novým sdružením. Když byly obtíže výroční konference za ním, William doufal, že někde najde podporu potřebnou k práci, k níž se tak silně cítil být povolán.

Přesto si však připadal jako v pasti. Jak řekl Catherine krátce poté, co jeho jmenování bylo potvrzeno: „Cítím se jako sešňerovaný, omezený krunýřem studených, tvrdých obyčejů a ještě studenějších a tvrdších lidí.“

V červnu 1861 se Boothova rodina přestěhovala do Newcastlu. William brzo zjistil, že bude muset hledat kazatelské příležitosti mimo denominaci, protože mnozí kazatelé Nového sdružení se obávali, že se vydají hněvu jeho nepřátel, dají-li najevo, že podporují Williamovu nebo Catherininu práci.

Jako vždy se Catherine pokoušela povzbuzovat nahlodanou morálku svého manžela: „Nesmíme to vzdát. Bůh nás miluje. On nás podepře.“

Ačkoli Catherine ztratila s Novým sdružením všechnu trpělivost, chápala také Williamovu neochotu odejít, když neměli

žádné místo, které by nazývali domovem, a žádnou jinou možnost, jak si vydělat na živobytí.

V dopisu své matce napsala: „Jsem tak rozrušena, že skoro nemohu psát. Nevíme, co dělat. A přece Bůh ví, že nechceme nic než jednat správně... Jsem připravena důvěřovat Bohu a také trpět, bude-li toho třeba, abych naplnila jeho vůli.“

V jiném dopisu se zdálo, jako by se pokoušela přesvědčit sama sebe, že riziko je nezbytnou součástí živé víry. „Nedoufám, že nás Bůh někdy ujistí o tom, že o nic nepřijdeme, budeme-li se ptát po jeho vůli. Nemyslím, že toto je Boží záměr. Domnívám se, že před nás klade naši povinnost a pak od nás požaduje výkon, přičemž očekává, že starost o výsledek ponecháme na něm. Kdyby byl předem zaslíbil Abrahamovi, že mu vrátí Izáka nazpět, kde by pak zůstal ten proslavený příklad víry a lásky, který sloužil jako zdroj povzbuzení a radosti Božího lidu po všechny věky? Kdybychom vždycky viděli cestu, nechodili bychom skrze víru, ale skrze vidění. Vím, že lidé vyznávající Boha si většinou stejně jako lidé tohoto světa přejí znát svou budoucí cestu, ale znevažují tím Boha a nesmírně škodí sami sobě. Nevěřím žádnému náboženství kromě činění vůle Boží. Pravá víra je pojítkem mezi Kristem a duší, ale jestliže nečiníme Otcovu vůli, toto pojítko se brzo přetrhne.“¹

Zjevně očekávala nějaký zřetelný projev Boží vůle, pro sebe i pro Williama. Jak napsala později ve stejném dopisu: „Najde-li můj drahý manžel oblast, kde by mohl kázat evangelium zástupům, pak pokud jde o něj, nebudu si přát žádné další znamení o Boží vůli. Jestliže takovou oblast nenajde, usoudím, že jsme se mylili. Nemohu však věřit, že máme čekat na to, až nám Bůh zaručí stejný plat, jaký jsme dostávali až dosud. Myslím, že máme konat jeho vůli a důvěřovat mu, že se o naše potřeby postará. Každopádně jsem přesvědčena, že Pán nás po-

vede, jsem připravena setrvat při svém manželovi a učinit vše, co bude v mých silách, ať se rozhodne pro cokoli.²

6. července 1861 dostal William dopis od Dr. Croftse, kterým mu uděloval důtku vedoucího výboru Nového sdružení. Tato skupina byla správním orgánem denominace mezi výročními konferencemi a jejími členy bylo mnoho mužů, kteří s Boothovými nesouhlasili. Dopis prohlašoval, že William se ještě nezačal chovat jako kazatel newcastleského obvodu.

Krátce po obdržení dopisu Catherine usadila svého viditelně ořeseného manžela do křesla. Položila mu ruku na rameno, vážně se k němu naklonila a řekla: „Odkládat rozhodnutí ještě déle by znamenalo neposlušnost vůči tomu, co oba považujeme za Boží vůli. Williame, neohlížej se na mě. Dokážu důvěřovat Bohu a chodím s Ním, mohu žít o chlebu a vodě; jdi tedy a udělej, co musíš. Bůh se postará; stačí, když půjdeme zpřímá cestou svých povinností.“

Nakonec bylo Williamovi jasné, že usmíření s Novým sdružením je pro něj nemožné. Po dvou dnech odeslal dopis se svou rezignací reverendu H. O. Croftsovi, prezidentu metodistického Nového sdružení.

Mimo jiné v něm William napsal:

Žádáte mě, abych Vám „čestně“ řekl, co zamýšlím dělat. Odpovídám, mé jednání bylo do této chvíle v nejvyšší míře čestné a otevřené. Ale znovu říkám, že si přeji být evangelistou, bude-li to možné; a jestliže po poctivé zkoušce na tuto oblast nebudu stačit, pak se vzdám a usoudím, že jsem se mýlil, ale ne dříve...

A proto, ačkoli mě to nesmírně bolí, kladu do Vašich rukou svou rezignaci...

Činím tak po mnohém modlitebním zvažování. Víím, čeho se tím vzdávám; víím, že sám sebe i ty, na nichž mi záleží, vystavuji ztrátě a těžkostem. Jsem však k tomu nucen po-

citem povinnosti vůči lidským duším, k církvi i k Bohu. Kdybych dnes ztratil odvahu a ustoupil ze strachu před těžkostmi, které se právě nyní hromadí na mé cestě, zdá se mi jisté, že bych v budoucnu musel sám sebe odsuzovat za zbabělost ve věci svého Pána a že dokonce i ti, kdo s mým míněním nesouhlasí, by řekli, že jsem nezachoval věrnost tomu vyznání, které jsem učinil na konferenci, když jsem řekl, že jsem obětoval sám sebe Pánu pro tuto práci, i kdybych ji měl konat „bez jediného přítele a bez jediné vindry“.

Důvěřuji jen Bohu a obětuji sám sebe evangelizační práci, v prvé řadě sborům našeho vlastního vyznání a potom, odmítnou-li mě zaměstnat, ostatním částem náboženské společnosti. Chci se věnovat spolupráci při vedení zvláštních bohoslužeb nebo kázat vzdáleným zástupům naší populace, v divadlech, v sítích či pod širým nebem. Když se dívám do minulosti, Bůh je mi svědkem, s jakou vážností... jsem usiloval sloužit našemu vyznání, a s vědomím, že budoucnost sama nejpřesvědčivěji a nejdůrazněji buď potvrdí, nebo odsoudí mé současné rozhodnutí, jsem připraven očekávat její rozsudek.³

Před nimi stál ještě jeden problém. Protože Williamova rezignace musela být přijata výročním shromážděním, nemohla nabýt účinnosti dříve než za deset měsíců. Jejich postavení bylo podle slov Catherine „největší možnou zkouškou“.

Jakmile se zpráva o Williamově rezignaci rozšířila, jejich přátelé se předháněli v projevech podpory. Na jednom čajovém večírku jim nadšeně tleskali.

Krátce po této události Catherine poznamenala: „Cítila jsem se toho rána šťastnější než za celé tři předcházející měsíce. Případá mi, jako by můj drahý manžel vystoupil před celým světem jako čestný a nepovolný křesťan, a jsem hrdá, že mu

mohu pomáhat zvládat těžkosti, které zastíňují naši cestu. Pevně věřím, že Bůh naši cestu vyčistí a na naši práci se usměje. On zná naše motivy.“⁴

Když teď byla roztržka definitivní, William mohl svobodně vyjádřit své pochybnosti nad celým hnutím Nového sdružení, bez váhání nebo omluvy: „Byl jsem si jist, že metody průměrné metodistické církve jsou zastaralé. Přestaly přitahovat lidi do církve – alespoň ve městech. Neuspokojovala mě ani kaple, její nudné šedivé zdi, život v ústraní, lavice pro různé společenské vrstvy, vytríbená kázání, na hony vzdálená myšlení lidí. Neuspokojovala mě má vlastní práce. Viděl jsem, jak pod mou službou vyrůstají vřelí, milující, oduševnělí křesťané; a pak jsem viděl, jak jsou zchlazení, přehlíženi a zbavováni života. Bouřil jsem se proti pokračování v takové práci.“

* * *

Po několika týdnech se rodina přestěhovala do Londýna, aby žila s Catherininými rodiči. Zatímco prarodiče převzali péči o děti, oba Boothovi kladli základy své nezávislé evangelizační práce.

Navzdory své touze opustit Nové sdružení chápala i Catherine riziko takového rozhodnutí: „Nyní tedy byl ten krok učiněn a my oba jsme hotovi přijmout všechny důsledky a statečně se potýkat se všemi těžkostmi. Kéž nám Pán pomůže a ukáže nám své spasení!“⁵

První pozvání ke kázání přišlo od mladého kazatele, který byl jedním z prvních Williamových obrácených. Reverend pan Shone pak pracoval s Boothovými v Gatesheadu a bydlel s rodinou celý rok. Nyní byl kazatelem Nového sdružení v Hayle v Cornwallu, území nejzazšího jihozápadního výběžku Anglie. Důrazně žádal, aby Catherine a William přijeli a vedli bohoslužby, ačkoli se tím vystavoval určitému riziku uvnitř deno-

minace. Nejenže zval Williama, ale žádal, aby kázala také Catherine.

Probuzenecká práce tam začala v neděli 11. srpna 1861. Původní záměr sedmítýdenní série shromáždění se rychle rozrostl na mohutnou osmiměsíční kampaň, která od Wesleyových časů v této části Anglie neměla obdoby. Práce zahrnovala řadu shromáždění v jiných částech Cornwallu a byly do ní zapojeny wesleyánské skupiny Nového sdružení i jiné.

Catherine popsala tuto dobu jako „nejpozoruhodnější probuzení“, k jakému kdy v západním Cornwallu došlo. Nejméně sedm tisíc Cornwallanů našlo pokoj s Bohem. Catherine v té době přijímala pozvání ke kázání a k vedení probuzeneckých shromáždění stejně často jako William, ačkoli jej raději doprovázela, pokud to bylo možné.

Dochovala se zpráva, že rybáři veslovali deset mil temným rozbouřeným mořem, aby si poslechli Boothovo kázání. Pro vesničany nebylo nic neobvyklého, že šli na shromáždění pěšky řadu mil. Obchodníci dosvědčovali prudký pokles obratu všeho druhu, protože majitelé obchodů i zákazníci se účastnili probuzeneckých shromáždění. Kamkoli se obrátili, William a Catherine nacházeli nesporný hlad po Bohu.

Z Hayle přišli Boothovi do St. Ives a pořádali tam shromáždění od konce září 1861 do poloviny ledna 1862. Jejich děti je doprovázely a byl to čas velkého úspěchu: 1 028 lidí se obrátilo nebo obnovilo svou smlouvu s Kristem. Jedním z nich byl Catherinin otec. Po letech modliteb, aby se její otec vrátil ke Kristu, byla Catherine naplněna radostí.

Ne všechny zprávy však byly dobré. Dozvěděli se také, že wesleyánská konference jim zakázala používat svých kaplí.

Později, v St. Just, přicházely tisíce lidí k Pánu a Catherine mohla napsat: „Okna nebeská se otevřela a déšť požehnaného působení na nás sestoupil.“ Catherine začala pořádat shromáž-

dění výhradně pro ženy a sdílela na nich své názory na takové otázky, jako je móda, výchova dětí nebo adopce. Využívala tu dobu také ke komentářům o důležitých sociálních problémech té doby a zdůrazňovala důležitost zapojení žen do služby v církvi na všech úrovních. Mezi jejími posluchačkami byly často mnohé bohaté a společensky privilegované ženy. Catherine byla přesvědčena, že ulevit chudým v jejich strádání je jejich zvláštní odpovědností.⁶

Neváhala tedy a mluvila k nim velmi nevybíravě. V jednom ze svých nejproslulejších výroků řekla: „Bude to šťastný den pro Anglii, až křesťanské ženy místo svým pudlům a teriérům začnou projevovat svou lásku opuštěným a hladovým dětem.“⁷

Probuzení v Cornwallu pokračovalo na mnoha dalších místech až do konce podzimu 1862. Během té doby došlo k dvěma významným událostem. Za prvé, při svém výročním shromáždění Nové sdružení oficiálně přijalo Williamovu rezignaci a schválilo rozhodnutí, podle něžž bylo Boothovým zakázáno vystupovat na wesleyánských kazatelkách. Za druhé, 26. srpna se narodilo jejich páté dítě, Herbert.

Na počátku příštího roku zahájili William a Catherine sérii shromáždění v Cardiffu ve Walesu. Do většiny hlavních kaplí v té oblasti jim byl přístup uzavřen, a tak byli přinuceni hledat nová místa k pořádání bohoslužeb. Pronajali si velkou krytou arénu a používali také cirkusový stan. To se v té době považovalo za radikální odchylku, získali tím však jedinečnou příležitost oslovit lidi, kteří se necítili dobře v církevních budovách. Když se obraceli zpustlíci a prostitutky, zdálo se, že Williamova radost je zvláště veliká.

Boothovi brzo zjistili, že lidé žijící ve světě krčem a putyk často považují padací dveře stanu za přívětivější než těžké dveře monumentálního kostela. Zjistili také, že i pro křesťany přicházející na shromáždění má toto sekulární prostředí své výho-

dy. Bez viditelných znaků denominační příslušnosti, která by jim připomínala jejich rozdílnost, začali mnozí věřící zakoušet pocit jednoty v Kristu, který byl pro ně dosud téměř neznámý.

V Cardiffu vznikla přátelství, která měla být rozhodující pro samotné Boothovy i pro úspěch jejich služby v následujících letech. Bohatí majitelé lodí John a Richard Coryovi byli hluboce pohnuti tím, co viděli a slyšeli při bohoslužbách. Hned jim navrhli, že převezmou náklady na jejich práci. Později jim poskytovali rozhodující finanční podporu v prvních dnech Armády spásy, podporu, která měla trvat padesát let. Marian Billupsová se stala celoživotní Catherininou přítelkyní a spolu s manželem se měli stát důležitými sponzory v počátcích Armády spásy.

* * *

William a Catherine nebyli jediní, koho znepokojoval odpor proti probuzeneckému hnutí, který se i nadále v Anglii objevoval. Charles Spurgeon, známý baptistický kazatel, se jím zabýval v článku otištěném v *Baptistickém almanachu* v roce 1863.

V „Provolání k lidu Božímu“ napsal: „Současný stav našich církví mě burcuje. Milostivá probuzení posledních několika let ukázaly ochotu našeho Pána pracovat mezi námi v naší zemi... Obávám se, že si nevážíme této skvělé příležitosti, která se možná za života současných generací nebude opakovat... Sbo-ry, které probuzením pohrdly, jsou utvrzovány ve své hříšnosti jeho zjevným vymizením...“⁸

Navzdory všem jejich úspěchům to byl pro Williama a Catherine nesnadný čas. Bramwell, jejich nejstarší syn, napsal o svém otci v oněch letech slova, která se stejně dobře mohla vztahovat i na Catherine:

Dva roky poté, co byly dveře kostelů před ním takto zavřeny, putoval po celé zemi bez církevního domova... Tyto dva roky byly pravděpodobně nejtemnějším údobím jeho života, přinejmenším té doby, která následovala po jeho ordinaci. Svá shromáždění mohl konat jen v malých budovách – on, který si zvykl na velké sbory... Ale toto období, ať bylo jakkoli temné a matoucí, bylo také obdobím, v němž, jak se domnívám, byl nejpodivuhodnějším způsobem vybaven pro práci, která jej, aniž to věděl, očekávala v londýnském East Endu.⁹

Cesta, která vedla Boothovy do londýnského East Endu, začala z nouze. Bylo jim dvaatřicet a měli pět dětí. Bylo třeba se postarat o živobytí, nasytit a obléci děti, zajistit jim střechu nad hlavou. Svůj domov už neměli na faře, přišli o poplatky za křty a svatby i o další výhody řádných duchovních. Potřebovali dvojí příjem. Ona dělala, co bylo třeba. Evangelizace na cestách byla nesnadným způsobem výdělku, ale právě té se chtěli věnovat. Tato práce byla možná nezajištěná, ale Bůh byl jejich jistotou.

Zvolili Leeds, město v anglických Midlands, jako své trvalé bydliště na tři roky. Zde se 4. května 1864 narodilo jejich šesté dítě, Marian Billups Boothová. Narození této dcery přineslo rodině trápení, protože byla postižená a trpěla určitým stupněm mentální retardace. Přesné důvody nejsou jasné. Mladší sestra řekla, že Marian měla v raném věku neštovice, po nichž zůstala invalidní, neschopná studovat; její švagr Booth-Tucker uvedl, že Marian měla krátce po narození záchvaty křečí a zůstala invalidní; a životopisec Williama Bootha napsal, že Marian byla invalidní po úrazu, jehož následkem byla vážná fyzická slabost. Všichni se shodovali, že nebyla schopna účastnit se veřejného života, a každé z těchto tří vysvětlení k tomu možná

přispělo. S pomocí vychovatelek se však Catherine i nadále věnovala kázání.

Na tomto rozcestí se William a Catherine rozhodli, že svou práci pro Pána mohou konat efektivněji, povedou-li samostatné kampaně, a tak Catherine začala pořádat svá vlastní probuzenecká shromáždění. Catherine o této nesnadné době napsala: „Musíme pokračovat ve svém směru – ven z kostelů a blíže k masám.“

Aby poněkud ulehčili svým finančním těžkostem, Boothovi prodávali zpěvník, který vydali, spolu s Catherininým letákem *Ženská služba* a knihami a letáky od probuzeneckých kazatelů a dalších, kteří se s nimi shodovali. Nejistý příjem měl však za následek finanční tíseň, ačkoli důvěřovali Bohu, že se o jejich potřeby postará.

Catherine přijala pozvání ke kázáním na jihu a západě Londýna, v bohatých částech města. Ať přišla kamkoli, zakoušela radost a uspokojení z výsledků. Obrácení lidé zaplňovali uličky. Catherine byla impozantní na kazatelně i ve svých knihách a člancích. Tisíce dospělých i dětí vyznávaly v té době svou víru, když jim sloužila.

V únoru 1865 Catherine, která byla ve svém srdci Londýňankou, dychtivě přijala pozvání, aby vedla probuzenecká shromáždění v zakoupených přístavních farnostech Rotherhithe a Bermondsey v jihovýchodním Londýně. William v té době pořádal shromáždění na severu Anglie.

Mimořádný úspěch Catherininých shromáždění, který pokračoval až do poloviny března, vytvořil příležitost k dalším kázáním v Londýně. Aby mohli vyhovět té záplavě londýnských pozvání a přitom aby mohla být večer po kázání doma se svými dětmi, si William a Catherine pronajali dům v Londýně. Tím se také rodina přiblížila k jejím rodičům.

Catherininých kázání a Williamova úspěchu ve službě chudým lidem si povšiml *Revival*, přední anglický probuzenecký časopis. Na počátku roku 1865 napsali redaktoři Richard Cope Morgan a Samuel Chase Williamovi, že by jej rádi slyšeli kázat ve Whitechapele, chudé části vykřičeného londýnského East Endu, navzdory tomu, že William nechával kázat svou manželku.

„V zásadě souhlasíme s tím, že žena může kázat, pochybuje však, zda má matka zanedbávat své povinnosti k rodině,“ psali. Boothovi si zvykli na to, že se s takovou obavou setkávali často.

Navzdory jejich neshodě v otázce ženského kázání přijal William v červnu pozvání, aby kázal v East Endu. Toto uvedení do děsivých hloubek fyzického strádání londýnských chudých a jejich odcizení od náboženství zasáhlo Williama silněji než cokoli předtím.

Po celý rok 1865 dostávala Catherine další pozvání ke kázáním z mnoha míst. Obrátilo se na ni Půlnoční hnutí pro padlé ženy, agentura spojující evangelizaci a sociální smír. Přijala toto pozvání a právě tato organizace jí pomohla uvědomit si, že evangelizace musí být spojena se sociální péčí. „Nemoc a bída jsou nepopsatelné,“ zpravovala svého manžela. „Sedmi letá děvčata pracují čtrnáct hodin denně a v bdělém stavu je udržuje jen dozorcův řemen. A ty bordely... ach, ty ubohé ženy... A děti, oběti cholery a neštovic. Slyšela jsem o údělu dělníků ve výrobně krabiček na zápalky v Bethnal Green, kde v jedné budově pracovaly děti od čtyř do šestnácti let; jeden z nich, chlapec se zlomenou páteří, lepil skelný papír na krabičky a mohl pracovat jen vkleče.

V jiném domě se umírající matka dívá na své tři pracující děti. A slyšela jsem o ani ne čtyřletém dítěti, které pracovalo

pět hodin denně; a o jiném, které pracovalo od deseti dopoledne do devíti večer...“¹⁰

Půlnoční hnutí pro padlé ženy podporovalo pak službu Boothových po celá léta. Bylo to šťastné spojení.

V pokračující snaze pomoci zajistit rodinný příjem a s neustálým pocitem, že poslušně přijímá Boží povolání, Catherine pořadala ještě více shromáždění. Na konci roku se některá z těchto shromáždění konala v největších londýnských sálech a trvala po tři měsíce. Její práce ve West Endu, zaměřená k hmotně bohatým, ale duchovně chudým lidem, se rozrůstala.

Catherine byla ženou, která v mnohém předběhla svou dobu; viděla potřebu zasazovat se za práva žen a otevřít jim odpovědná a užitečná místa v křesťanském úsilí. Skrze svá kázání ve West Endu se Catherine dotýkala srdcí a životů lidí, kteří mohli podporovat namáhavou práci v East Endu. Nehledala slova. Nikdy neustoupila. Dávala spokojeným, bohatým křesťanům co proto a připomínala jim, že nesou odpovědnost za ubohé malé dílny, za zaměstnávání žen a dětí ve špinavých pracovních podmínkách za nejnižší možné platy.

Podle Rogera Greena „ve skutečnosti velkou část viny za chudobu a zlodějství obyvatel East Endu přičítala svým posluchačům ve West Endu“.¹¹ William Booth její práci plně podporoval a byl jí dojemně oddán. Možná si zasloužila označení „paní kazatelka“, byla však také oddanou manželkou a matkou svých drahých dětí. V jejich rozrůstající se službě byla vzájemná podpora. Catherine a William zůstali přáteli i milenci po celých pětatřicet let společného života v manželství a všechno nasvědčuje tomu, že jejich vzájemná láska a úcta se během let ještě upevňovaly.

Kate, opravdu mám jen jediný cíl," prohlásil onoho nedělního večera v červenci 1865, když přišel domů, k smrti unavený, avšak s přáním hovořit. Uložila děti do postele a posadila se v trpělivém očekávání, až její manžel otočí klíčem v zámku.

Políbil ji a objal, přijal od ní velkou sklenici vody a řekl: „Vím, že to vidíš stejně, ale dovol mi vysvětlit – chci, abychom i nadále sloužili k obrácení vyvrženým, které kněžstvo a církev neoslovují. Pak bych je rád předal církvím, aby se tam mohli upevnit v nově nalezené víře. Ale, má drahá, jak oba víme, to se neděje a velmi pochybuji, že se to někdy stane. Musí existovat jiná cesta. Musíme ji najít.“

Bylo jim teď šestatřicet. Jejich šest dětí – od devítiletého Bramwella až po čtrnáctiměsíční Marian – pokojně spalo nahoře a problémy těžkého dobývání chleba je dosud netrápily.¹

William Booth poznal hrozná skutečnosti. Pozvání od Výboru zvláštních služeb východního Londýna, aby kázal při malé probuzenecké misi a v jejich stanu na kvakerském hřbitově toho prvního červencového týdne v blízkosti Whitechapu jej přimělo odložit kampaň v Derbyshire. Byla to příležitost být celý týden blíže domova – s Catherine a dětmi.

Účast na shromážděních však byla dobrá a Výbor zvláštních služeb jej požádal, aby zůstal déle. Jejich povzbuzování spolu s množstvím opilců, zlodějů, hazardních hráčů, prostitutek a vyhledávačů zábavy, kteří přicházeli, aby jej slyšeli, bylo pro něj neodolatelným.

Tisíce lidí proudily onoho parného léta k Mile End Waste, jednu míli dlouhému pásu zpustlé země mezi chodníkem a hlavní Mile End Road. Vysoký cizinec s tmavým plnovousem, který se s Bibli pod paží procházel mezi nimi, vzbuzoval

zpočátku zvědavost. Měl imponantní postavu, podobnou tomu, jak by si lidé představovali starozákonního proroka, a svými dlouhými kroky si vynucoval pozornost.

Nyní se zastavil před ušpiněnou krčmou z červených cihel. Četl návěští: „U slepého žebráka“. Z kapsy svého černého kabátu vytáhl knihu a přečetl z ní verš písně. Jeho hlas zněl vysokým tónem, a z oken hospody okamžitě vyhlédly obličej.

Zástup odraných, nemytých lidí se začal tlačit kolem šest stop a jeden palec vysokého cizince v klobouku s širokým lemováním. Vypadal jako vysoko vyčnívající obr. Jeho obličej byl bledý, měl dlouhý rovný nos a pevnou bradu a jeho šedé oči probodávaly svou intenzitou.

V jeho rukou teď byla otevřená Bible: „Ve východním Londýně je nebe pro každého – pro každého, kdo se zastaví, zamyslí se a pohlédne ke Kristu jako k osobnímu Spasiteli.“

Stále se rozšiřující kruh lidí se teď kolem něj tísnil a on věděl, že někteří poslouchají. Cítili, že na tomto muži je něco neobvyklého – jeho hlas vyzváněl jako zvon; byl v něm zvuk lásky, který dosud nedokázali rozpoznat. Upoutával však jejich pozornost.

„Někdo po mně hodil zkaženým vajíčkem, Kate,“ řekl, omlouvaje se za zápach a skvrnu na svém plášti, který jí podával. „Řekl jsem jim, kam mohou přijít na shromáždění do Whitechapu a do stanu na kvakerský hřbitov, ale pochyboval jsem, jestli tam vůbec některé z nich uvidím. Když jsem od nich odešel a šel přes Mile End Road, má drahá, viděl jsem hrozná věci – otrhané vřeštěcí lidi, malé děti hledající potravu, špinavé ženy, některé oblečené jen v zablácených spodničkách, další malé děti – ty vypadaly jako opilé a jejich matky jim nalávaly do hrdla pivo – kňučící hladové psy, lidské tváře s výrazem zvířecí vášně, která se ve všech zračila, když hleděli na ženy tančící na ulici.“

Slyšel jsem, že Londýn má 3 miliony duší, z toho 100 000 chudých. Po tom, co jsem tento týden viděl, vím, že je to pravda. A tito lidé přišli na shromáždění.

Mnozí z těchto lidí jsou na pokraji smrti hladem. Jak jsem postupoval na západ, směrem k domovu, k tobě a k dětem, sílilo ve mně přesvědčení. V těch uličkách, Catherine, jsou nemocní lidé, někteří z nich umírají, někteří už jsou mrtví. A ten zápach... celé to město smrdí. Nemohl jsem před tím uniknout...“ Otrásl se při té vzpomínce.

„Vím, Williame, ach můj drahý, já vím,“ řekla a položila mu ruku kolem ramen ve snaze jej utěšit.

„Ale Kate... Ach, má lásko, má ženo, jak bych to mohl od tebe žádat? Kam bys přišla, kdybys měla cestovat po celém světě a nacházet pohany, jako jsou tito – a kde je tak velká potřeba naší práce? Celou cestu jsem se dnes večer tázal sám sebe: ‚Proč chodit do Derby nebo kamkoli jinam, abych našel duše, které potřebují evangelium?‘“

Chladná nejistota se zmocnila jejího srdce, i když slyšela svého muž říkat: „Drahá, našel jsem své poslání. Tam venku je lidská džungle,“ a zamával svýma dlouhýma rukama. „Procházet jsem jejím středem... je stejně zlá jako kterákoli džungle plná tygrů v nejtemnější Africe.“

Jak šel, narůstalo v něm přesvědčení – tito lidé směřují k věčnosti bez Krista. On a Catherine mohou, a tedy musí pro ně něco udělat.

„Spasení duše je klíčem ke spasení těla,“ prohlašoval William Booth a horlivě to kázal při každé příležitosti, když se setkával s těmi, kdo měli prostředky k tomu, aby pomohli přinést změnu. Budou potřebovat všechnu pomoc, která jim může být poskytnuta. V tvrdé práci a sebezapření nebyli žádnými nováčky.

Sama pro sebe si Catherine myslela: *To bude znamenat další stěhování, další začátek někde jinde... Jak můžeme doufat, že si vyděláme na živobytí v chudém East Endu? Kdo nám něco půjčí?* Její otázky nebyly pochybovačné, ačkoli lidsky viděno měla všechny důvody pochybovat. Čekala další dítě – už sedmé – a již tak museli vycházet z takového mála.

„Ano, myslím, že je třeba, abys zůstal v East Endu, Williame,“ slyšela se říkat. „Jestliže cítíš, že bys měl zůstat, pak zůstaň.“

* * *

To byl začátek Williamova vyčerpávajícího života. Každou chvíli jej děsila bída brlohů v East Endu. Trmácel se každý den osm mil z Hammersmithu do East Endu na večerní shromáždění a každou neděli na bohoslužby a potom, jakmile ukončil svou práci, chodil osm mil pěšky domů. Williamova snídaně byla čím dál střídmější, skládala se z chleba se sýrem, který snědl z papírového pytlíku v občerstvení Jamese Flawna v Pudding Lane. Flawn byl mezi jeho prvními obrácenými a připravoval vždycky vyprahlému Williamovi hrnek kakaa. Když naplnil svůj žaludek, William se natáhl na pohovku v zadním pokoji, než nadešel čas pro další shromáždění.

Získání obyvatel East Endu pro Krista bylo dlouhým a namáhavým zápasem. Když se vrátil ze shromáždění, řekl Catherine: „Ach Kate, když jsem dnes večer procházel kolem dveří těch vášnivých kořalkových paláců, zdálo se mi, že znovu slyším hlas: ‚Kam jinam bys šel, abys našel pohany, jako jsou tito?‘ Kate, nemohu se zbavit přesvědčení, že musím zůstat a kázat tomu množství lidí v East Endu.“

Někdy se vracel v roztrhaném oblečení; jednoho večera přišel se zakrváceným obvazem omotaným kolem hlavy. „Kámen nebo něco takového mě pořádně praštilo,“ říkal omluvně, když mu je něžně sundávala a čistila ránu. Dalšího večera se kdosi

cítil uražen jeho kázáním a mrštil jím o sloup. Neurvalost east-endského davu byla téměř nesnesitelná, ale Booth byl mužem misie.

Po šest týdnů pořádal stanová shromáždění každý večer a třikrát za neděli. Těm předcházely bohoslužby pod širým nebem v Mile End Waste naproti hospodě *U slepého žebráka* v Bethnal Green. Potom v čele zástupu lidí, kteří jej následovali, pochodoval do stanu na shromáždění. Připadalo mu, jako by zastavárníkuv učeň znovu vedl odrané chudáky do broad-streetské kaple.

William miloval tyto lidi, cítili to, viděli to a přijímali. Každý večer přicházelo kolem patnácti kajcníků, jistě ne takový počet, na jaký byl zvyklý z dřívějška, když kázal při svých cestách, nicméně to byl slušný nápor.

Evangelikální tisk si jej začal všimat a začal jeho práci propagovat. *Revival* otiskl dopis W. Jonese Haydena, vlivného člena Výboru zvláštních služeb, Johnu Stabbovi, jinému vlivnému muži výboru, doporučující „práci našeho drahého bratra Bootha“.

„Odpovídají na Boží lásku, kterou na tobě vidí, můj drahý,“ řekla jeho milovaná Kate.

* * *

„Williame, vždycky jsme důvěřovali Pánu, že se o nás postará; můžeme mu důvěřovat znovu.“ Opakovala to, co se teď stalo běžným refrémem.

On si však dělal starosti o živobytí své rodiny. Poté, co deset týdnů kázala v Peckhamu na počátku roku 1866, Catherine onemocněla a musela být převezena do Tunbridge Wells v Kentu, aby se zotavila. To byla těžká rána pro jejich finance, ale nejedním způsobem se ukázalo, že v tom bylo Boží vedení. Když tam byla, setkali se s Henry Reedem, zámožným tasmánským ovčím farmářem na odpočinku a členem wesleyánské

církvě, který pozval Williama ke kázání ve své misii na Dunorlanu, svém honosném statku. Kvůli svým dříve uzavřeným závazkům v East Endu musel William pozvání odmítnout, ale Catherine je mohla přijmout. Její kázání na Reeda tak zapůsobilo, že otevřel svou šekovou knížku a stal se oddaným sponzorem až do své smrti v roce 1880.

Když se William vrátil do Whitechapelu, pustil se do práce mezi svými milovanými vyvrženci s ještě větším zápalem.

Jednou v září se Williamu Boothovi dostalo něčeho, v čem mohl vidět jen potvrzení své nové práce, k níž se cítil být s Catherine povolán. Před několika týdny poslal zprávu o tom, co se děje v East Endu, liberálnímu členu nottinghamského parlamentu – člověka, kterého William zřejmě znal ze svých nottinghamských dní. Doufal, že tento dopis pohne Morleye, aby poskytl nesmírně potřebnou finanční pomoc.

Morley předvolal Bootha do své kanceláře a dal mu šek na sto liber. „To je na vaše rodinné výdaje, Williame,“ řekl. „Doufám, že další přátelé se přidají, aby vám pomohli, a pochopí, že to, co děláte, je důležité.“

Booth žádal o pomoc i další a ta přicházela. S nadšením a přesvědčen, že to je znamení Božího požehnání, se vydal za Catherine. „Jsem přesvědčen, že to můžeme udělat,“ řekl. „Pohneme se z místa. Přestěhujeme se,“ dodal. „Kate, potřebuji být ke své práci blíže.“

V listopadu 1865 byl tedy William schopen přestěhovat svou manželku, jejich šest dětí a irskou služebnou Mary Kirktonovou, do Cambridge Road Villas č. 1 v Hackney na východě Londýna. K přestěhování došlo v pravý čas, protože na první svátek vánoční se narodilo jejich sedmé dítě, Eveline Cory (pojmenovaná podle jejich velšských přátel a dobrodinců). V pozdějším životě se měla stát známou jako „Eveline“.

Evelinino narození bylo zvláštní. Tyto Vánoce přivály do Londýna počasí, jaké by mohlo být kulisou Dickensova románu. Sníh ležel na zemi a hromadil se kolem stromů a keřů, krásný pohled, pohádková zimní krajina. Šest dětí Williama a Catherine Boothových si společně hrálo v salonu jejich nového domu. Dveře se otevřely a vešel otec. Nesl nůši a děti se

k němu vrhly s velkým očekáváním. „Tady je vánoční dárek, na který jsme čekali,“ oznámil.

Pečlivě odhrnul pokrývky, právě jen tolik, aby mohli vidět obličej děťátka. „To je vaše sestřička,“ řekl. Nové děťátko na Vánoce! Výkřiky radosti a nadšení se mísily s otázkami.

„Jak se jmenuje, tati?“ zeptal se jeden z nich.

„Budeme jí říkat Eveline Cory Booth.“

Měla vejít do dějin jako první generálka Armády spásy a nahradit v této funkci svého otce a bratra, ale to se stalo až dlouho poté.

* * *

Rodina se přestěhovala ještě jednou, o tři roky později, na Gore Road č. 3 v Hackney, kde pak bydleli dvacet let. Byl to větší dům, v tišším, klidnějším sousedství, které lépe svědčilo fyzické slabosti Catherine. Dům sloužil jako jakési druhé ústředí Williamovy rozrůstající se práce. Jejich život plný práce nikdy neumožňoval soukromí, po němž Catherine tak toužila, ale navzdory neuvěřitelnému rozmachu jejich nové práce, kterou započali v roce 1865, a nesmírným časovým nárokům, William Booth miloval chvíle, kdy mohl být se svou ženou a dětmi. Byli šťastně semknutou rodinou, ale rodinného života si užívali vždycky jen za vysokou cenu. Oblíbená hra dětí byla „na lišku a husu“ a jejich otec hrál vždycky lišku.

Další oblíbená hra neměla jméno, snad jen v dětské mluvě Boothových dětí; nazývaly ji „jak postavit tatínka na nohy“. Jeho vytáhlá postava – šest stop a jeden palec – představovala pro děti výzvu. On sám jim ovšem málo pomáhal, když se poněkud nadzvedl na podlaze a pak znovu klesl dolů jako mrtvé závaží, zatímco všechny jeho děti křičely radostí.

Pak tu byla dětská karetní hra „snap“, k níž se tatínek připojoval a vykřikoval při ní stejně hlasitě jako děti, zatímco si jeho dlouhé bílé prsty pohrávaly s kartami.

Děti se dělily o své mazlíčky – morčata, bílé myši, ptáky, psy. Eveline měla dokonce kosmana (opici), kterého se pokoušela oblékat, aby vypadal jako její otec. Když jí však její matka jemně řekla: „Ale Evi, to pro něj není“, dala tomu šibalovi pokoj.

William Booth měl rád legraci, což se projevovalo, když byl se svou rodinou. Dokonce smontoval králíkárnou a byl stejně nadšený jako děti, když v ní vítali malé králíčky. Když se ráno oblékal, hlasitě zpíval a rychle běhal po schodech nahoru a dolů, k velké radosti dětí.

Podle dnešních měřítek to byla staromódní viktoriánská domácnost – žádný alkohol, žádný tabák, žádný tanec, žádné večery v divadle, žádné chození na dostihy. Bylo v ní málo předstírání – každý byl příliš zaneprázdněn svou skutečnou vírou. Ale život se neskládal jen z omezení a zákazů; domov byl naplněn rozjařením z práce jejich otce jako zapáleného vedoucího organizace, která zprvu nesla název „Křesťanská misie“. Jejich domov byl vždycky otevřen horlivým evangelistům a návštěvníkům.

Boothovi nikdy neměli nadbytek a jejich nejstarší syn Bramwell se proti té chudobě bouřil. Když mu jeho matka záplatovala oblečení, řekl: „Kluci se mi budou smát. Budou si myslet, že jsme chudí.“

„No a co, tak jsme,“ odpověděla jeho matka se svou typickou otevřeností. Ale probrala to s ním a v pozdějších letech mohl vyjádřit její přístup těmito slovy: „Nejenže záplatovala naše šaty, ale vložila do nás hrdost na ty záplaty.“

Děti milovaly přehrávání starých biblických příběhů – Davida a Goliáše, Noemovy archy nebo Daniela ve lví jámě. Jejich dychtění po realismu a dramatické citění jejich otce možná ovlivnily jejich úsilí při přípravě zápalné oběti, zmíněné v knize Leviticus. Jeden životopisec prohlásil, že žádný francouzský

leštic v Londýně by nedokázal opravit zuhelnatělý povrch dětského stolu!

Ballington, druhý syn, se předváděl jako kazatel, když mu bylo jedenáct. Získal si jako pomocnice desetiletou Kate a osmiletou Emmu, které chodily se svými panenkami na jeho bohoslužby. Když byly „děti“ příliš hlučné, Ballington přísně nařídil: „Vyvedte ty děti z divadla ven.“ Jeho sestry mu vítězoslavně připomněly: „Tatínek by nepřestal – tatínek by kázal dál.“

Zoufalý Ballington upřel svou pozornost k obrácenému – obvykle polštáři opřenému na židli. „Takhle to má být,“ rozplýval se nadšením a táhl obráceného/polštář k provizorní ohrádce. „Přestaň pít, bratře.“

Bramwell si vzpomínal, jak jej otec vzal jako dospívajícího chlapce do hospody v East Endu. Plynové hořáky se děsivě odrážely od rozpálených tváří mužů, opilé, neupravené ženy přede všemi kojily své děti a z výparů kořalky a řezaného tabáku, smíšených se zápachem propocených těl, bylo mladému muži téměř na zvracení. Když viděl pohled v synových očích, William Booth tiše řekl: „Toto jsou naši lidé. Přeji si, abys pro tyto lidi žil a přiváděl je ke Kristu.“

Když se Boothovi rozhodli, že se zaměří na Williamovu službu ve východním Londýně, založili Východolondýnskou křesťanskou probuzeneckou společnost, která se měla později stát známou jako Východolondýnská křesťanská misie a ještě později jako Křesťanská misie. „Je třeba dbát na obezřetnost a pečlivou organizaci,“ radila hned na počátku Catherine.

Rodina pochopila, že zpočátku nebude William za žádnou část své práce placen, a spolehla se tedy výhradně na dary přátel a na peníze, které Catherine vydělala svými přednáškami v bohatším západním Londýně. V této době byla Catherinina práce v londýnské společnosti známější než snahy jejího manžela mezi chudými obyvateli East Endu. Ve skutečnosti byla Catherine první podporovatelkou a propagátorkou Východolondýnské křesťanské probuzenecké společnosti.

Zpráva v *Christian Mission Magazine* (leden 1877) pod záhlavím „Počátek misie“ komentovala Williamovo rozhodnutí pracovat v East Endu:

Pan Booth byl tehdy (1865) v této oblasti naprostým cizincem a naprosto neměl v úmyslu zůstat v Londýně; na jeho shromážděních však byla tak patrná pečeť božského souhlasu a zdálo se mu tak nesmírně důležité, aby se něco dělalo pro evangelizaci těch nesčetných tisíců lidí, kteří zůstávali mimo obzor všech běžných náboženských společností, že po mnohém zvažování a modlitbách se rozhodl zůstat u této části své práce.

Weslyan Times (20. srpen 1865) vydaly toto krátké, avšak přejiné svědectví o úspěchu prvních stanových shromáždění:

Reverend William Booth pořádal v minulých sedmi týdnech sérii zvláštních shromáždění v londýnském East Endu poblíž londýnské nemocnice a v Mile End Road. Stovky pracujících lidí a mnoho osob, které nikdy nebyly na bohoslužbách, naslouchaly každý večer výzvám tohoto oddaného Božího služebníka a došlo k řadě obrácení. Práce získává trvalý ráz a na zimu má být pronajata nedaleká velká síň... V žádné části hlavního města není potřeba evangelizační práce větší než zde.

Za rodný list Armády spásy bývá pokládán dopis, který Booth poslal časopisu *Revival* 17. srpna 1865. Samozřejmě se ještě organizace nenazývala Armádou spásy, ale pokud jde o návaznost záměru, lze toto považovat za její zrození. Dopis ukazoval žalostnou duchovní situaci obyvatelstva East Endu a pokračoval:

Jak oznámil jeden nebo dva dopisovatelé vašeho ctěného listu, zapojil jsem se v posledních šesti týdnech do práce v tomto směru (s využitím neobvyklých prostředků, abych lidem ve východním Londýně oznámil lásku Boží). Na pozvání pánů Stabba a Case jsem konal týdenní shromáždění ve velkém stanu postaveném na kvakerském hřbitově v Thomas (Vallance) Street ve Whitechapele; a božský souhlas byl tak patrný, že shromáždění se konají až dosud. Téměř každý večer se pořádá dvojí shromáždění, první v Mile End Road a potom ve stanu; a o posledních dvou nedělích jsme konali čtyři bohoslužby každý den. Pořádali jsme dvě velmi úspěšná setkání při čaji se vstupním poplatkem tři pence na osobu. V celé sérii byla jen asi dvě nebo tři shromáždění, na kterých hříšníci nevyznávali, že našli milost; za jeden večer tak někdy činilo třináct nebo čtrnáct lidí... nemáme žádné pevné záměry.

Necháme se vést Duchem svatým. V současnosti toužíme po tom, abychom mohli pořádat další shromáždění, aby lidé mohli přicházet ke Kristu na různých místech východního Londýna každý večer a po celý rok.

Navrhujeme, aby se tato shromáždění konala v sálech, divadlech, kaplích, ve stanech, pod širým nebem nebo kdekoli jinde, kde se nám bude otevírat cesta nebo kde bude pravděpodobně dosažení cíle, který máme na zřeteli. Máme v úmyslu bdít nad těmi, kdo se odevzdali Kristu, osobně je navštěvovat, přivádět je buď do společenství duchovně sprízněných a spřátelených církví, nebo je sami vyučovat a vést k aktivní práci.

Abychom mohli v tomto úsilí pokračovat, navrhujeme založit Křesťanskou probuzeneckou asociaci, do níž, jak doufáme, se zapíší stovky lidí. Pronajmeme si také nějakou budovu, v níž bychom mohli pořádat svá uzavřenější setkání a kázat evangelium, když právě nebudeme zaměstnáni mimořádnými úkoly někde jinde.

Na Boothovu žádost o pomoc nejčastěji reagovali prostí lidé s omezenými schopnostmi. Schopní vůdcové měli přijít teprve později. V těchto počátečních dnech stál William Booth zcela sám v čele vytvářející se armády. Doufal, že se mu podaří naverbovat stovky lidí, kteří s ním zůstanou; skutečný počet byl jen šedesát. A během prvního roku mnozí z těch či oněch důvodů odešli – někteří zjistili, že jeho učení o posvěcení se neshoduje s jejich vlastní vírou; jiní se zase domnívali, že klade příliš velký důraz na pokání a dobré skutky. Jeho způsob vedení modlitebních shromáždění některé urážel, jiným se nelíbila předepsaná forma kajícnosti. Zejména to však byl posměch a dotěrnost zástupů na ulici, který odradil méně horlivé. A ve vší otevřenosti je třeba říci, že někteří odešli, protože

měli od počátku v úmyslu sloužit jen po omezenou dobu, dokud se neobjeví dostatečný počet obrácených, kteří zaujmou jejich místo. Ti se pak vrátili do jiných křesťanských organizací, které je zapůjčily pro tuto zakladatelskou práci.

Boothův důraz na zásadní rozhodnutí pro Krista a naprosté zasvěcení jeho službě byl tak silný, že pod jeho vedením se nemohl cítit pohodlně nikdo, kdo nebyl připraven spolu s ním uplatňovat tyto principy v práci, o níž tak silně cítil, že jsou k ní povolání. Odloučení nespokojených a malomyslných bylo nevyhnutelné. Zůstali jen vážní a zasvěcení pracovníci, kteří stáli při Williamu Boothovi v dobrém i zlém. Ti, kdo se k práci připojili později, činili tak s plnou znalostí jeho měřítek a metod; a ve skutečnosti právě ty je přitahovaly.¹

Jak se počáteční odchody pracovníků dotýkaly Williama? Záznamy ukazují, že jen pracoval s větším nasazením, zdánlivě nevyveden z míry. Nebyl závislý na počtech; jeho pramenem pomoci a síly byl Duch svatý.

Už si spočítal, že má-li přitáhnout zatvrzelé, nedosáhne toho „kostelní“ hudbou. Jeho lidé byli odpuzováni sladkými tóny vycházejícími z kostelních varhan. Čemu rozuměli a co měli rádi, bylo brnkající bendžo, lahodná kytara, vřeštící trubka a velký basový buben.

„Dobrá, Kate, je-li toto ten druh hudby, který mají rádi, dáme jim jej,“ prolašoval. A tak začal do svých řad verbovat ty, kdo byli hudebníky. Jestliže někteří nehráli na žádný hudební nástroj, zajistil činely, aby se mohli zapojit.

S několika hudebníky a oddanými stoupenci pochodoval Booth na shromáždění pod širým nebem nebo na probuzenecká setkání do stanu na kvakerském hřbitově. Nevadilo, když po cestě byli snad bombardováni kameny, rajčaty, vajčičky, mrtvými potkany a kočkami či jinými předměty od opilců a výtrž-

níků. Zvedal vysoko svou Bibli, zval lidi k následování a zvěštoval evangelium lásky.

Zjistil ovšem, že se setkává s trvalým problémem. Jednoho večera, kdy mluvil k asi dvanácti stům posluchačů ve Whitechapelu, z nichž mnozí byli otevřeně zlomyslní, upozoroval, že je spíše jen pobavil. Otočil se k starému cikánskému podomnímu obchodníkovi, obrácenému před několika týdny, a řekl mu: „Předstup sem, příteli, a řekni těmto lidem, co se s tebou stalo.“

Starý muž se postavil vedle Williama Bootha a pomalu začal své jednoduché zajímavé svědectví. Ve shromáždění zavládlo nezvyklé ticho. Starý muž dokázal vyložit Kristova zaslíbení strhujícím způsobem a hrubý zástup naslouchal každému jeho slovu. Uličky se zaplnily kajícími a nově obrácenými.

Toho večera řekl William svému synu Bramwellovi (oslovoval jej přezdívkou): „Willie, budu muset spálit všechna svá stará kázání a poučit se od toho cikána.“ William si odvážně přivlastnil tuto lekci a od té doby na každém jeho shromáždění nedávno obrácení vydávali svá svědectví.

Svěřil se své manželce: „Spasitel nepřikázal svým apoštolům, aby kázali teologii; poslal je, aby svědčili o své zkušenosti spasitelné Boží milosti. Nesmím dělat nic jiného.“

Catherine souhlasila s tímto objevem. „Ano, celníka Matouše povolal za apoštola. Podívej se, co učinil s Petrem. Bude to převratné, Williame, ale už jsi viděl výsledky. Ano, dělej to tak!“

Catherine sama nadále kázala zámožným posluchačům. Kdosi jí navrhl, aby v létě cestovala do přímořských letovisek, protože mnozí bohatí Londýňané v letoviscích nacházeli útočiště před horkem velkoměsta. Catherine se domnívala, že to zní jako rozumný nápad, a dohodla se s Williamem, že na léto 1867 vezmou děti do Margate. Děti byly u vytržení, že stráví

léto u oceánu, a Catherine navázala řadu styků; někteří z těchto lidí se pak stali sponzory Williamovy práce.

* * *

Williamovi obrácení, muži i ženy, měli málo společného s vlivnými lidmi, k nimž mluvila Catherine. Jeho Eastendští byli zpravidla bývalí opilci, zloději, prostitutky a jiné zlopověstné typy. Beze studu mluvili o své nové svobodě, kterou našli v Kristu – svobodě od toho, co je předtím tak zotročovalo. Opilci, z nichž se stali střizliví, postupně zapůsobili na další zatvrzelé duše, které jedna za druhou opouštěly posměvačné odpůrce a připojovaly se k řadám kajících, doprovázejících Williama Bootha.

Byla zde matka Mooreová, vysvobozená z alkoholismu Boothovou vášnivou řečí. Bývala opilou whitechapskou uklízečkou. Všichni na ulici ji znali. Proslavila se svou pohotovou odpovědí komusi, kdo jí nabídl pintu piva: „Teď můžu pít z pramene spásy – a ty také!“

Byl zde Thomas Haywood z Bethnal Green, pětadvacetiletý alkoholik. John Allen, obrácený na shromáždění v Milwall Docks; bez cizí pomoci přivedl k obrácení dvě stovky námořníků v Cardiffu, kde mu Booth svěřil práci.

Mnozí z obrácených, ne-li většina z nich, byli téměř negramotní. V počátcích byla svědectví jistě jedinečná. Všechna však měla jedno téma – Kristova láska je zasáhla, a nyní, vybrojeni stejnou láskou, zvali své posluchače ke Kristu.

„Nejsem žádný učenec, moji drazí přátelé,“ začal jeden muž v přeplněném shromáždění. „Musíte to přijmout neučesané, jak to jde z mého srdce.“

Další ujišťoval: „Kdybyste jen věděli, jak budete s Ježíšem šťastní, hned byste k němu přišli.“

To bylo náboženství pro masy. Rozdávaly se letáky označující, kdo bude kázat: „Obrácený holubář“, „Mlékař, který neředí své mléko od chvíle, kdy byl spasen“.

Večerní nájezdy do ulic pokračovaly, nejednou s rizikem, že někdo z účastníků bude fyzicky napaden. Byla to nebezpečná práce. Ale toto nebyli muži a ženy, kteří by se v životě spokojili s nějakou „zlatou střední cestou“. Při svém obrácení se rozhodli zřít se světa a vzít na sebe kříž při následování Krista.

„Přijďte opilí nebo střízliví,“ znělo pozvání na letáku. A v Bradfordu v Yorkshire ohromení sousedé sledovali, jak se nově obrácený muž vrací domů s Johny Lawleym, evangelistou zaměřeným na tovární dělníky, valí ze svého domu soudek piva a vylévá jeho obsah do kanálu.

Byla to lavice kajčnicků (nazývaná v kostelech ohrádkou nebo lavicí pokání), u níž muži a ženy poklekali s rizikem, že se vystaví posměchu pro vyznání svých hříchů. Rozhodli se žít svůj život pro Krista. William věděl, že tento způsob nutí jednotlivce, aby celým srdcem přiznali své problémy a přijali, co jim Kristus nabízí místo toho. Zde docházelo k proměně duší. Jeden muž, když si odpykal trest za vraždu své manželky, poklekl u lavice pokání, ale nevěděl, co říct. Nakonec se slzami kanoucími po líci se jeho mysl vydala léty osamělosti a téměř zapomenutým dětstvím a bylo slyšet jeho šepot: „Pane Ježíši, odpusť mi. Jsem darebák...“

Vedle těchto mužů a žen, usvědčených ze svých hříchů, klečeli muži z armády Williama Bootha, kteří sami přišli ze tmy ke světlu, z neštěstí a nenávisti k lásce. Rozuměli tomu.

William věděl, jak je důležité být informován o obrácených. Bylo třeba je prověřovat, aby na další cestě neklopýtli. Jeho počátečními technikami – z nichž většina měla svůj původ v jeho mladických nottinghamských dnech, kdy byl laickým

kazatelem – byly každotýdenní návštěvy, modlitba a povzbuzování, vyučování těchto nově obrácených z Božího slova o tom, co je nutné pro chození s Pánem.

Potřeboval pomocníky. Když pozoroval rozdíly mezi dobrovolníky, kteří se zdáli neschopní navázat kontakt s nově obrácenými, a těmi dobrovolníky, kteří měli větší úspěch, William si uvědomil, že na lidi z pracující třídy, jimž sloužil, nejsilněji působí jejich přátelé a sousedé – lidé, kteří s nimi sdíleli stejnou zkušenost. Tento závěr měl mít velký význam pro jeho další práci.

Mezi prvními obrácenými při Williamových stanových Mevangelizacích byl irský zápasník, profesionální boxer jménem Peter Monk. Setkal se s Williamem Boothem na Whitechapel Road a byl tak zasažen Williamovým zjevem a několika slovy, která mu řekl, že se Peter Monk rozhodl jít a vyslechnout si Williamovo kázání.

Monk byl toho večera zapsán na utkání, které vyhrál, ale příštího dne, ačkoli jej všichni chtěli vítat jako svého hrdinu, to odmítal. Byl rozhodnut vydat se do Mile End Waste a poslouchat „toho kazatele“. Později Monk vyprávěl o tom, co se stalo: „Měl tam řeč obklopen whitechapskými gaunery, kteří v těch dnech byli největšími ničemy, které jste na celé Boží zemi mohli potkat. Někteří se pošklebovali, někteří se smáli; ale pan Booth na ně pořádně zakřičel, pak začal zpívat a vedl zpěv až do chvíle, kdy se v něm jejich hluchost bezmála utopila. Pak jsem shodil plášť a krácel tím kruhem, místo abych se připojil k té všeobecné veselosti, a ve dvou minutách všichni ti gauneři ztichli jako beránci.

A za malou chvíli jsem už po jediném jeho kázání ve stanu klečel na lavici pokání.“

Peter Monk se stal samozvaným tělesným strážcem Williama Bootha. Bůh se jistě staral o Williama, který často v noci procházel nebezpečnými částmi města. Monk se stal nakonec známým jako „generálův boxer“.

Jiným vynikajícím příkladem podpory práce, kterou Bůh pověřil Boothovy, byl James Flawn, majitel občerstvení, kam William přicházel a kde odpočíval mezi shromážděními. Byl misijním pracovníkem už v roce 1865, když William Booth poprvé pořádal stanovou evangelizaci. Ve zprávě o svém úsilí zasáhnout pouliční hráče a pijany odhalil Flawn něco ze své

vlastní minulosti: „Sám jsem kdysi býval hazardním hráčem. Domino, kostky a kuželky byly mými bohy a s oblibou jsem pobýval v salonech veřejných domů a kuželnách.“

Flawn sloužil v různých výborech, které musely být ustaveny k řízení misijních záležitostí. Později, když se vaření polévky a pomocné práce staly pevnou součástí práce Armády spásy, Flawn tyto aktivity řídil. V jednom novinovém rozhovoru v roce 1897 řekl, že „výsledky čtrnáctidenní kampaně ve stanu (v červnu 1865) byly tak zázračné, že byla na zvláštní žádost prodloužena na neurčito, a zástupy – bezbožné, nedbalé zástupy – plnily stan, dokud jedné bouřlivé noci nebyl roztrhán na cáry.“¹

Booth a jeho pomocníci se odvážně snažili, aby mohli stan nadále používat, ačkoli jeho střecha byla nejednou stržena prudkými větry. Při jedné bouři se střecha zřítíla právě ve chvíli, kdy asi čtyřicet lidí klečelo a hledalo spasení. Podruhé povolila některá lana, shromáždění však pokračovalo, zatímco William Booth nařizoval z pódia: „Jen do toho, bratři, zvedněte stan, abych mohl kázat dál!“

Peter Monk tvrdil, že lana přefezali nějakí lumpové. Ať už tomu bylo jakkoli, stan bylo nakonec nutno opravit. Bylo třeba jej odstranit a napravit poškození pozemku, na kterém předtím stál. Záznamy z počátků misijní práce ukazují, že Booth zaplatil plnou cenu za odstranění stanu.

* * *

Hned na počátku své práce v East Endu William Booth usoudil, že opilství je těsným spojencem chudoby a neřesti. Početné londýnské hospody by v jedné řadě vytvořily pás celých třicet mil dlouhý. Jen ve východním Londýně, v srdci Boothova teritoria, se v každém pátém obchodě prodávala kořalka. Ve většině těchto obchodů byly zvláštní schůdky pro malé děti, po kterých mohly vyjít k pultu. Typickým rysem hospod byly

malé skleničky na kořalku pro děti. Děti-alkoholici se potloukaly ulicemi. Děti mladší pěti let znaly zuřivé agónie deliria tremens a často umíraly na cirhózu jater. Bylo možno vidět děti, jak se trmácí ulicemi a nesou kořalku svým rodičům, kteří leželi opilí ve svých špinavých čtvrtích. Toto byl vedlejší produkt obchodu, který ročně vynášel sto milionů liber. Oběti alkoholismu žily jen pro další láhev kořalky.²

Sedmdesát let před vznikem „Anonymních alkoholiků“ William rozpoznal, že alkoholismus je nemoc. Proti satanovi je třeba bojovat v jeho vlastní pevnosti a každý prostředek je dobrý, rozhodl se William, jestliže přitáhne hříšníky, aby naslouchali zvěsti o spasení. Booth a jeho pomocníci používali mnoho zvláštních technik, aby zasáhli lidi bez naděje, zkažené a přehlížené živly společnosti. A tak když se práce rozrůstala, hudba a pouliční přehlídky přitahovaly pozornost rostoucích zástupů lidí, kteří se vysmívali tradičním církvím.

„Proč by měly všechny nejkrásnější melodie patřit ďáblu?“ odpověděl William, když mu hubovali, že si přivlastňuje pro své písně populární nápěvy. William Booth byl nesmírně praktický člověk, a tak brzo pochopil nejen důležitost toho, čemu se mělo později říkat „haleluja kapely“, ale i potřebu toho, čemu říkal „dobrý zpěv“. Aby jej zpěv uspokojoval, musel být sborový, srdečný a užitečný. Když v roce 1874 mluvil na Konferenci křesťanské misie, vysvětlil William své stanovisko: „Ďábel nám nechává jen drobtý, které padají z jeho stolu, jako písničky dřívějších staletí a pár dalších pohřebních nápěvů. Duši a pevnost hudby si přivlastnil... a skrze ni okouzluje a spoutává svět.“

Ale jestliže smyslná, světská satanská hudba disponuje takovou mocí, čeho by mohla hudba dosáhnout, kdyby písně, srdce a hlasy byly inspirovány a řízeny Duchem svatým... To je problém, který má být teprve vyřešen... Ať naše triumfální

písně znějí se stále větší silou a se zvuky této vítězné hudby vytáhneme, abychom dobyli svět pro Ježíše.“

Výrok, že „ďábel nemá právo ponechat si všechny krásné melodie“, býval připisován jak Williamu Boothovi, tak i Charlesi Spurgeonovi. Avšak až George Scott Railton, který se stal v roce 1873 Williamovým generálporučíkem a proslavil se jako autor písní, zakončil svůj článkem „O zpěvu“ (1874) touto vášnivou výzvou: „Ach, vyrvěme tento vzácný nástroj z ďáblových spárů a učinme jej, jak jen to bude možné, jasnou a živou mocí dobra!“

Od počátku využívala misie ke svým shromážděním zvláštních období a svátků – Vánoc, Nového roku, Velikonoc, státních svátků. V roce 1877 bylo už štedrovečerní zpívání v ulicích natolik součástí jejich práce, že William považoval za nutné speciální školení těch, kdo se jej účastnili. Bylo tedy vyhlášeno, že toto zpívání se musí dít výhradně k Boží slávě a spasení duší, a ne k uspokojení některého člověka nebo lidí.

Když William a jeho lidé viděli, jak převládající pijácké návyky vytvářejí tak mizerné zázemí pro každý další druh bída a jsou ve skutečnosti za řadu z nich odpovědné, rozhodli se naplňovat Kristův příkaz: „Vyjdi za lidmi na cesty a k ohradám a přinuť je, ať přijdou.“ Vyhledávali ty, kdo zoufale potřebovali pomoc, ať už tyto lidi nacházeli na ulicích nebo v chatrčích, které měly být jejich domovem.

Odpor, s nímž se setkávali, byl neuvěřitelný. Museli vést tvrdý boj. Jejich nepřítel byl mocný, zchytralý a zlomyslný. Jak narůstal počet obrácených, zvětšovalo se i nepřátelství majitelů hospod, kteří ztráceli některé ze svých nejlepších zákazníků.

„Ten starý blázen vás chce připravit o jediné potěšení, které máte,“ varovali majitelé salonů své zákazníky. „Nemůžete přece být jako ti bohatí zazobanci, co utrácí své peníze za balet,

velrybí ploutve a podobné věci. Jsme chudí lidé, nic jiného, a chudáci musí vždycky držet pohromadě.“

Ten argument byl pádný. V doslovném smyslu to byla pravda – hospody byly středisky společenského vyžití pro bídně placenou pracující třídu. Nebyla žádná kina, žádná televize, žádná domácí videa; žádná jiná forma zábavy nebyla tak levná a přitom uspokojující jako láhev piva nebo několik hltů whisky.

Cílem Boothovy misie bylo všemožně pomáhat těmto mužům a ženám, aby pochopili, že zajištění lepšího živobytí pro jejich rodiny a důvěra v Kristovu pomoc jim dá štěstí, po kterém touží. Nadité peněženky lihovinových baronů je připravovaly o nádhernou životní cestu.

Jeden spisovatel té doby napsal: „Všichni jsou opilí. Kdo zrovna nezpívá, válí se po zemi. Svobodní lidé se podobají zvířatům.“

Byl to přílehlavý komentář. Obchody s pivem mohly být legálně otevřeny od čtyř hodin ráno do deseti večer. Od návrhu pivního zákona z roku 1830, po němž se pivo stalo snadno dostupným, zakusila Velká Británie třicet let nesmírného pití piva. Tím se vytvořila generace pijanů, která obklopovala Williama Bootha a Křesťanskou misii.

Článek v listu *Nonconformist* (4. listopadu 1868) popisoval, k čemu docházelo ve Williamově práci ve východním Londýně:

Ve vzdálenosti půl míle od Whitechapel Road lze vidět téměř 19 000 lidí, jak vcházejí v den Páně do hospod, a v sobotu večer je jejich počet ještě větší. Toto místo je plné nejodpornějších neřestí, nejhrůznějších zločinů a nejhlubší bídy. Scény opilství a hýření, dosvědčované z těchto míst, jsou téměř neuvěřitelné. Přeplněné obchody s kořalkou a koncertní sály v hostincích dostatečně vysvětlují, proč zde stále panuje chudoba a bída.³

Lidé, kteří od dětství znali neodolatelnou touhu po lihovinách, byli Boží milostí proměňováni skrze věrnou práci Williama a jeho prvních společníků. Jedním z nich byl Jimmie Glover, negramotný hostinský sluha, kterého pití dovedlo až k přespávání v prasečích chlívčích. Když se Catherine Boothová s Jimmiem seznámila, žádala, aby ji všude doprovázel při jejích cestách vlakem. Železniční vagón se stal učebnou a na těchto cestách se naučil hláskovat, číst a na hodinách poznávat, kolik je hodin. Po třicet let pak byl věrným pracovníkem a společníkem Boothových.

Rodney „Cikán“ Smith byl v době, kdy jej Booth nalezl, spíše zvyklý umývat se v rose a spát v obilných polích, ale když v sedmnácti letech prožil obrácení, poprvé poznal lůžko a vanu. Později se stal proslulým evangelistou, kterého Bůh mocně používal.

Obrácení, kteří pocítili, jak z jejich ramen spadlo břemeno viny a chůčce, bez zábran volali: „Ano, já věřím – ano, on mě spasil!“ Uprostřed bohoslužby, když jeden muž přemožen radostí křičel: „Musím skákat“, evangelista jej pobízel: „Tak skákej.“

* * *

Jednoho večera byli tři muži a žena, když stáli před hospodou a radostně křičeli chválice Pána, náhle napadeni muži nesoucími krabice s odpadky, které vysypali na hlavy čtyř pracovníků.

„Otče, odpusť jim,“ řekl jeden muž.

„Ať vám Bůh požehná a dá vám spatřit světlo,“ oslovila žena útočníky.

„Haleluja!“ křičel další muž.

Nosiči odpadků se smáli a pokřikovali. Čtveřice začala zpívat jednu ze svých písní; útočníci je obklíčili a strkali je dolů ulicí.

Toto byla mezi Boothovými společníky obvyklá situace, ačkoli některé střety byly ještě násilnější. Najatí rváči rozháněli pouliční shromáždění a bili obrácené. Pochodující pracovníky kamenovali, po některých šlapali, některé natírali vápnem; mnozí měli zakrvácený obličej. Dále však chodili do svých shromažďovacích sálů, zatímco na ně dopadaly posměšky, urážky i různé předměty.

Catherine měla plno práce s výchovou dětí a se svým podílem na kázání skupinám, které poskytovaly prostředky na Williamovu službu. Při svých kampaních cestovala celým Londýnem i daleko na venkov, až na východní a jižní anglické pobřeží. Sama námaha cestování a kampaní vyžadovala značné množství energie.

Boothovi se moudře rozhodli, že je v nejlepším zdravotním zájmu dětí i Catherine, aby se nevystavovali všemu, co se odehrává v East Endu. Dvě nejmladší děti se narodily v letech 1865 a 1868 a také Catherinino zdraví bylo chatrné. Ale William a Catherine chtěli všechno sdílet společně, a tak jí podával pravidelné zprávy o tom, co se děje v misii.

Běžným tématem bylo Williamovo přesvědčení, že potřebují budovu pro pravidelná shromáždění. Čím déle pracoval s obyvateli East Endu, tím více rozuměl, proč se tak zdráhají chodit do tradičních kostelů. A když si vzpomněl na některé reakce chudých obrácených, když je ve svých dvaceti letech, po svém prvním přestěhování do Londýna přivedl do kostela, William měl pro ně pochopení. Nikomu se nechce chodit tam, kde není vítán. Vedle potřeby pevného místa, kde by obrácení mohli být vyučováni, si William také dělal starosti kvůli neustálému zmatku, který doprovázel shromáždění pod širým nebem.

„Ale každé shromáždění pod širým nebem, Kate,“ prohlásoval, „musí být, pokud je to jen možno, spojeno se shromážděním v pevné budově. Pod širým nebem je příliš mnoho rušivých vlivů, které ve větší nebo menší míře kázání vždycky doprovázejí, zejména v ulicích East Endu. Potřebujeme pevné shromažďovací budovy, kde bychom mohli předkládat nároky evangelia s větší jasností. Potřebujeme konat modlitební shromáždění a musíme být schopni vést s lidmi osobní rozhovory.“

Ano, potřebujeme místo, které bychom mohli nepřetržitě používat.“

* * *

Nejprve našli takové místo ve starém skladu vlny v Bethnal Green. Při prvním shromáždění byl nabit lidmi, ale podobně jako tomu bylo tak často, shromáždění mohla trvat pouhé dva týdny. Z tohoto shromáždovacího místa však pocházel konvertita Joseph Fells, který se měl stát celoživotním sponzorem práce Williama Bootha.

V době třiačtyřicátého výročí založení Armády spásy (1908) popsal Fells tyto dny počátků:

Ústřední postavou Misie byl samozřejmě generál. Vysoký a snědý, s jedním cípem své invernské peleríny přehozeným přes rameno, byl zdaleka rozpoznatelným zjevem. Nepamatuji si, že by se mu někdy nepodařilo shromáždit zástup v East Endu a udržet jeho pozornost.

Jednoho večera v Mile End Waste se jeden nevěřící řečník několikrát pokusil přerušit shromáždění. Nakonec souhlasil, že počká se svou řečí až do konce shromáždění. Zástup však vytvořil malý průvod a ubíral se do sálu a ten nevěřící, ač tím byl zpočátku velmi rozladěn, se připojil také. Výsledkem bylo jeho obrácení.¹

Když nebylo možno dále používat sklad vlny, misie získala svolení k využití taneční akademie. Joseph Fells si pamatoval to místo velmi dobře, protože právě tady se jeho dvanáctiletý syn Joseph a patnáctiletá dcera Honor obrátili ke Kristu. Pan Fells vzpomínal:

V prvních dvou měsících jsme vždycky pochodovali pěšinkou z Waste do taneční akademie a na své cestě jsme měli řadu hostinců, jejichž obyčejem bylo podávat alkohol lidem sedícím venku u malých stolečků.

Když kolem procházelo procesí, zákazníci tato místa po každé opouštěli, což pochopitelně rozhněvalo publikány (majitele těchto zařízení). Stěžovali si policii, a příští neděli chytil inspektor generála za rameno a řekl mu, že průvod nesmí nadále chodit po tomto chodníku. Potom jsme tedy chodili cestou přes Mile End Toll Gate. A zástupy se stále přidávaly.

Ačkoli taneční akademie byla často nepohodlně přeplněna, používalo se všech prostředků, jak přitáhnout nové lidi. Jedním z nich bylo půl tuctu transparentů, které jsme nosili v procesí a na nichž byla výrazným písmem napsána taková varování jako „Příprav se na setkání se svým Bohem“.

Honor Fellsová se stala služebnou paní Boothové v roce 1867. Pak se v roce 1869 provdala za jiného obráceného, jménem Burrell. Burrell zemřel v roce 1876 a o dva roky později se Honor stala evangelistkou v Křesťanské misii. Později se provdala znovu a stala se paní Salthouseovou. Nadále spolupracovala v místní práci v Manchesteru až do doby, kdy téměř devadesátiletá zemřela v prosinci 1938.

Joseph Fells ml. byl nakonec pověřen starostí o jeden z pěti obchodů „Jídlo pro milión“, založených Armádou spásy. Byl aktivním vedoucím modlitebních shromáždění, povzbuzoval a pracoval až do své smrti ve svých pětasedmdesáti letech.

Příběhy tohoto bratra a sestry jsou typickými příklady oddanosti, kterou probouzeli Boothovi a jejich práce. Bylo by možno vyprávět tisíce podobných příběhů o jednotlivcích i párech, kteří se od počátku aktivně zapojovali do práce a pokračovali v ní tak dlouho, jak toho byli fyzicky schopni.

* * *

Umístění a nájem budov, kterých misie využívala v druhé polovině šedesátých a v sedmdesátých letech, je dlouhý příběh

a některé informace jsou nejasné. Při vši své vynalézavosti byl William Booth se svými spolupracovníky hnán z jednoho shromaždiště k druhému ve snaze nalézt trvalé útočiště. Byl to urputný postup zemí nikoho, plnou ztracených duší.

Pronajmout vhodnou budovu byla velká starost. Taneční místnost, volná pouze v neděli, měla 350 sedadel. Přátelé pomáhali vždycky v neděli časně ráno stěhovat lavice do sálu. Odpoledne William kázal na Commercial Road a pokračoval dalším shromážděním pod střechou. Od 17.30 do 19.30 misioináři, jak se říkalo mnohým z jeho zaměstnanců, vedli bohoslužby na Mile End Road, po nichž následoval průvod přes Whitechapel Road do sálu; jeho účastníci celou cestu zpívali. Při večerních bohoslužbách v zaplněném sálu chodil William se svými spolupracovníky mezi lavicemi a zval lidi, aby přijali spasení.³

Misie využívala jakékoli dostupné budovy, kdekoli se k tomu naskytla příležitost. Pávilon a Orientální divadlo, stáj na Hosierey Place, seník na nádvoří vedoucím k Redman's Row, Východolondýnské divadlo, vepřín, Effinghamské divadlo, další starý sklad vlny a Union Temperance Hall (mezi mnoha dalšími budovami) se objevují v seznamu dokumentujícím historii počátků misijního hnutí. Tito lidé dobývali pozice v náročné oblasti.

V jedné chvíli misie používala jedenáct různých sálů, většinou o večerech přes týden, a taneční místnost v neděli. Staly se misijními základnami, což napomohlo růstu práce. Ve zprávě ze září 1866, vydané v době, kdy Londýn zachvátila epidemie cholery, William uvádí tři místa, na kterých misie konala sedmáct shromáždění pod širým nebem a dvacet pod střechou každý týden. Misie se rozrůstala získáváním nových základen i členů, slučováním s jinými misiemi a pronájemem větších sálů.⁴

* * *

„Žena Bible“ Eliza Collingridgeová se stala první placenou Williamovou zaměstnankyní a James Dowdle se stal prvním placeným evangelistou. Eliza navštěvovala jeden dům za druhým, rozdávala traktáty, vedla biblické hodiny pro ženy a modlitební skupiny. Stala se také mocnou kazatelkou a v roce 1868 ji William pověřil správou stanice. Byla první ženou, která zastávala takový úřad. O šest let později se jiná žena, Annie Davisová, stala první ženou, která spravovala stanici na plný úvazek.

Potřeba získat více sálů a shromaždišť neustávala. Nastal čas získat budovu pro ústředí a vytvořit systematickou organizaci, radu mužů, kteří by byli Williamovým poradním sborem a starali se o finanční zázemí. K tomu došlo v roce 1867.

Potřeba budovy ústředí byla naplněna, když Booth a jeho společníci mohli zakoupit Eastern Star, vyhořelou pivnici, která byla dříve nechvalně známá svou prostopášností. Misie se tím nedala zastrašit a přebudovala ji tak, že z přední strany se nacházelo knihkupectví a vzadu sál. Nahoře se konalo vyučování; byla tam čítárna s občerstvením, místnost pro setkávání matek, biblické hodiny a shromáždění věřících a také obydlí Elizy Collingridgeové a jejího manžela. Bylo to ideální místo pro misijní činnost.

Během roku 1867 také William sestavil radu deseti mužů, známých svou filantropickou a náboženskou prací. Zajišťovali vedení a finanční pomoc a postarali se o první auditovanou finanční zprávu misie.

The Christian Year Book z roku 1868 uvádí, že William Booth začíná být uznáván jako odborník v organizaci náboženské práce mezi chudými. Uvádí také, že „vykonává evangelizační práci ve velkém měřítku“.

Nebylo to přehnané. Mezi lety 1867 až 1870 počet stanic, vedoucích a členů misie významně vzrostl, především díky

práci laických členů. Například v roce 1868 uvádí William 140 shromáždění za týden a celkem 4 000 lidí, kteří našli spasení od roku 1865.

V roce 1869 měly jen sbory Východolondýnského divadla v neděli večer průměrnou účast dva tisíce lidí. Laičtí pracovníci zakládali misijní stanice v Bow Common a Old Ford. Další pracovníci přijímali finanční odpovědnost za pronájem místností ke konání shromáždění.

Navzdory tomuto ohromnému růstu měl William i nadále problémy s nalezením dostatečně velkých budov, které by umožňovaly další růst, jejichž pronájem by však nebyl příliš nákladný a nestal by se pro ně finančním břemenem. Podpora práce i nadále přicházela z mnoha zdrojů – od filantropů, od Evangelizační společnosti i dalších skupin a jednotlivců, kteří souhlasili s již vykonanou prací a byli ve shodě s radou Misie.

Povahu vykonané práce i zasažených lidí dobře vystihoval článek, který v té době vyšel v časopisu *The Christian World* a popisoval návštěvu autora v hudební síni Apollo. Všiml si, že zatímco v pracovních dnech je „sín hustě zaplněna mladými lidmi obou pohlaví, kteří se baví napodobováním a posloucháním populárních žertovných písní, v neděli večer se všechno změnilo. Zrcadla a plynové lampy září jako vždycky; umaštěné lavice jsou stejně hustě zaplněny; ale číšníci, tříčlenný orchestr a žertovní zpěváci kamsi zmizeli... Místo těch hlučných a ukřičených sborů populárních písní tito pozvedají zbožně své hlasy ve vděčných tónech chvály ke svému Stvořiteli... zdá se, že i ti nemytí, zpustle vyhlízející zahaleči, prodlévající u hostinských barů, jsou jaksí zasaženi. Určitě vypadají velmi nesví. Pomalu odkládají své dýmky, zapomínají popíjet pivo a buď odcházejí od baru do sálu, nebo se odeberou do výčepu.“

Majitel Apolla přišel o licenci – kvůli špatnému stavu místa přes týden – a budova byla vyplacena. Misie byla vyhnána na

ulici, když byl dům uzavřen. Ale ne na dlouho! William Booth se spolu s Georgem Whitem vydal na pivovarský úřad a nakonec majitelé Misie dovolili používat sál zdarma v pracovní dny i o sobotách. Misie budovu používala až do konce roku 1875.

Dalším prostředkem Misie k zasažení lidí byly snídáně v neděli ráno, rozdávané zadarmo chudým. Hudební síň v Cambridgi byla místem těchto snídaní, kde se shromažďovalo kolem tisíce obyvatel z okolí. Do Východolondýnského divadla přicházelo na takovou snídani něco mezi osmi a devíti sty lidmi. *Morning Advertiser* ve své zprávě uváděl: „Sbor... vzešel z ukrytých brlohů, ze smrdutých dvorků a uliček, z neupravených čtvrtí, z registrovaných nájemních bytů, z noclehů na domovních schůdcích a v železničních výklencích... ne-sourody zástup;... byli tam i obyvatelé vzdálených krajín... všechny lidské typy... všichni byli chatrně oblečeni, množství lidí v cárech a hadrech.“ Z těchto snídaní v divadlech vzniklo mnoho pozoruhodných obrátců.

Mezi organizací Přátel a Misí existovala snaha o těsnou spolupráci, ve které vyjadřovali „pocit hluboké starosti o nesmírné zástupy obrovského města s touhou po jejich časném i věčném prospěchu“. Když William Booth mluvil na jednom ze shromáždění Přátel, nabádal je, aby více křesťanů „vyšlo a vzkládalo své ruce na ně (na chudé) a dalo jim pocítit dotek vřelé sympatie. Křesťanští mužové, jděte a vzkládejte na ně ruce, dejte nám jeden, dva nebo tři dny v týdnu; jděte a konejte tuto práci; dveře jsou pro ni otevřeny! Vaši přátelé odcházejí do Číny – nezaslouží si chudý anglický bratr nebo sestra vaši laskavosti stejně jako chudý Číňan? Pojďte, a Bůh vám bohatě odplatí zde i v budoucím světě!“

Neznalost potřeb londýnských chudých Williama Bootha velmi trápila a cítil se povinen zkusit všechno, aby jim pomohl a zachránil je.

Na konci šedesátých let měli William a Catherine mnoho důvodů k radosti ze své práce, potkaly je však také osobní bolesti. Na poli jejich služby Misie nadále rostla. Catherine vydávala publikaci Misie *The Christian Mission Magazine*, ve které uveřejnila mnohé ze svých vlastních článků. Pokračovala ve svých kázáních v oblastech za hranicemi londýnského East Endu, a v důsledku toho lidé žádali, aby byly pobočky Misie zakládány i mimo východní Londýn.

Jak dary a finanční pomoc postupně narůstaly, bylo možno získat budovu zvanou Lidová tržnice na Whitechapel Road a přeměnit ji na Lidovou misijní síň. Tam, kde dříve byli nájemci, byli teď vlastníky. (Byla to první z budov, jakých později mělo být neuvěřitelné množství po celém světě.) Místo bezútešného a nepohodlného okolí William vyhlížel shromaždiště, kde by se mohla konat „bohatá sklizeň duší“ a kde by se s těmi, kdo přišli do lavice pokání, zacházelo způsobem, který by zajistil náležitě pokračování. V této budově se chystali rozvinout působivý program domácí misie, který zdůrazňoval „pomoc navenek“, totiž almužny ve formě jídla a oblečení, polévky a čaje zadarmo, společnosti matek, přehled „ženy bible“ o duchovních a fyzických potřebách jednotlivých domácností a asistenční program pro všechny podobně potřebné.

Nejeden z pomocníků upozorňoval Boothovy na to, jakým výsměchem je hovořit o lidských duších, zatímco jejich těla strádají hladem. Booth nebyl člověk, který by utěšoval prázdná břicha příslibem duchovní blaženosti. Díval se. Naslouchal. Znal Kristův příkaz: „Dejte jim najíst.“ Jeho obchody „Jídlo pro milión“ a další podobné snahy se rozrůstaly.

Brzo byli pohlaceni hledáním práce pro nezaměstnané a pomocí imigrantům. Ačkoli spasení duší bylo vždycky nejdůležitě-

tějším záměrem Williama a Catherine, myšlenka „polévky, mýdla a spasení“ se rychle prosadila; nebylo možno plout proti proudu. Potřební byli všude a Boothovi nemohli zůstat slepi ke každodenním zápasům anglických chudých.

* * *

Ale William a Catherine měli také své vlastní zápasy. V roce 1869 milovaná Catherinina matka onemocněla rakovinou prsu. Catherine přestěhovala svou matku do těsného sousedství Boothova domu, aby se o ni mohla postarat v jejích posledních dnech. 16. prosince paní Mumfordová na chvíli znovu procitla z bezvědomí, zvolala: „Kate! – Ježíši!“ a zemřela.¹

Catherine se dočasně stáhla z aktivní služby a oplakávala ztrátu své matky, v ústraní však nezůstala dlouho. Na počátku roku 1870 William tak těžce onemocněl, že Catherine musela sama plnit mnohé z jeho povinností, včetně kázání a administrace. Jakmile se zotavil, mladý Bramwell dostal revmatickou horečku a Emma si poranila ruku.

A zatímco práce Misie nadále rostla, některé větve se rozhodly oddělit a stát se nezávislými. To byla rána pro Williama i Catherine, kteří sice byli sami docela nezávislí, neměli však pochopení pro stejnou vlastnost u jiných.

Muži a ženy, kteří se rozhodli zapojit do práce a byli ochotni snášet vůdcovský styl Boothových (o němž i jejich přátelé připouštěli, že bývá občas autokratický), opouštěli své vlastní nesmazatelné rysy.

Williamův génius si představoval, že obrácení jsou spaseni proto, aby sloužili. Kdekoli to jen bylo možné, byli verbováni jako pomocníci v misijní práci. Mnozí z těchto lidí byli doslova vytaženi z kanálu, právě jejich svědectví o Boží lásce a milosti se však ukázalo jako nejučinnější mezi opilci, zloději a jinými, které společnost považovala za nezachránitelné.

Nejen tito obrázení se však stávali pracovníky. Filantropové a vzdělaní křesťané, kteří disponovali určitými prostředky a širokým vlivem, byli přitahováni hnutím, které přivádělo stovky a tisíce lidí ke Kristu.

Neustále se objevovala pomoc a zájem jiných misijních organizací a některých církví. Vznikly slibné vazby, které měly mít velký význam pro budoucnost. Mnozí obrázení zlepšili svůj životní úděl s pomocí Misie a později emigrovali do všech částí světa, nesouce s sebou zvěst evangelia.

Misie byla také ovlivněna militaristickým duchem tehdejší společnosti. Veřejnost byla počátkem šedesátých let zaplavována zprávami o americké občanské válce a později o válce rusko-turecké. Živou pochodovou píseň „Vzhůru, bratři, k boji“ vydala reverendka Sabine Baring-Gouldová v roce 1865, téhož roku, kdy Boothovi zahájili svou práci ve východním Londýně, a stala se populární melodií používanou pracovníky Misie. Obecně se válečné písně používaly často. V roce 1872 byly zprávy proudící do Boothova ústředí ve Whitechapel Road plné vojenské terminologie. Lidé měli plnou hlavu válek po celé Evropě a otázka, zda válka znovu nezasáhne i Brity, se odrážela v symbolickém využívání vojenské terminologie v Křesťanské misii. Obraty jako „obléhačí operace“ proti ďáblu a „přímý střet s nepřítelem“ byly obvyklé.

Jedním z nejbojovnějších mužů, kteří měli hrát důležitou roli v práci, byl „Ohnivý Eliáš“ Cadman z Coventry, Warwickshire. V šesti letech se přihlásil na inzerát kominíka: „Hledám malého chlapce do úzkých kominů“. Každé ráno ve 4.00 nastupoval malý chlapec do práce. S maskou na tváři a stěrkou v ruce odstraňoval saze z krbů. Když spadl a na jeho malých údech se objevily odřeniny, máčeli mu rány v solném roztoku, který je měl uzdravit a zpevnit.

Od svého dětství byl Ohnivý Eliáš sotva kdy střizlivý. Jako dospívající chlapec přišel do Rugby a vedl pouliční gang zvaný Drsníci z Rugby. Později si jako nebojácný zápasník bantamové váhy otevřel boxerský salon v hospodě, aby uváděl veřejná vystoupení. Jeho obrázení nastalo, když se s jedním svým přítelem v rámci povánočního rozptýlení přišel podívat na poslední veřejnou popravu oběšením, která se kdy konala mimo warwickskou věznici. Když tělo kleslo dolů, Cadmanův přítel řekl: „Takhle taky jednou skončíš, Eliáši.“

Eliáš, malý, ale robustní osmnáctiletý výrostek s krátkýma nohama a silným a ostrým hlasem, byl okamžitě přemožen vědomím svých minulých hříchů. Svým typickým impulzivním gestem rozmlátil svůj vlastní boxerský salon, odřekl se tabáku a alkoholu a prohlásil, že teď bude bojovat na straně Boží, jako dříve bojoval na straně ďáblů. Začal jako metodistický laický kazatel a přitahoval velké zástupy lidí, když zvonil na velký ruční zvon a představoval se jako „spasení kominík z Rugby“.

Eliáš stále prahl po vybití své překypující energie, a tak se v srpnu 1876, když slyšel kázání Williama Bootha, přihlásil jako dobrovolník a byl přijat jako evangelista Křesťanské misie. „S pomocí Boží,“ zapřisahal se, „pomůžu probudit kostely a kaple.“ Nebyla to jen prázdná slova.

William Booth si své spolupracovníky vybíral opatrně. O Eliášovi se říkalo, že více než kdo jiný z jeho prvních pracovníků dokázal ohromit zástup, který mu byl v patách, stejně jako kdysi ohromoval své protivníky v ringu. Jen několik týdnů poté, co se připojil k Misii, Eliáš vášnivě vyzval dva tisíce mužů a žen, aby se připojili k „halelujácké armádě“ v boji proti ďáblově království. Vyrobil obří plakáty oznamující: „VÁLKA! VÁLKA VE WHITBY! HALELUJA ARMÁDA BOJUJE PRO BOHA!“ Ze své vlastní iniciativy pak učinil dal-

Proč Armáda a proč General

Proč Armáda a General

ší odvážný krok. Jeho další plakátovací akce prohlašovala Williama „generálem halelujácké armády“.

Náhle nohy malého muže ztrnuly! *Co když se to generálovi nebude líbit?* A tak Eliáš schoval plakát ve svém domě. William navštívil Eliášův dům a spatřil plakát. „Cadmane, musím ti něco říci k tvému podniku,“ řekl.

V té chvíli Ohnivý Eliáš oněměl.

„Chci, abys poslal kopii Georgi Railtonovi do whitechapského ústředí,“ nařizoval William.²

Eliášova kampaň ve Whitby získala tři tisíce následovníků. Byl pracovním vůdcem, se kterým bylo možno počítat. William byl vděčen, že se Eliáš podílí na jeho práci. Ohnivý Eliáš byl prvním v Misii, kdo znázorňoval boj proti satanovi jako válku. Sám sebe a své společníky označoval jako vojenské jednotky a armádu. Byl prvním pracovníkem, který sám sebe označil za kapitána a Williama představoval jako generála.

Později, když se z Křesťanské misie stala Armáda spásy, dceřiné misie v různých městech se nazývaly armádními sbory, byly navrženy uniformy, hodnosti a tituly se staly standardními a začal se používat celý slovník vojenských termínů.³

Onen George Railton, který byl v ústředí, když došlo k těmto událostem, se měl projevit jako nejcennější pomocník v této době, jako člověk, který měl sloužit věci spolehlivě po osmačtyřicet let.

Railton přišel k Williamovi v důsledku četby jeho šestipencového letáku *Jak zasáhnout masy evangeliem*. „Toto jsou moji lidé,“ vykřikl George s planoucíma očima. Byl v té době metodistickým misijním pracovníkem na částečný úvazek v Middlesbrough v Yorkshire. Připojil se ke Křesťanské misii v březnu 1873 jako Williamův osobní tajemník. Souhlasil, že bude dočasně bydlit s rodinou, a zůstal milovaným členem do-

mácnosti po jedenáct událostmi naplněných let. Oblíbila si jej i Catherine Boothová, která sdílela jeho víru v tvrdou práci a sebezapření. George Railton byl od počátku neúnavný. K těžkostem byl lhostejný. Více než co jiného byl George organizátor, horlivý ve své oddanosti věci.

Byl to Railton, kdo v roce 1878 před Williamem poukázal na potřebu obejít se bez toho, co nazýval „zdlouhavým procesem vlády konference“.

„Když jsme se připojili k Misii, nepočítali jsme s tím, že vydáme své životy úvahám nějakého výboru,“ řekl. „Vydali jsme své životy, abychom sloužili pod *tvým* vedením a těch, které ustanovíš.“

William byl v rozpacích. Sám také nebyl milovníkem výborů. Vědělo se, že řekl: „Kdyby v Mojžíšových dnech zasedaly výbory, dítky izraelské by nikdy nepřešly přes Rudé moře.“ Měl však za sebou jedenáct let respektování řádů a rozhodnutí výboru, od chvíle, kdy byla v roce 1867 vytvořena desetičlenná rada.

Catherine mu namítala: „Kam to všechno povede? Jsme náboženským tělem, nebo přívěskem církvi?“

Rozpačitý William mohl jen odpovědět: „Kate, já nechci založit novou sektu.“

Časně zrána v květnu 1878 byli Bramwell Booth a George Railton předvoláni do Williamovy ložnice, aby si porovnali poznámky a přijali pokyny k denní práci. Byla to obvyklá pracovní schůzka.

Ačkoli se William zotavoval po chřipce, byl schopen se s oběma muži setkat. Společně pročítali korektury růžové osmistránkové složky, která obsahovala výroční zprávu Misie. Na titulní stránce byla slova:

KŘESŤANSKÁ MISIE
pod superintendencí
reverenda Williama Bootha je
ARMÁDOU DOBROVOLNÍKŮ

získaných z množství těch,
kdo jsou bez Boha a bez naděje na světě.

Bramwell, jemuž bylo v té době dvaadvacet, namítal proti slovnímu znění. „Dobrovolníků!“ křičel. „Já přece nejsem žádný dobrovolník. Jsem buď řádným vojákem, nebo ničím! Cítíme přece, že *musíme* dělat to, co děláme, a *neustále* jsme ve službě.“

Po těchto slovech William ztuhl. Svě oči upíral na syna. Náhle se naklonil přes rameno George Railtona, vzal pero z jeho ruky, rozhodným pohybem škrtl slovo *dobrovolníků* a nahradil je slovem *spásy*.

Tři muži se dívali jeden na druhého. Věděli, že se stalo něco velmi rozhodujícího a zvláštního. Tři vůdcové Křesťanské misie, sjednoceni v duchu, dali organizaci nové jméno, naprosto a neomylně vystihující její cíle a povahu. Oprávněnost tohoto rozhodnutí nebyla nikdy zpochybněna.

Ve středu 7. srpna 1878, během posledního dopoledního zasedání výroční konference Křesťanské misie ve Whitechapelu, sbíral William odhodlání k tomu, co musel udělat. Předložil rozhodnutí zrušit dosavadní listinu o jednostranném právním jednání Misie a nahradit ji jinou. Kontrola nade vším majetkem Misie v Británii i ve všech jiných zemích byla teď svěřena jemu jako generálnímu superintendentovi nebo tomu, koho bude jmenovat – stejně jako právo a povinnost ustanovit nástupce. Možnost změnit nebo upravit toto rozhodnutí byla vyloučena. Žádná změna nebyla možná bez odvolání k parlamentu.

Toto rozhodnutí bylo vedeno radikální nutností fungovat bez nekonečných zasedání výborů a usnášení tříčtvrtinovou většinou.⁴

Při zasedání kongresu v tomto roce William vštěpoval všem potřebu přijetí moci od Boha, aby velké dílo minulosti mohlo být v budoucnu daleko překonáno. Mezi delegáty bylo mnoho radosti, když sdíleli své „válečné paměti“ a povzbuzovali se navzájem k práci.

Právě na tomto shromáždění William vyhlásil svou představu Armády spásy: „Charakteristickými prvky musí být (1) autorita, (2) poslušnost, (3) přizpůsobené využití schopností každého člena, (4) výcvik každého, aby vydal maximum, a (5) společná akce všech.“

„Takovým systémem, ačkoli je v náboženském světě větší neznámý, můžeme nejlépe dosáhnout svých cílů. Proč by mělo být nemožné sestavit armádu křížáků pro spasení duší, tak jako kdysi byla sestavována vojska k znovuzískání Božího hrobu?“

Proces, při němž Křesťanská misie přijala vojenskou formu a tak se připravila na transformaci v Armádu spásy, byl považován za skutečně demokratický.

Dřívější komisař Thomas B. Coombs, který byl na kongresu v roce 1878, napsal roku 1935: „Skutečným a vnitřním důvodem změny bylo to, že hnutí zakoušelo bolesti růstu... Nebylo možno čekat na schůze výboru, které často znamenaly jen dlouhé a nesmyslné řeči; bylo třeba pokračovat ve skutečné práci, která byla v rukou mužů a žen na frontě. Byla to radikální nutnost, aby spasení rychle postupovalo! Nemyslím, že by byla nějaká vážná opozice... starší muži, kteří pocházeli z různých metodistických denominací, byli zvyklí na konferenční a hlasování – a jistě si zachovali nějaké zbytky svého ‚starého ustrojení‘. Byla-li nějaká skupina, která měla námítky,

pak to bylo z těchto důvodů, a byla to přechodná záležitost. Převážně byli všichni pro. Velká většina byla plně zaměstnána prací, kterou měli v rukou.“⁵

Když William Booth mluvil v St. James Hall v Londýně v roce 1881, shrnul proces, který vyústil ve vytvoření Armády spásy, těmito slovy: „Po jedenáct let jsme zkoušeli rozmanité metody. Zkoušeli jsme mnoho plánů... Postupně hnutí získalo více vojenských rysů, a když jsme zjistili, jak jsme to asi před čtyřmi lety vnímali, že Bůh nás ve své dobré prozřetelnosti nepozorovaně vedl tak říkajíc k vytvoření armády, nazvali jsme je armádou; a když jsme viděli, že to je armáda organizovaná k vysvobození lidstva z hříchu a moci ďáblovy, nazvali jsme ji armádou vysvobození nebo spasení – Armádou spásy.“

Ačkoli generál William Booth používal nevzdělaných mužů a žen – velmi často lidí s malým nebo žádným pochopením pro kulturu – nikdy netvrdil, že vzdělání není důležité. Když se řady Armády a její práce začaly dramaticky rozrůstat a bylo třeba většího počtu důstojníků, Boothovi oddělili svého syna a dvě dcery, aby cvičili kadety.

Dnes všechny operace Armády spásy řídí vycvičení, zplnomocnění důstojníci. Zvěstují evangelium a slouží jako administrátoři, učitelé, sociální pracovníci, poradci, vedoucí mládeže a hudebníci. To všechno se však mělo po určitou dobu vyvíjet.

Tak rychle, jak to bylo možné, William cvičil muže a ženy, aby vyšli do pole, byla to však namáhavá práce. Před rokem 1880, kdy svou rodinu přestěhoval do šestnáctipokojového domu na severovýchodním rohu Clapton Common ve východním Londýně, vůbec neexistovala žádná výcviková zařízení. Ale po přestěhování byl dům na Gore Road upraven pro třicet kadetek, cvičených dcerou Williama a Catherine Emmou.

O rok později byl generálův druhý syn, vysoký, prudký Ballington, pověřen správou výcvikového domu pro muže v Devonshire House v Hackney. Přísnost denního řádu v Devonshire House byla spartánská. Od počátku do konce byla praktická. Rekruti si museli zvyknout na zkažená vajíčka, která po nich budou házena, a na oplzlé nadávky při shromážděních pod širým nebem; pak se učili, jak umývat svá zpustošená těla od toho hnusu a česat své pocuchané vlasy. Nabubřelá teologie neměla v jejich výcviku žádného místa. Ke své kvalifikaci k tomu, co je čekalo, potřebovali dobrovolníci dvě věci: odolnost a víru.

V listopadu 1881 vybral William patnáct tisíc liber k zakoupení londýnského sirotčince v Claptonu, což byla v nejlepším

případě velká studená kasárna, obklíčená vysokými cihlovými zdmi. Ten se stal zařízením pro výcvik kadetů a mužských důstojníků pod vedením třiaadvacetiletého Ballingtona. Když jeho otec začínal práci Křesťanské misie, bylo Ballingtonovi osm let, a tak stejně jako ostatní Boothovy děti vyrůstal s principy, které utvářely Armádu spásy. Byl mimořádně obdarovaným mladým mužem, jehož veškeré vzdělání bylo zaměřeno k tomu, aby se stal evangelistou Armády. Disponoval mimořádným hlasem a kazatelskými schopnostmi stejně jako jeho otec; jeho popularita neznala mezí jak v samotné Armádě spásy, tak mezi obecnou veřejností. Cvičenci pod jeho vedením byli motivováni a inspirováni jeho příkladem a prací mezi nimi.

Dary, které práci udržovaly v chodu, byly nyní ještě více závislé na rozmarech filantropů. Jeden zámožný metodista, Dr. James Wood, lancashirský právník, nebyl ochoten dát více než sto liber, dokud se sám nezúčastnil shromáždění ve Whitechapelu a neposadil se mezi obrácené. Tam uviděl zblízka tyto pracující muže a ženy a všiml si, že všichni mají umytý krk a uši. „Generále,“ rozplýval se později, „vaše práce je zároveň praktická i bohubilá. Dám vám tisíc liber.“

* * *

Později, když byl Ballington vyslán do nové oblasti práce, byla jeho sestra Evangeline (Eva) Boothová jmenována ředitelkou Mezinárodní výcvikové koleje v Claptonu a toto místo zastávala po čtyři roky. Do služby v Armádě spásy na plný úvazek vstoupila již dříve, ve svých sedmnácti letech. Její zjev byl nápadný, byla vysoká – pět stop a deset palců – a štíhlá, s bohatými světle kaštanovými vlasy a milou tváří, oživenou hlubokými jiskrnými očima. Byla to aktivní a fyzicky zdatná mladá žena. V průběhu let se měla tato pozoruhodná mladá žena propracovat z nejnižší hodnosti v Armádě spásy, seržant-

ky, na velitelku Armády spásy ve Spojených státech. Ještě později se proslavila jako generálka Evangeline Boothová.

Ve Spojených státech bývala označována jako „jeden z nejlepších Božích darů pro Ameriku“. Během své třicetileté služby se stala pro většinu Američanů ztělesněním Armády spásy. Ale to se nemohlo stát, dokud na mnoha místech a při různých příležitostech po celém světě nepředvedla své rozmanité schopnosti. V osmdesátých letech snášela násilí davu i policejní perzekuci spolu s ostatními členy Armády spásy a byla využívána jako řešitelka problémů – vysílali ji všude tam, kde došlo k nějakému kritickému střetu. Kdekoli se objevila nutnost čelit rozvášněnému davu, někdo zvolal: „Pošlete sem Evu!“

Eva byla nepochybně dcerou svého otce, sama byla stejně silnou osobností. Nesčetněkrát prokázala, že má dar obou svých rodičů zaujmout malý i velký zástup lidí. Jako velitelka Armády spásy ve Spojených státech, jmenovaná svým otcem, přijímala pocty, kterých v té době pro Armádu přibývalo. Přijali ji prezidenti Theodore Roosevelt, Taft, Wilson, Harding, Coolidge, Hoover i Franklin Delano Roosevelt a všichni schvalovali práci Armády spásy. Velitelka Eva Boothová byla považována za jednu z nejlepších současných řečnic a uznávána jako vůdkyně hnutí ženských sufražetek a prohibičního zákonodárství. Na každém seznamu vynikajících amerických žen první poloviny dvacátého století se jistě objeví jméno Evangeline Cory Boothové.

Její otec William byl mužem, který daleko předstihl svou dobu. Velmi uznával a oceňoval úlohu žen. Byl to on, kdo často prohlašoval: „Některé z mých nejlepších mužů jsou ženy.“

V *Christian Mission Magazine* (duben 1878) napsal William o množství evangelistek, které tehdy v misii pracovaly:

Z vnějšího pohledu není na nedávném vývoji Misie nic nápadnějšího než velký rozvoj služby žen. Někdy se tvrdíva-

lo, že kazatelky misii zničit. Ukazuje se však právě naopak, že prospěch práce se v každém ohledu ukazuje jako skvělejší právě tehdy, když je kazatelkám dána neomezená přítelžitost.

V minulých měsících sestry zaujaly řídící pozici v práci ne méně než třiceti šesti stanic. V současnosti máme dvacet vdaných evangelistek a šestnáct z těchto dvaceti žen se už výrazně zapojilo do veřejných bohoslužeb.

Možná více než co jiného Williama ovlivnila jeho vlastní láska a vděčnost k manželce, na níž od počátku viděl, jak velké množství práce je schopna zvládnout. Záhy byla Catherine láskyplně označována jako „matka Armády spásy“. Každá fáze jejich práce vydává svědectví o jejím vlivu jako inspirátorky a podílnice úsilí a vůdcovství Williama Bootha. Neobyčejná síla jejich dcer a snach jistě vedla Williama k tomu, aby i nadále hodnotil roli žen velmi vysoko.

Mnozí lidé nesouhlasili s oficiálním stanoviskem Armády spásy, že muži a ženy mají mít ve službě rovnocenné postavení. Někteří lidé organizaci opustili pro své námitky k tomuto stanovisku. Ale William a Catherine nezakolísali. Byli přesvědčeni, že Písmo má Boží syny i dcery ve stejné vážnosti, a když William a Catherine věřili, že něco odpovídá Boží vůli, nic je nedokázalo přimět, aby ji přestali poslouchat.

* * *

Jedna z věcí, kterým se generál rychle naučil a kterou také předal svým důstojníkům, bylo pochopení, že „je v zájmu služby (Armády spásy) objevovat se v novinových sloupcích tak často, jak jen možno“. Neprávem mu bylo připisováno autorství takových křiklavých titulů jako „Haleluja děvčata“, který měl označovat ženy Armády. Ve skutečnosti bylo toto označení vynálezem Williama Crowa, newcastleského tiskaře,

jemuž bylo zadáno vytištění letáku oznamujícího příjezd „dvou kazatelek“, Rachel a Louise Agarových, do Tyneside. Crowovi připadalo, že oznámení postrádá šťávu, a proto je označil jako „halelujácká děvčata“ – titul, nad nímž se William hluboce zhroutil.

Po několika dnech však výsledky dorazily přímo do whitechapského ústředí. Každou hodinu přicházelo více telegramů a dotazů a žádná budova v Tyneside nebyla dost velká, aby pojala zástupy lidí proudících na halelujácká děvčata. Horníci a přístavní dělníci, kteří své vlastní ženy nazývali „děvčata“, byli zvědaví a tak dychtiví slyšet něco víc o tomto „divném novém náboženství“, že spěchali na jejich shromáždění. William Booth mohl stěžít předpokládat, že se toto označení rozezná jako ozvěna po celém světě, ale z případu „halelujácká děvčata“ se naučil základní pravdě: jakákoli reklama, která stavěla misii Armády veřejnosti před oči a přinášela takové výsledky, byla dobrou reklamou.

Od té doby si Williamovi vojáci vzali tento příkaz k srdci. Důstojníci byli naprosto bez zábran a jejich metody byly stejně rozmanité jako to, co někdy nosili na sobě. Jeden muž procházel ulicemi jako Jan Křtitel, s bosýma nohama, oblečen v kožené rohoži. Východolondýnské členky Armády spásy přitáhly rekordně velký zástup lidí, když pochodovaly ulicemi v nočních košilích, navlečených přes uniformu. Poručík Kitching, umírněný kvaker, který také pracoval jako učitel, vesele přijel do Yorkshire na oslu pokrytém rudou látkou. Aby udělal reklamu *Válečnému pokřiku*, vypůjčil si zvon ze školní jídelny a řinčel jím v ulicích.

Armádní důstojníci nebyli jen producenty senzací. Když viděli, jak tyto „circusácké techniky“ mohou přitáhnout zástup, stali se vášnivými obhájci spravedlnosti a smíření s Bohem. Bizarní prostředky se staly běžnými – někdy důstojníci prochá-

zeli městem a třískali do pánví válečky na těsto. Kdosi dokonce vyrobil plakátovací plochu vysokou jako dvoupatrový dům. Nejnápadnější ze všech upoutávačů pozornosti byla „Šťastná Eliza“ Haynesová, halasná tovární dělnice z Williamova rodného města Nottinghamu.

Když Eliza zjistila, že všechny normální metody reklamy přestaly zabírat, směle pochodovala městskými ulicemi s praporky vlajícími z jejích rozpuštěných vlasů a v kabátku s velkým plakátem na zádech „Já jsem šťastná Eliza“. Potom za zvuků „Marching through Georgia“ pochodovala v čele skupiny zpívajících násilníků, přičemž na housličky doprovázela slova George Railtona:

*Volejte, chlapi, o spáse! Píseň novou máme!
Volejte ji statečně, ať světem zacloumáme,
Zpívejte ji s otci, ať v jejich mocné síle už
na pochod se dáme,
když vydali se do slávy!*

Šťastná Eliza se stala téměř národní hrdinkou. Dělal všechno možné i nemožné, aby přitáhla pozornost ke shromážděním, a ohromné zástupy lidí šly za ní. Byl nějaký div, že byla jmenována poručicí? Kabaretní popěvky, panenky, dokonce i cukrovinky byly nazývány podle Elizy Haynesové. Vzala si k srdci slova Catherine Boothové: „Povedu Haleluja kapely a stanu se... bláznem v očích světa, abych zachránila duše!“

Neuvěřitelně strmý růst Armády spásy volal po literatuře, a tak v roce 1879 začal William vydávat časopis, který byl později nazýván *The War Cry* (Válečný pokřik). Jeho vojáci potřebovali stát ve své práci bok po boku a list vytvářel morální zásady. List také zajišťoval Armádě zdroj příjmů a sloužil k tomu, aby se s Armádou a její prací seznámila široká veřejnost. Nejprve byl vydáván jednou měsíčně, ale úspěch

a poptávka jej proměnily v týdeník. Ve svém záměru vést k obrácení a vytvářet operativní fondy byl nesmírně úspěšný.

William říkal svým vojákům: „Ať se *Válečný pokřik* dostane všude. Rychle!“ Eva Boothová byla ve svých sedmnácti letech jednou z nejuspěšnějších prodavaček *Válečného pokřiku*. Vypráví se, že jakmile vyšlo číslo z tiskárny, učila se z paměti jména různých měst, městeček nebo zemí zmiňovaných v některých člancích a sloupcích a potom, jako podomní prodavač novin, pronásledovala možné zákazníky ulicí a vyvolávala za nimi seznam míst v naději, že je některé z nich zaujme.

Generál i paní Boothová často přispívali do časopisu, nikdo z nich si však nedovedl představit dobu, kdy 136 armádních periodik v celkovém týdenním nákladu 2 milionů výtisků bude běžnou celosvětovou normou. Zejména zpravodajské sloupky se proslavily v mnoha různých jazycích a různých zemích, kde tak úspěšně pokračovala práce Armády spásy.

Tisková služba Armády – která zahrnovala *Válečný pokřik*, zpěvník, letáky a knihy obou Boothových, *Učení Armády spásy* a *Řády a směrnice* – ztělesňovala cíl a ducha Boothových, když s Armádou spásy začínali. William Booth se mohl stát velmi bohatým člověkem, kdyby přijímal honoráře za svá literární díla, ale odmítl to. Současná formulace poslání Armády spásy vystihuje, co bylo vždycky podstatou tohoto hnutí:

Armáda spásy, mezinárodní hnutí, je evangelikální součástí všeobecné křesťanské církve. Její zvěst je založena na Bibli. Její služba je motivována Boží láskou. Jejím posláním je kázat evangelium Ježíše Krista a v jeho jménu uspokojovat lidské potřeby bez diskriminace.¹

Catherine Boothová navrhla první vlajku, kterou Armáda používala. V průběhu let se poněkud změnila, ale stále nese pečeť své spoluzakladatelky. Dnes má vlajka tmavomodrý okraj

kolem červeného čtverce, v jehož středu je žlutá hvězda s heslem Armády spásy „Krev a oheň“. Modrá představuje Boží čistotu, rudý střed smiřujícího Spasitele a žlutá hvězda oheň Ducha svatého.

Heslo pochází samozřejmě z Bible: „Způsobí, že budou na nebi i na zemi divné úkazy, krev a oheň a sloupy dýmu“ (Jóel 3,3). William byl neukojitelný perfekcionista, a když se věci dařily dobře, vždycky říkával: „Může to být takhle nebo ještě lépe.“ A tak začal pocíťovat, že bojová jednotka by se měla lišit od okolí. Ve viktoriánské době byly všude k vidění uniformy. Mělo však trvat ještě dva roky, než se Williamův sen o standardních uniformách stane skutečností.

Catherine si také uvědomovala potřebu přiměřenějšího oděvu pro svou dobrovolnickou armádu. Někteří chodili ve výstroji naprosto nevhodné, ne-li rovnou směšné. Někteří důstojníci se oblékali způsobem, který považovala za „příliš světský“. Rozdílnost vkusu se projevovala v různém způsobu oblékání.

Boothovi svolali svou rodinu a dobrovolnické vůdce. Když vysvětlovala své záměry, Catherine prohlásila: „Co byste řekli uniformám?“ V té věci převládl obecný souhlas, ale ne všichni příslušníci Armády přijali navrhovanou změnu s nadšením. Dokonce i George Railton vyjádřil pochybnost: „Uniformy nás mohou vzdálit masám.“ Když však William přesvědčil svého přítele o užitečnosti uniforem, stal se Railton prvním mužem, který nosil plnou uniformu Armády spásy.

Trvalo ovšem nějakou dobu, než se uniformy opatřily, a důstojníci improvizovali, jak se dalo; někteří nosili obnošené uniformy britské armády různých stylů a období. Vojsko, které začínalo jako sbor oddaných dobrovolníků, se pomalu stávalo organizovanějším útvarům. Někteří nosili poštácké čapky s červenými stužkami nebo modrá požární saka s písmenem

„S“, které si sami přišli na klopu. Někteří utrhli titul *Válečník* ze záhlaví svého časopisu a připevnili jej kolem svých čapek nebo klobouků.

Catherine nakonec navrhla standardní červené a modré uniformy v barvách Armády – modrá keprová hlídková saka, nošená přes rudý námořnický vlněný svetr nebo rybářské triko. Kapitáni – tehdy nejvyšší hodnost v Armádě – se mohli o tyto uniformy přihlásit na ústředí až na jaře 1880.

Důstojnice nejprve nosily šaty princesového střihu. Potom, protože bylo důležité, aby žena na veřejnosti nosila klobouk, Catherine a její dcera Emma shromáždily kolekci čepců a zavřely se v pokoji v naději, že najdou jeden, který jim oběma bude slušet. „Mami, líbí se ti tenhle?“ zeptala se Emma, předvádějíc se před svou matkou.

„Ne... ne, ten není dobrý,“ řekla rozhodná matka Armády i matka dítěte.

„Co říkáš tomuhle, Emmo?“ zeptala se Catherine své mladé dcery. Zdál se vyzývavější než všechny ostatní.

Žádný vlastně neuspokojoval ani jednu z nich. Společně se shodly na čepci, který se jim zdál nejslušivější, a pak Catherine zavolala mladého kadeta, který byl naštěstí svým povoláním dámský kloboučník. Matka a dcera probraly s mladým mužem své představy, a když mu předávaly vybrané klobouky, daly mu pokyny, jak je má upravit podle jejich požadavků. Pokrývka hlavy, na níž se dohodli, byl černý, slaměný čepec s širokým okrajem, chránícím proti vrženým předmětům, ozdobeným černým hedvábím a stužkami.

Brzo se klobouk proslavil jako „haleluja čepce“, protože ženy, které jej nosily, ve svém nadšení často volaly „Haleluja!“ během shromáždění nebo při rozhovorech s potenciálními obrázcími. Původně byl okraj čepce o poznání širší než dnes. Byl účinnou ochranou své nositelky proti zralým rajčatům, kte-

rá po ní byla házena, nebo proti pivu, jimž je polévají zlomyslní opilci, když děvčata poklekala k modlitbám za hříšníky na pilinové podlaze whitechapelského hostince.

Poprvé mělo na sobě čepce pětadvacet důstojnic pochodujících z Hackney do Whitechapelu 16. června 1880 při oslavě stříbrné svatby Williama a Catherine Boothových.

Uniformy a čepce představovaly finanční problém. Členové Armády si uniformy platili z vlastní kapsy, a v těchto průkopnických letech si mnozí nemohli dovolit dát libru za princesový úbor nebo jednu guineu za kapitánskou výstroj. Teprve po deseti letech vykazovalo krejčovství Armády roční zisk dvanácti tisíc liber a tato suma byla podle obyčeje poukazována zpět na bojový fond.

* * *

Přijetí uniforem a vojenských titulů, stejně jako používání vojenského názvosloví znepokojilo královnu Viktorii. Konec konců, její armáda přece měla být jedinou armádou v Anglii a ona sama byla její královskou velitelkou. Nepodnikla žádnou přímou akci, aby Boothovy zastavila, ale Williamovi se doneslo, že královna nesouhlasí s jeho „generálstvím“ a s vojenskými aspekty organizace.

Ve skutečnosti si William nikdy nepřivlastňoval titul generála. Když mu byla předložena ke schválení první tiskařská korektura, v níž byl označen tímto titulem, pokoušel se jej vyškrtnout: „Nedá se to změnit? Vypadá to okázale.“ Ale ať se mu to líbilo nebo ne, hodnost, kterou Williamovi přiřkl Eliáš Cadman ve Whitby, se vžila: William Booth byl generálem s armádou, která potřebovala jeho vedení.

O nepřátelství královny Viktorie se dozvěděly střední a vyšší vrstvy. Ti, kterým se William se svými metodami nelíbil, byli potěšeni, že královna sdílí jejich názor. Ale ani ti, kdo Boothovy snášeli nebo je dokonce povzbuzovali, nebyli ochot-

ni riskovat, že si královnu Viktorii pohněvají svou podporou Armády spásy. Dokonce i chátka, která útočila na Williama a jeho společníky, se odvolávala na postoj královny s pocitem, že tím získává určitou imunitu proti rozhodnějšímu zásahu policie.

Nakonec si ovšem královna uvědomila, že cíle a snahy Armády spásy jsou chvályhodné, ačkoli se nikdy nezbavila vnitřní nechuti ke skutečnosti, že „generál“ Booth a jeho důstojníci velí „armádě“ v její říši! Teprve když byl její syn Albert Edward korunován v roce 1901 jako král Edward VII., změnil se postoj královského dvora k lepšímu. Král Edward se silně zajímal o každou věc nebo hnutí, které by prospělo jeho zájmům, a otevřeně dával Armádě spásy své pozhnání a štědrú podporu. Tento vývoj na královském dvoře později přispěl k tomu, že se pro Williama Bootha široce otevřely dveře zámků a paláců nejen v Anglii, ale i v jiných zemích.

Mnozí podporovatelé Armády, kteří nemohli věnovat peníze, reagovali na žádosti o použitý nábytek, vyřazené oblečení nebo jiné předměty, které mohla Armáda renovovat a použít nebo prodat, čímž získávala tolik potřebné příjmy. Velké nákladní vozy Armády spásy, které dodnes rachotí v ulicích městec a měst a sbírají věci, které lidé odložili, vykonávají stejnou službu.

Záchrana zboží byla druhotná, ale současně podstatná pro záchranu hříšníků.² Ti, kteří byli vyvrženi z vážené společnosti – mnozí z nich žili v neuvěřitelné špíně – a pak přišli k Pánu a zakusili duchovní znovuzrození a spasení skrze práci Armády, byli teď s pomocí Armády schopni podstoupit namáhavou cestu k čistému a spořádanému životu. Rozsah sociálních služeb Armády je omračující a v mezinárodním měřítku pokračuje dodnes.

Armádě spásy pronásledování prospělo. Byli shromážděni noví rekruti, vytvořeny nové armádní sbory a získáni prominentní přátelé, když se hodnota její práce stala zřejmou.³

Nejen v Británii byla Armáda připravena snášet úšklebky, ale už i ve Spojených státech začali emigranti, členové Armády, pracovat ve své nové zemi a úspěšně upoutávali pozornost Američanů. Zahájili boj ve Filadelfii a žádali hlavní stan v Británii o posily. Žádná armáda nemohla odmítnout takovou lásku a zápal svých jednotek, které se samy mobilizovaly.

„Potřebuji sedm ‚haleluja děvčat‘, abych ukázal Americe, co dokážou Bohem inspirované ženy,“ řekl George Railton, když předkládal Catherine své požadavky. „Je to úrodná půda. Pomozte mi přesvědčit generála, aby mě poslal do Ameriky.“

Před generálem stálo závažné rozhodnutí. Co od něj Bůh očekává?

Práce nejprve Křesťanské misie a pak Armády spásy se rozvíjela s takovou rychlostí, že se nejjeden ze sponzorů tázal Williama Bootha: „Kde budete brát další kazatele?“

William odpovídal: „Najdeme je v hostincích. Ti, kdo poznali oheň, budou moci nejlépe zachraňovat jiné a mezi nimi vždycky najdeme ty pravé.“

Jeho odpověď se doslova naplnila, ale William nikdy neměl v úmyslu získávat své kazatele výhradně z hostinců. Většina vedoucích Křesťanské misie a potom Armády spásy pocházela z těch, kteří se obrátili ve svém mládí a zasvětili se již v raném věku úsilí o spasení jiných.¹

Tak tomu jistě bylo s jednou z emigrantek, která přišla do Ameriky. Eliza Shirleyová byla dcerou Amose a Anny Shirleyových, důstojníků Armády spásy v Coventry v Anglii, a byla dobře obeznámena s ideály Armády spásy.

Když se hedvábník Amos Shirley v roce 1878 rozhodl emigrovat do Ameriky, zanechal svou manželku Annie a jedinou dceru Elizu v Anglii se záměrem, že až najde vhodnou práci a byt, pošle pro ně. Téhož roku šestnáctiletá Eliza prožila obrácení na shromáždění Armády spásy. Krátce na to se zapojila do práce Armády spásy na plný úvazek.

Její otec Amos mezitím úspěšně našel zaměstnání jako dílovedoucí v továrně na zpracování hedvábí na předměstí Filadelfie. Neztrácel čas, poslal pro svou manželku a napsal Elize, že Filadelfie velmi potřebuje práci, jakou William Booth koná v Anglii. „Přijed' se svou matkou a my tři budeme pracovat společně. Přijed', bude-li to vůle Páně,“ napsal.²

Eliza se tedy modlila a pak se s rostoucím nadšením rozhodla připojit ke svému otci a odcestovat se svou matkou. Okamžitě napsala generálu Boothovi. Ačkoli jí bylo teprve

sedmnáct, Eliza již přinesla velký prospěch a požehnání práci v Anglii.

Generál si hladil svůj plnovous, když četl Elizinu vášnivou prosbu o požehnání jejího rozhodnutí připojit se k otci. Dostala okamžitou odpověď, která jí připomínala, že to je velmi vážné rozhodnutí. Uvážila pečlivě své povolání, svou vzácnou práci, duše, které již přivedla ke kříži, a všechno, co před ní ještě může ležet? Dopis končil větou: „Nejsme připraveni zahájit operace v takové dálce... Ale je-li Tvůj dopis konečným rozhodnutím, musíš-li opravdu jít a započít práci, pak ji začni na principech Armády spásy, a bude-li mít úspěch, pak snad najdeme způsob, jak bychom se jí mohli ujmout.“

Williamova zdrženlivost, pokud šlo o rozšíření práce na jiný kontinent, byla pochopitelná. Práce v Anglii se rozvíjela tak fenomenálním tempem a nikdy nebylo dost prostředků a personálu, aby postačovaly pro stávající potřeby. Eliza byla mladá, smělá a odvážná, oddaná Pánu, plná života a energie – právě jak to Armáda potřebovala. Jak by mohl postrádat byť jen jediného pracovníka, jako je ona? Ale nemohl jí stát v cestě, když věděl, jak silně Eliza spoléhá na Boží vedení.

Stalo se tedy, že poručíci Elize bylo umožněno se rozloučit podle pravidel Armády, ale ne dříve, než ji navštívil generálův nejmladší syn Herbert. Přicházel s pověřením: „Pokud to dokážeš, rozmluv jí to, ale bude-li přesto trvat na svém, řekni jí, aby se držela principů Armády a správně začala. Může to nazývat Armádou spásy, a jestli uspěje, ať o tom podá zprávu.“

Než se Eliza a její matka Annie vydaly na plavbu do Ameriky, konalo se s nimi okázalé rozloučení. V srpnu 1879 byla rodina Shirleyova opět pohromadě. Eliza, která přišla přímo z aktivní služby jako mladá důstojnice Armády spásy v Anglii, byla ve Filadelfii vřele přijímána ve shromážděních pod širým nebem a na probuzeneckých shromážděních. Byla přitažlivá

a horlivá, mladá bojovnice, kterou si stále žádali jako kazatelku a zpěvačku na shromážděních svatosti a abstinence. Ale dívčíno srdce tíhlo k „nemilovaným, nezasaženým masám“.

Amos Shirley nadále vydělával pro rodinu na živobytí, po dlouhé hodiny pracoval v továrně na hedvábí, zatímco jeho matka a dcera procházely Filadelfií a hledaly pravé místo, kde by zahájily práci Armády spásy ve Spojených státech. Pouhý měsíc poté, co se nastěhovaly do města, našly polorozpadlou jednopodlažní budovu s plochou střechou, starou továrnu na výrobu židlí. Neomítnuté zdi byly černé, nebyla tam žádná podlaha, staré židle byly nakupeny v jednom rohu a z druhého rohu na ně vážně civěl starý kůň. Děravou střechou prosvítala modrá obloha. Nebyl to zrovna přepych.

Eliza byla nadšena. „Ach, mami,“ zvolala, „takové krásné místo pro zrození Armády spásy! Ježíš se narodil ve chlévě a byl položen do jeslí; toto je přesně pro nás.“

A tak se rodištěm Armády spásy ve Spojených státech stal chlév. Obě ženy si mohly budovu pronajmout za tři sta dolarů ročně. Amos zajistil budovu zaplacením nájmu na měsíc dopředu. V neuvěřitelně krátké době ji uklidili. Stěny byly vylíčeny vápnem a z hrubého nehoblovaného řeziva vystavěno podium. Jeden sympatizující člověk daroval padesát dolarů na podlahu a lavice, které zajišťovaly místo pro padesát až šedesát lidí.

Na nápadných místech byly vylepeny červené plakáty oznamující: „Krev a oheň. Armáda spásy. Dvě halelujačky budou mluvit a zpívat pro Ježíše ve staré továrně na židle na rohu Šesté a Oxfordské ulice 5. října v 11.00, 15.00 a 20.00. Všichni jsou zváni.“

Termínu „halelujačky“ bylo použito, protože pan Shirley odmítal svou ženu označovat jako „děvče“ a nedovedl se přinutit, aby svou sedmnáctiletou dceru považoval za ženu. Než

napochodovaly do továrny, uspořádaly shromáždění pod širým nebem a byly bombardovány blátem, klacky, kamením, zkaženými vajíčky, zeleninou a odpadky. Pokud Shirleyovi očekávali jiné přijetí, než jakého se Williamovi, Cathrine a jejich společníkům dostávalo v Anglii, museli být překvapeni.

Tento incident byl jen začátkem pronásledování, které mělo teprve nabrat na síle. Když se paní Shirleyová a její dcera dovolávaly ochrany u starosty Filadelfie, řekl jim, že za narušení veřejného pořádku mohou samy, a zakázal jim vystupovat na ulici. Shirleyovi se však nenechali zastrašit a pokračovali ve shromážděních pod širým nebem i v pronajaté budově.

* * *

Jednoho večera nějací darebáci skulili sud s dehtem na prázdný pozemek, kde se právě konalo shromáždění pod širým nebem, a zapálili jej. Když se objevily plameny, byli přivoláni hasiči a shromáždil se zástup lidí. Oheň přilákal zvědavce a ze zástupu vystoupil „ubohý podnapilý muž s kalnými očima, v otrhaném oděvu, s rozčuchanými vlasy a nejistou chůzí“ a přišel k Amosi Shirleymu.

„Je pravda, co říkáte? Přijme Bůh ďáblový odpadky, aby z nich něco udělal? Dám mu šanci.“

„Reddie“ se stal prvním obráceným neoficiální Armády spásy ve Spojených státech. Byl schopen oslovit své staré kamarády, takže každého večera se stará továrna na židle zaplňovala a lavice pokání byla plná kajícíků. Začaly přicházet peníze a Shirleyovi mohli starou budovu zařídit na zimu. Zpravodaj listu *Philadelphia News* byl vyslán, aby zjistil, čím tyto „dvě halelujačky“ přitahují takovou pozornost. Vzešel z toho rozhovor s Amosem Shirleym a dlouhý článek o jejich práci, který se objevil v novinách. Shirleyova Armáda spásy měla úspěch. Eliza poslala generálovi novinový výstřižek a s velkým nadšením psala o tom, co se děje.

Ale Amos Shirley dostal ultimátum: buď se vzdá těch nešmýslů s Armádou spásy, nebo ztratí zaměstnání. Odvážný Angličan se vrátil z práce a řekl své manželce a dceři, že se bude plně věnovat vedení misie.

Pouhé dva měsíce po otevření „Továrny na spasení“ byl založen druhý armádní sbor v sálu na rohu Dvačtyřicáté a Tržní ulice v západní Filadelfii. Stalo se to v lednu 1880. Eliza a jedna nedávno obrácená mladá žena se ujaly tohoto shromaždiště a sál byl každý večer přeplněn. Krátce na to dostala Eliza od generála vzkaz, že byla povýšena do hodnosti kapitánky.

Ve stejné době George Railton na svém starém příteli vymáhal svolení přivést do Spojených států další vojenské jednotky. Zdroje Armády – jak finanční, tak lidské – byly na hranicích únosnosti a už jiní se neúspěšně pokoušeli zahájit práci ve Spojených státech. O několik let dříve (1872–76) emigroval do Ameriky James Jermy, pracovník Křesťanské misie, a zahájil práci clevelandské Křesťanské misie. Ačkoli jej William na dálku povzbuzoval, misie dosud nevytvořila dost silný organizační rámec, do něhož by práce v Clevelandu v Ohio mohla být zahrnuta. Tato předčasná práce v Americe se brzo zhroutila a Jermy se vrátil do Anglie.

Byli také jiní, kteří ovlivnění kontaktem s Boothovými cestovali do Ameriky. V červnu 1875 reverend James E. Irvine přijel do New Jersey, aby se angažoval v evangelizační práci. Pořádal shromáždění ve whitechapské a chathamské stanici Křesťanské misie a na počátku roku 1875 se oženil se slečnou Mary C. Billupsovou, členkou Boothovy domácnosti. Billupsovi byli pravidelnými sponzory Boothových a jejich dcera přišla do Boothovy domácnosti v roce 1868; stala se pak jednou z neaktivnějších pracovníků v Křesťanské misii ve východním Londýně. Ale práce v Jersey City byla také předčasná, ačkoli

Mary a její manžel James Irvine i nadále věrně podporovali práci Armády v Americe.

Nebylo tedy divu, že William zprvu váhal, zda má podporovat a posilovat tuto nejnovější práci v Americe. George Railton naléhal na Catherine: „Jsem si jist, že naše dílo ve Filadelfii bude pokračovat takovým tempem, že pokud se hned nechopíme té příležitosti a nebudeme se jí věnovat s plným úsilím, pochybuji, zda se vůbec někdy chopíme otěží. Pak to bude divoká záležitost bez kompetentního vedení, a po krátké době všechno usne, jak tomu v takových případech bývá téměř vždycky... Nechápu, proč by mě tam nemohli vyslat.“

Když George Railton (s podporou Catherine) dále naléhal na Williama, generál poněkud neochotně souhlasil, že vyšle do Států detašovanou jednotku. „Obávali jsme se odkládat to byť jen o chvíli,“ prohlašoval ve svém rozhodnutí, „když jsme viděli, kolik je toho třeba vykonat pro ty, kdo zůstávají v na-prosté temnotě dokonce i v této zemi světla.“

* * *

Jakmile se však William rozhodl, postupoval rychle a 14. února 1880 jmenoval George Railtona svým prvním zástupcem, který měl rozšířit práci v Americe. Railton a průkopnická skupina sedmi žen odcestovala z Anglie na palubě zaoceánského parníku *Australia*.

Když Catherine Boothová popisovala tuto pamětihodnou událost, napsala: „Byli jsme v dokonalém víru vzrušení... Odjezd drahého Railtona a sester byl velkou událostí. Stovky lidí kráčely v průvodu. Celou cestu zpívali, přičemž dopravníky, povozy a dopravní prostředky všeho druhu zastavovaly podél ulic, aby je viděly procházet... Všichni členové posádky a cestující na lodi se zdáli být docela překvapeni a cestující na palubě I. třídy stáli venku v dešti, aby slyšeli... Byl to ohromný pohled. Klobouky na hlavách žen vypadaly skvostně, byly větší

a měly širokou rudou stuhu se zlatými písmeny. Tři naše vlajky vlály na palubě a zdálo se, že nadšení lidí zachvátí dokonce i muže, kteří tahali žoky... Drahý oddaný Railton vypadal dobře ve své uniformě a zdál se šťastný jako anděl. Ať mu Bůh požehná! Miluji ho jako syna. Ach, získat milióny lidí pro našeho Spasitele Krále! Dokážeme to.“

Malá skupina dorazila do přístavu Castle Garden v New York City 10. března 1880. Přihlížející museli být překvapeni, když viděli osm uniformovaných postav – mladého muže poněkud slabší tělesné stavby, se silně prořídlými vlasy a černým knírkem, a sedm žen – pochodujících po lodní lávce. Družstvo žen sestávalo z pětaticetileté kapitánky Emmy Westbrookové, veteránky po desetiapůlleté službě v Armádě spásy, a poručic Alice Colemanové, Rachel Evansové, Emm Elizabethové, Florence Morrisové, Elizabeth Pearsonové, Clary Priceové a Ann Shawové, ve věkovém rozmezí od osmnácti do dvaadvaceti.

Pozlacená písmena na červených stuhách jejich černých klobouků tvořila slova „Armáda spásy“. Nad jejich hlavami se v čerstvém březnovém větříku vlnil červenomodrozlatý prapor, když zpívaly písně.

Naproti jim přišel reverend James Irvine s manželkou, kteří přijali Railtona a pět z žen do svého domu v Jersey City na noc. V loděnici byl také Amos Shirley z Filadelfie. Vrátil se do Filadelfie s dvěma mladými poručicemi, Rachel Evansovou a Clarou Priceovou. Následujícího dne vzala paní Irvinová svou skupinu na prohlídku New York City, jehož větší část byla v těch dnech natěsnána ve spodní třetině úzkého Manhattanského ostrova. Brooklyn tvořila z větší části pole; Bronx byl plání tu a tam přerušovanou zahrádkami roztroušenými podél prašných cest. Manhattanské strmicí mrakodrapy ještě neexistovaly.

Railton a jeho děvčata byli ohromeni statistikami bídy, které newyorští bohatí ignorovali – 10 000 dětí toulajících se po ulici, žebrajících u opilců přede dveřmi 8 000 hospod. New York měl svou „východní“ stranu, ne nepodobnou londýnskému East Endu – 290 000 lidí na čtvereční míli, žijících v mizerných podmínkách, bída a špína stejná jako ta, s níž se William a Catherine setkávali v Anglii.

V New York City nastal zlatý věk pro ty, kdo si jej mohli dovolit – a mnozí mohli. Tento věk velkého byznysu spatřil plutokraty se zuby posázenými diamanty nebo nabízející cigarety zabalené ve stodolarových bankovkách. Zločin a neřest byly neskrývané a nákladné; červená světla zářila před každým nevěstincem.

Byla to doba velkého hmotného bohatství a americké kostely také odrážely ekonomické a společenské změny své doby. Americký protestantismus ve velké míře přestal uspokojovat potřeby městské pracující třídy. Stejně jako v Londýně, ani zde se uboze oděná pracující třída necítila v kostelech dobře. Chudé od chození do kostela neodrazovalo jen hmotné prostřední v těchto kostelech, ale i postoj duchovních a jejich farností.

Takové podmínky byly pro rodinu Shirleyovu výzvou. Jakmile do Ameriky přijel George Railton se svou skupinou odvažných žen, inspirovaných láskou Kristovou a svých druhů, a uviděl situaci na vlastní oči, přidal se k boji. Nevšímal si posměšků kritiků a pochodovali mezi brlohy, aby neosloveným a necírkevním lidem nesli zvěst o spasení.

„Dobývání New Yorku bude zahájeno,“ řekl Railton, čelist odhodlaně sevřenou. Neztrácel čas a založil, jak tomu říkal, „dočasné ústředí“ v Pickwick Lodging House na Liberty Street 130 a okamžitě se pustil do práce. Po několika týdnech se psalo v novinách, že „nikdo z nich nedokáže vyslovit hlásku h, dokáží však přivést k duchovnímu životu mnoho zatvr-

zelých hříšníků, kteří by ke kázáním některých našich kazatelů zůstali hluchí“.

Ačkoli se v tisku objevilo několik negativních poznámek, většinou byla Armáda spásy v New Yorku přijata srdečně. *Herald* ve svém redakčním úvodníku vyjádřil naději, že Armáda spásy nalezne „pomoc, podporu a spojení“, a prohlásil: „Její metoda se dalekosáhle liší od metod jiných mužů a žen, kteří v tomto městě vyhlásili válku satanovi; ale záměry velitele je třeba respektovat, dokud se nenajde někdo, kdo si na stejném poli vede stejně úspěšně, aby je mohl kritizovat. Když Armáda spásy pochoduje ulicemi s vlajíci prapory, zastavuje se na nárožích ke zpěvu a povzbuzování a dokáže přitom přesvědčit jakýkoli počet lidí, aby přestali lhát, krást a podvádět a vedli nadále řádný život, nikdo nemá nejmenší právo stěžovat si na způsob, jakým svou práci koná. Duchovní různých denominací si často stěžují, že o náboženské záležitosti je všeobecně malý zájem; dosáhne-li Armáda spásy několika vítězství, tito pánové snad získají nějakou tu lekci o tom, jak zasáhnout vrstvu těch, kteří nechodí do kostela.“

Tato příznivá reklama pomohla učinit z průkopníků Armády v New York City do určité míry uznávané osobnosti. Vzbudilo to takový zájem, že Railton věděl, že pro první shromáždění bude třeba opatřit dostatečně velký prostor. Neúspěšně žádal o povolení využít Union Square a nebyl schopen zajistit sál dostatečně velký pro shromáždění pod střechem. V této době nabídl Harry Hill, kterého zaujala novinová reklama, Railtonovi a jeho děvčatům, aby vystoupili v jeho varieté před obvyklým vystoupením.

Kazatel, který dal k dispozici svůj kostel, byl pohoršen, když slyšel o Hillově nabídce, a řekl: „Jděte tam, a ztratíte jednou provždy svou dobrou pověst. Je to to nejvykřičenější doupě v celé zemi... nejhorší brloh ve městě!“

„Pak to je přesně to správné místo pro nás,“ odpověděl Railton.

Za méně než měsíc se v New York City a Newarku v New Jersey vytvořil prospívající armádní sbor a Railton založil své ústředí ve Filadelfii.

Text jednoho z nápisů, které zdobily zdi varieté Harryho Hilla toho studeného a mlhavého večera, když Railton a jeho děvčata z Armády spásy zahájili svůj útok proti „království satana“, zněl následovně:

*Vino, ženy, zpěv kdo odmítá,
tupcem celý život zůstává.*

Řadu dní už pochodovali ulicemi New Yorku, zejména po obou stranách Greenwich Street, zastavovali se u holíren a náleven, oslovovali zákazníky a rozdávali letáky. Railton byl potěšen, že téměř na každé zastávce s nimi zacházeli zdvořile a uctivě – docela jinak, než jak byli zvyklí z Anglie.

Divadlo bylo přeplněno a lidé na galeriích stáli ve třech řadách za sebou, když začínalo shromáždění. Později ve své zprávě generálovi Railton napsal: „Byl to hustý zástup naprosto bezbožných mužů a žen, v jaký jsme jen mohli doufat, a mohli jsme před ně předstoupit s takovou svobodou, jakou jsme si přáli.“

Mohlo se zdát, že shromáždění bylo neúspěšné, protože nikdo nereagoval na výzvu a nepřišel do lavice pokání. Z těchto počátečních snah však vzešel první newyorský rekrut Armády spásy, starý opilec a zpuštělík James Kemp, lépe známý jako „Jimmy Popelnice“.

Kemp získal svou přezdívku, když při jednom ze svých flámu spadl po hlavě do popelnice a zůstal tak uvězněn, dokud jej nepřišel vysvobodit policista. Byl legendární postavou, zvláště v této části města, a zpráva o jeho obrácení byla takovým překvapením jako snad dosud nic. Nemohl se dostat na shromáždění pro množství lidí, a tak spěchal na ústředí Armády, přestavěný nevěstinec na Baxter Street 44, uprostřed brlohů na Five Points. Tam čekal, dokud jej Railton a jeho děvčata

nezastihli. Tento dřívější ztroskotanec se připojil k Armádě – zachráněný služebník – a opravdu sloužil. Jimmy Popelnice se stal kapitánem a sloužil v Armádě spásy až do své smrti o patnáct let později.

Shromáždění v divadle Harryho Hilla dramaticky působila na třídu lidí, které měla Armáda v úmyslu zasáhnout, a v důsledku toho jejich práce přitahovala množství sympatizantů. Newyorská misie pro ně otevřela dveře a lidé dobré vůle věnovali dostatek peněz na to, aby Railton mohl zakoupit pěknou novou síň s krytým vchodem pro shromáždění pod širým nebem na Sedmé Avenue. Zlatým hřebem každého večera bylo živé svědectví „Jimmyho Popelnice“ Kempa.

Railtonovi se nepodařilo zajistit povolení, aby mohl pokračovat ve shromážděních pod širým nebem, ačkoli o ně žádal newyorského starostu a radní. Protože to byla tak důležitá součást způsobu práce Armády spásy, rozhodl se přestěhovat ústředí do Filadelfie. V New Yorku zanechal kapitánku Emmu Westbrookovou a poručici Alici Colemanovou, aby pokračovaly v práci.

Byl to pro ně velký úkol, ale ony dobře reprezentovaly Armádu, iniciativně a směle vyhledávaly hříšníky a bojovaly proti satanovi v jeho vlastní pevnosti. Tato taktika, která se dnes používá všude tam, kde se Armáda objeví, tvoří neuvěřitelné svědectví víry těch, kdo vyšli jako první. Bůh se přiznal k tomuto úsilí v každém městě Spojených států a po celém světě.

Railton a zbývající děvčata rozvinuli své řady a přestěhovali se do města Bratrské lásky. Dvě stovky vojáků Armády spásy s červenými stuhami na kloboucích se shromáždily k jejich uvítání ve staré továrně na židle na rohu Šesté a Oxfordské ulice. A v květnu 1880 mohl Railton telegrafovat Boothovi, že jeho jednotky ve Spojených státech nyní čítají 16 důstojníků, 40 kadetů a 412 vojinů. Již první rok se dočkali 1 500 obráče-

ných. Vzniklo dvanáct armádních sborů, které pořádaly 172 shromáždění za týden.

Railton zanechal práci ve Filadelfii ve schopných rukou Shirleye a dalších a sám cestoval na západ, vždycky třetí třídou (žádná čtvrtá totiž nebyla), aby vyhledal další města k dobytí. Za devětačtyřicet dní procestoval 4200 mil a osmdesátkrát kázal. Jedenačtyřicetkrát za tu dobu nocoval na slámě, na železniční lavici nebo na židli. Napsal, že to byl „opravdu vojenský život, a líbilo se mi to“.

* * *

Railton přísahal, že přenese vlajku Armády přes Mississippi, a jako středisko své příští západní kampaně si zvolil St. Louis v Missouri. Informoval generála Bootha, že je nezbytné, aby mladá Armáda spásy neztrácela čas, „vydala se na Západ a rostla spolu se zemí“.

Railton byl plný nadšení, někdy snad až příliš prudký a poněkud nepraktický křižák. Brzo zjistil, že kázání na ulicích je přísně zakázáno. Když si pronajal síň, majitel náhle změnil svůj názor a vypověděl nájemní smlouvu – účastníci prvního shromáždění totiž plivali na podlahu. Nikdo nebyl ochoten pronajmout mu jinou budovu.

Railton se nedal odradit. Musel zanechat v St. Louis nějaké svědectví. Jeho řešení se v dějinách Armády spásy stalo klasikou. Byl listopad a šedivý skelný koberec ledu se rozprostíral, kam až oko dohlédlo, od kamenitého pobřeží přes celou řeku Mississippi. „Napadlo mě, že úřady nemohou mít žádnou moc nad zamrzlou Mississippi, zejména na illinoiské straně, a tak, když jsem nejprve rozdál letáky většině mužů, kteří lámali, sekali a vytahovali kusy ledu, přešel jsem do té části, kde se bruslilo, a začal jsem zpívat. Bylo to docela neobvyklé, mít sbor posluchačů, kteří kolem mě projížděli na bruslích takovou rychlostí, že se málem poráželi navzájem, ale zdálo se, že je

jim to všem milé, a já jsem k nim mluvil otevřeně; nabádal jsem je, aby hledali potěšení u Dárce každého dobrého a dokonalého daru.“ Jen si to představte: Evangelista na ledě, který vybízí sbor lidí kroužících kolem plnou rychlostí, aby se obrátili a hledali Boha.

V lednu 1881 mohl Railton zahájit shromáždění ve Sturgeon Market Hall. Oznamoval shromáždění na letácích, které rozdával v krémách, v obchodech s potravinami a na nárožích ulic. „Již na prvním shromáždění se na počtu nevěřících, kteří přišli, ukázalo, jak bylo přestěhování moudré,“ napsal. Dne 15. ledna toho roku vydal první americké číslo *Válečného pokřiku*.

Zůstal v domě George Parkera. „Přijal mě,“ napsal, „ubytoval a živil mě celou zimu, jenom proto, že jsem se pokoušel zachraňovat lidi.“ Railtonovy osobní výdaje byly vždycky udržovány na naprostém minimu.

Ale na Nový rok – v ten den, kdy začal pořádat shromáždění v sálu – obdržel kabelogram od generála Bootha: „Potřebuji tě zde.“ Railton byl jedinečný člověk v tom, že si nikdy nestěžoval na těžkosti, které musel snášet, ale myšlenka, že bude muset opustit svou práci, která právě začínala, ačkoli pracoval sám a s mnohými obtížemi, byla velmi těžko přijatelná. Odpověděl výmluvnými žádostmi, aby směl zůstat, a uváděl, že jeho odjezd z Ameriky bude mít pro tak mladou a slabou organizaci katastrofální následky.

Generál Booth ve své odpovědi telegrafoval jen dvě slova: „Přijed' sám.“

Podle vysvětlení Herberta Wisbeyho ve *Vojácích bez meče* bylo součástí génia Williama Bootha, že dovedl zůstat nepohnut žádostmi tohoto muže, kterého tolik miloval. Ale William znal potřeby své Armády lépe než kdokoli jiný a těmto potřebám dával přednost přede vším ostatním. Railton pevně věřil,

že Bůh se postará o ty, kteří jsou jeho, a o práci, která byla ve Spojených státech započata. Sdělil to generálovi a vydal se domů.

William hleděl na práci, která se před Armádou otevírala – volání o pomoc ze všech částí světa, kam se spasení členové Armády vystěhovali, zejména z Francie a z Austrálie – a uvědomil si, že tato práce naléhavě vyžaduje Railtona a jeho organizační schopnosti doma, v ústředí. Nebylo už možné, aby si Boothovi nadále zacpávali uši před voláním, které k nim doléhalo ze „vzdálených krajín“. Poprvé William a Catherine uznali, že Armáda spásy musí být k dispozici v mezinárodním měřítku.

William si také uvědomoval, že zdraví Catherine se zhoršuje. Nemohl s ní počítat tak silně jako v minulosti. Bylo třeba Railtona. Oddaný voják se vrátil k svému generálovi. Psal se březen 1881.

Osmdesátá léta byla v historii Armády spásy velice významným obdobím. Začal její velký rozmach po celém světě a Boothovy děti se začaly v organizaci ujímat vůdčích rolí.

Práce, kterou v Americe započal komisař Railton, našla pokračovatele ve dvaadvaceticetiletém majoru Thomasi E. Moorovi. Major Moore byl vyslán z londýnské a jižní anglické divize, aby pokračoval v zakládání opěrných bodů v Americe, když byl Railton odvolán do Londýna. Byly otevřeny nové základny v Pensylvánii, New Jersey, Marylandu, New Yorku, Ohiu, Michiganu, Missouri, Západní Virginii a ve většině větších měst v Nové Anglii. V březnu 1884 tam pracovalo sedmdesát stanic a dvě stovky důstojníků nesly prapor. A to byl teprve začátek.

Shromáždění Armády spásy přitahovala velké zástupy lidí ve většině amerických měst – mnozí z nich byli nejprve přilákání neobvyklostí a toužili ukojit svou zvědavost, ale mnozí vyhledávači kuriozit byli zasaženi tím, co slyšeli. Připojili se k Armádě spásy a zůstali s ní. Shromáždění Armády spásy v osmdesátých letech nabízela vysvobození ze zoufalé skutečnosti. Byly to nesnadné dny pro lidi, kteří se protloukali svou žalostnou existencí v brlozích velkých měst.

Ne všichni však vítali Armádu s nadšením. V srdcích některých lidí, zvláště majitelů krčem a jejich pravidelných zákazníků, bylo mnoho hořkosti.

V Anglii se práce rozvíjela neuvěřitelnou rychlostí. Obyvatelé londýnského West Endu stále častěji žádali Catherine Boothovou o službu. „Ach, ano,“ odpovídala, „v palácích boháčů jsou stejně zlomená srdce jako v chatrčích chudáků.“ Nebyly tam žádné brlohy, aby v nich vznikla revoluce, žádní da-

rebáci, které by bylo třeba napravovat, žádná záplava špíny a bídy, kterou by bylo nutno vyčistit. Bylo-li tam neštěstí, bylo zmírňováno přepychem.

„Kde však peníze se všemi útěchami, které lze za ně získat, dokázaly vyléčit smutek jediné duše?“ ptala se matka Armády spásy. V dopise jednomu příteli poznamenala: „Moc se modlí, drahý příteli, aby Bůh konal hlubokou a trvalou práci v tomto Babyloně... Dal mi pro ně ohnivá slova, a oni seděli jako očarování.“

Tak jako paní Boothová hluboce soucítila s kajícími hříšníky, nikdo nemohl být sžíravější ve svém opovržení farizejským pokrytectvím. V jiném svém dopise témuž příteli psala:

Ach, ti pokrytci! Jak je Ježíš Kristus v onen den odhalil! Skuteční farizeové a synové farizeů! Předstírají, že se dlouho modlí, a přitom vyjídají domy vdovské... Kéž Bůh pomůže Armádě spásy rozbořit jejich hnízda! Děláme to po celé zemi...

Jednoho dne mi jakýsi člověk vyprávěl, že v církvích je stále ještě mnoho lásky k Spasiteli. Řekla jsem: „Ano, k jejich smyšlenému Spasiteli. Ale představte si, že by do vaší kaple přišel Ježíš tak, jak chodil po Palestině, v tešařském plášti, nebo tak, jak se posadil u studny, celý upocený a zaprášený z cest, kam by jej asi váš kostelník posadil?“ Měl jste vidět jeho obličej! Přála jsem si mít fotografický aparát pana Leeho, abych si jej mohla zvětšit!

Vyprávěla o jedné z Williamových cest, při níž v osmi letech procestoval osm set mil a kázal čtyřiceti tisícům lidí (kromě shromáždění pod širým nebem). „Ach, ty příběhy milosti a spasení! Nepopsatelné!“ jásala. „Nebe musí být plné radost-

ného křiku, je-li pravda, že je tam radost nad každým jednotlivcem!“

William i Catherine trávili vyčerpávající týdny pořádáním shromáždění od jednoho konce země na druhý. William byl pozván, aby mluvil na wesleyánské konferenci, která před ním na počátku jeho evangelizační služby zavřela dveře všech svých kaplí. Časy se však změnily a teď, když si Williamova služba získala uznání, byl „s úctou a laskavostí přijímán a slyšen“, jak o tom mluvila Catherine. Její dopisy přátelům a rodným příslušníkům mají nedocenitelnou hodnotu pro toho, kdo se pokouší vyložit postup Armády.

„Zdá se to být zázrak! Ovšem, je to Bůh, kdo pro nás činí tyto věci. Považovala bych za pravděpodobnější, že (William) bude mluvit ke sněmovně lordů než k těmto sedmi stům kazatelů! Pán se stále ukazuje jako mocný k těm, kdo mu slouží s čistým srdcem.“

Při příležitosti stříbrné svatby Boothových v roce 1880, která se konala ve whitechapelském sálu, se setkali přátelé ode všad s důstojníky a vojáky Armády spásy při společné oslavě. Nejpozvodivějším bodem programu byla chvíle, kdy celá rodina vstala a společně zazpívala:

Všichni patříme Ježíši!

Chvála Pánu! Chvála Pánu!

V literatuře o Boothových se říká, že to byla „praktická lekce plného zasvěcení, výmluvnější než všechna ohnivá kázání. Sama o sobě to byla malá armáda, která odhalovala tajemství úspěchu, s nímž se hnutí setkávalo. Generál Booth se svou manželkou začali v těsném okruhu kolem svého vlastního domu, který se rozšiřoval, dokud neobjal celý svět“.¹

Někdy bral ďábel na sebe důvěrně známou tvář – vážených křesťanů, křesťanských kazatelů, starostů a členů městských

rad, policistů. Členové Armády spásy odmítali všechny vybidky, aby ustoupili slovním a fyzickým útokům a perzekuci. Ať již satan vystupoval ve svých útocích proti vojákům Armády při jejich dobývání světa pro Krista v jakékoli podobě, nemohli být diskreditováni a útoky sloužily jen ke zvýšení prestiže Armády spásy a k rozšíření jejího vlivu.

* * *

Daleko v Adelaide v Austrálii se naskytlá naléhavá potřeba pomoci. Dva muži, oba konvertité – John Gore, mlékař, a Edward Saunders, stavitel z Bradfordu – vytvořili armádní sbor a začali pořádat shromáždění pod širým nebem i pod střechou. Poslali do londýnského ústředí žádost o pomoc. Okamžitě bylo rozhodnuto odeslat v lednu 1881 kapitána Sutherlanda s manželkou, aby se připojili k původním průkopníkům a vedli je, a později každý kout a nároží australské půdy pocítil působení Armády. O pět let později se Boothův druhý syn Ballington oženil s Maud Charlesworthovou. Spolu s ní byl vyslán do Austrálie, kde sloužil jako velitel; o rok později byl jmenován Národním velitelem USA a odcestoval do Ameriky. Později rezignoval a založil Americké dobrovolníky.

Krátce poté, co Sutherlandovi odjeli do Austrálie, se George Railton vrátil z Ameriky do Anglie a okamžitě se pustil do práce v Armádě po generálově boku. Ale loučení se již stalo v Boothově rodině běžným jevem. Téhož roku byla nejstarší dcera Williama a Catherine, rozhodná, plavovlasá třiatdvacetiletá Kate, vyslána Armádou do „otevřené bitvy“ ve Francii.

Když Catherine líčila své pocity po odjezdu své dcery, napsala jednomu příteli: „Uvědomila jsem si jako nikdy dřív, že drahá Kate odjíždí, a měla jsem nevyslovitelné pocity. To, co jsem četla o stavu pařížské společnosti, mnou hluboce otfáslo, a dovedu si představit všechna nebezpečí, kterým bude naše milovaná vystavena! Ale, ach, ta radost a sláva, že ji můžeme

odevdat Spasiteli v těchto temných, hříchem zasažených masech. Nebesa to zjeví. Modlete se za ni.“²

U příležitosti odjezdu Kate se konal v St. James Hall večírek na rozloučenou; byl popsán jako „jedna z nejradostnějších a nejdojemnějších demonstrací, které se kdy konaly v celé historii Armády spásy“.

Když Catherine povstala, aby promluvila, byla očividně hluboce pohnuta: „Má důvěra v Boha je stejně silná pro Francii, jako byla a dosud je pro Anglii. Věřím, že evangelium Pána Ježíše Krista, kázané v Duchu svatém, seslaném z nebe, bude stejně účinnou mocí k zasažení, usvědčení a spasení francouzských duší, jako bylo a dosud je pro anglické duše. Všechnu svou důvěru skládáme v Ducha svatého. Nemohli bychom být tak bláhoví a posílat tak křehký nástroj do tak veliké a potřebné země, kdybychom si mysleli, že to závisí na lidských schopnostech nebo lidské síle. Je to proto, že víme, že to záleží jen na Božím Duchu, a protože věříme, že naše drahé dítě je naprosto a plně zasvěceno Bohu, hledá u Něho svou sílu a pevně se drží božského zaslíbení, že On ji učiní způsobilou; proto se odvažujeme věřit, že Bůh se při ní projeví jako mocný... a tak vykoná v tom národě veliké a podivuhodné dílo a dá nám spatřit tisíce duší shromážděných pro něho.“

Byla to nezapomenutelná scéna, když Catherine předávala své dceři a malé skupince mladých bojovnic, které ji doprovázely, vlajku Armády s těmito slovy: „Mé drahé dítě a mé drahé mladé přítelkyně, pokládám za svou čest, ve jménu našeho božského velitele i ve jménu generála této Armády, věnovat vám tuto vlajku jako odznak úřadu a postavení, které zastáváte, a modlím se, aby vám Bůh dal milost držet se pravd, které tato zástava představuje, a založit na trvalém a pevném základu Armádu spásy ve Francii. Ach, kéž by vám dal milost nést ji do brlohů a uliček, kdekoli jsou ztracené a hynoucí duše,

a kázat v jejím stínu věčné evangelium Pána Ježíše Krista, aby skrze vaši službu byly tisíce lidí zachráněny z temnoty, nevěry a neřesti pro Něj, svého Pána a svého Boha. Ve všech chvílích temnoty a zkoušek, ach, kéž vás objímá ve své náruči, plné milosti a síly, a naplňuje vaši duši svou láskou a pokojem; a kéž započnete takovou práci, která zasáhne i příští generace, a nakonec přivede statisíce lidí do Božího království! Amen.“

To byl další mezník při postupu Armády spásy. Kate a její věrná skupina mladých žen se setkávala s neuvěřitelným odporem, získala si však respekt drsných zástupů. Francouzi jí dali jméno „La Marechalle“. V roce 1887 se provdala za Arthura Clibborna, svého vedoucího tajemníka ve Francii. V roce 1896 byl komisař Booth–Clibborn s manželkou odvelen do Holandska, k němuž patřila provincie Belgie.

V Boothově rodině došlo k dalším změnám. Dne 12. října 1882, asi rok po odjezdu Kate do Francie, se nejstarší syn William Bramwell Booth oženil s Florence Eleanor Soperovou, přitažlivou mladou ženou, jejíž otec, doktor v Plymoutu, usilovně bránil jejímu vstupu do Armády spásy. Překonala však jeho odpor a stala se hlavní oporou Katina štábu ve Francii.

Na svatbě Bramwella a Florence mluvili William i Catherine. Catherine vzdala hold svému vlastnímu manželství, když řekla, že „největší štěstí, které mohu přát svým milovaným dětem, je tak hluboká jednota srdce a myslí a tolik požehnání v jejich manželském životě, kolik Pán udělil nám dvěma“.³

Svatební obřad vykonal v claptonském Kongresovém sálu generál Booth, který si začínal všimnat, že manželství mezi jeho vojáky jsou čím dál častější. Proto Boothovi zkoncipovali „Články o manželství, s nimiž musí vojáci souhlasit, než je generál oddá“. Vzhledem k dlouhému zasnoubení a krásnému

manželství, z něž se těšil generál a jeho paní, Boothovi byli jistě kvalifikováni k sepsání takového dokumentu.

Popularita a schopnosti Bramwella a jeho nevěsty byly očividné. Rozumělo se, že bude nástupcem svého otce; to bylo mimo pochybnost. V Armádě měl větší administrativní schopnosti než kdokoli jiný, aby v budoucnosti mohl převzít takovou odpovědnost. Otec a syn pracovali v tak důvěrné blízkosti, že ačkoli měli různá obdarování, jejich myšlení bylo v pozoruhodném souladu. Bramwell byl nejen organizátor vnímavý k detailům, sdílel také zanícenou zbožnost svého otce a tichou vroucnost své matky.

Třetí syn Boothových, Herbert, se také stal součástí struktury Armády spásy. V roce 1884 se stal ředitelem Mezinárodní výchovné školy v Claptonu a v roce 1889 byl pověřen velním Armádě spásy na celých Britských ostrovech. V roce 1890 se oženil s kapitánkou Kornelií Schochovou, dcerou holandského důstojníka, v roce 1892 byl pověřen prací v Kanadě a roku 1896 byl odvelen do Austrálie. Herbert byl nejnadanějším hudebníkem z Boothových dětí. Ačkoli byl velmi schopný, často se bouřil proti autoritě svého otce a měl v sobě také určitou nechuť ke svému bratru Bramwellovi. V roce 1902 napsal spolu se svou manželkou generálovi „s pukajícím srdcem“ rezignaci a zahájil samostatnou kariéru jako mezinárodní nezávislý evangelista.

Změny se dotkly nejen rodiny Williama a Catherine, ale znamenaly také Armádu spásy. Úspěch prvních výprav k jiným národům povzbudil Williama a Catherine, aby rozšířili své úsilí v cizích zemích, bez ohledu na jazyky a státní zřízení. Uvědomili si, že za těchto okolností budou jisté aspekty jejich práce – její pravidla a směrnice – vyžadovat úpravy, aby zůstaly v souladu se zvyklostmi a zákony té které země.

Současně však věřili, že základní principy, které zavedli, jsou přiměřené pro celý lidský rod, bez ohledu na místní zvyky.

* * *

Ve stejném roce 1882, kdy se oženil Bramwell, prožila Armáda velký růst na poli svého mezinárodního úsilí. V Kanadě zahájili dva průkopníci Armády práci ze své vlastní iniciativy. Hrstka horlivých nadšenců přišla se zvěstí evangelia také do Švýcarska. William měl dříve za to, že Švýcarsko bude otevřeno protestantskému učení, ale pracovníci se v tomto národě setkávali s nejtrpčím a nejurputnějším odporem, jaký Armáda kdy poznala. Vojáci odmítli ustoupit, i když to znamenalo vězení.

Jednou z uvězněných byla Kate Boothová, která sem přijela z Francie. V dopise, který v té době napsala své dceři, Catherine psala: „Mé drahé dítě, drž se pevně Boha, živého Boha, a ani na chvíli nepochybuji, neboť jestliže on dovolí, aby došlo k tomu nejhoršímu, použije toho k rozhlášení spásy až do posledních končin země... Neboj se; buď silná a velmi statečná, neboť On je s Tebou.“⁴

Žádné z dětí Williama a Catherine se nikdy nevyhýbalo náročným situacím – a tito úžasní synové a dcery se ocitali v mnoha takových situacích. Kate nebyla výjimkou. Dvanáct dní byla vězněna ve studeném středověkém žaláři v Neuchatelu ve Švýcarsku. Myši se hemžily po vlhké kamenné podlaze; kovový zápach špatné kanalizace zamořoval vzduch. Často trpěla bolestmi, protože stejně jako její matka měla potíže s páteří. Otec jí psal: „Tvé zdraví je pro mě důležitější než celé Švýcarsko.“ Vězení však nestačilo k zastrašení této mladé duchovní ženy a nakonec to bylo její odvážné odvolání k magistrátu a k porotě, co způsobilo, že byli členové Armády spásy zproštěni žaloby.

Tak rychle, jak jen bylo možno, organizovali William a velitel Railton jednotky do Německa, Švédska, Holandska, Dánska, Natalu, Norska, Belgie, Nového Zélandu a Jižní Afriky.

Pak tu byla Indie. Nikdo nebyl lépe připraven, aby vedl boj o spasení v této zemi, než major Frederick St. George de Laurant Tucker, mocný státní úředník, který se všeho vzdal a připojil se k Armádě spásy. Byl vnukem ředitele Východoindické společnosti a synem indického soudce. Právě jeho práce v Indii spolu se zbožností a vírou, kterou on i jeho vojáci projevovali, založily Armádu spásy v této zemi na neochvějném základě a učinily z ní mezinárodně uznávanou misijní iniciativu.

Tucker se oženil s milovanou dcerou Boothových Emmou 10. dubna 1888. Při jejich svatbě byl jmenován velitelem a Emma konzulkou. Společně řídili práci v Indii až do roku 1896 a odcestovali odtud, když se ukázalo, že Emma špatně snáší zdejší podnebí. Byli pověřeni prací ve Spojených státech a vstoupili do této práce v kritické době, vzápětí poté, co Balington Booth a jeho žena Maud opustili Armádu spásy.

Stejně jako na svatbách svých ostatních dětí i na svatbě Fredericka a Emmy mluvila Catherine Boothová dojemně o tom, co pro ni její dcera znamená:

Když jsem byla poprvé seznámena s úvahami o tomto svazku, přiznávám, že jsem v sobě našla větší kus matky, než jsem si připouštěla. Domnívala jsem se, že matku ve mně téměř pohltila vojačka. Zjistila jsem však, že ještě zbývá velký kus matky. Byl v tom velký díl toho přirozeného pouta k mému drahému dítěti, které pro mě bylo více než dcerou; které v době nemoci a v nepřítomnosti svého milovaného otce, jakož i v dobách rodinných neštěstí bylo pro mě jako manžel a přítel. Když jsem byla postavena před toto manželství a v jediném okamžiku jsem si uvědomila, co to znamená, a když jsem pomyslela na její vý-

znam pro Válku v této zemi, a zejména pro ty, kdo jsou mi tak drazí, a pro mé zásady – naše důstojnice po celém světě – zapotácela jsem se. První myšlenkou bylo bránit se tomu a říci: „Ne! To nejde.“ Pak jsem si vzpomněla: „Ale ona nepatří tobě; při jejím narození jsi ji odevzdala a od té doby ji odevzdáváš stále. Neustále jsi ji kladla na oltář a teď si Bůh přeje jít o krok napřed před tvými názory na to, co bude nejlepší pro její tělesné blaho. Chceš vzít svá slova zpátky?“ Vzhledla jsem k nebi a řekla: „Ne, Pane; ona patří tobě, ať to stojí cokoli, je tvoje pro tuto zvláštní službu, jestliže si to přeješ.“⁴⁵

Emma byla doma jedinečným světlem. Byla pokládána za téměř nepostradatelnou. Od dětství byla těžitelkou a nositelkou břemen rodiny – nebo spíše jejich likvidátorkou. V roce 1888, když se Emma vdávala, Catherine již věděla, že má rakovinu prsu. *Jak si s tím jen poradím bez své Emmy?*

Frederick, který se po svatbě s Emmou podepisoval jako Booth-Tucker (všichni zeťové Boothových přijali slavné Boothovo jméno a používali je v rozšířené formě se svým vlastním), byl spolu se svou manželkou po osm let velmi užitečný v zakládání amerických ubytoven pro muže a útulků pro ženy, nejprve v New York City a později po celých Spojených státech. Uplatnili model práce Armádních hospodářských kolonií pro městské chudé, který vynalezl generál Booth, a vytvořil jej ve své knize *V nejtemnější Anglii a cesta ven*. Sami se pustili do velkých operací spásení, vězeňské práce, práce mezi mládeží a různých inovačních způsobů k zajištění zdrojů a kazatelů pro Armádu.

Když práce této dvojice ve Spojených státech skončila Emminou smrtí, její sestra Evangeline (Eva) Boothová převzala velitelskou odpovědnost. V roce 1896 byla svým otcem ustanovena jako oblastní velitelka pro Kanadu, kde nahradila svého

bratra, velitele Herberta Bootha. S jejím přispěním se pro práci Armády spásy otevřel Klondike. Těmto horníkům, kteří kvůli svému zbohatnutí byli ochotni vypustit duši ve skalách, hlíně a ledu, předkládala Boží nárok na jejich život. Při svém návratu z této práce se dozvěděla o tragické smrti své sestry.

Aniž by to sám tušil, v roce 1904 pověřil generál řízením Armády spásy ve Spojených státech její nejvýstřednější, nejkontroverznější, nejneklidnější a jistě nejdéle působící velitelku. Ukázalo se, že je to mimořádně složitá žena. Její otec jí vždycky dával v jejich uspěchané domácnosti značnou volnost, povoloval jí – dokonce ji povzbuzoval – aby dávala volný průchod svým silným, zděděným dramatickým impulsům. Bylo jí devětatřicet, když jí byla svěřena nesmírná odpovědnost ve Spojených státech. Ačkoli dostala několik nabídek k sňatku, rozhodla se zůstat svobodná. Adoptovala čtyři děti: Dota, Jai, Pearla a Willieho.

Evangeline dostala titul velitelky, když přijala místo ve Spojených státech, a byla pod tímto titulem známa třicet let. Její upřímnost a úsudek byly v americkém tavicím kotli vystaveny zloušce ve všech možných situacích. Této neposedné, zrzavé dceři Williama a Catherine naslouchali všichni, kdo se mohli natěsnat do největších sálů v zemi, a mezi jejími posluchači byli nejvyšší představitelé Spojených států i jiných národů. Přitahovala muže a ženy z Bílého domu, z Nejvyššího soudu, z různých velvyslanectví a z Kongresu. Nejen že jí naslouchali, ale důsledkem toho bylo rostoucí uznání práce Armády spásy. Výmluvnost Evangeline Boothové se stala pověstnou.

Velitelka Boothová byla také velmi soucitná, všímavá, plná drobných laskavostí, skutečně soucítící s chudými a opuštěnými v jejich utrpení, oddaná a nebojácná evangelistka. Jakožto moudrá administrátorka, dobře informovaná, rozhodná a s dobrou vnímavostí k detailům, ponechávala svým podřízeným po-

měrnou volnost. Byla zvláště zběhlá v získávání prostředků na mnohé potřeby rozrůstající se Armády. Edward H. McKinley v *Pochodu k slávě* uzavírá její charakteristiku prohlášením: „Ať už byla ve skutečnosti nebo v představách čímkoli, Eva Boothová byla fenoménem historické velikosti.“⁶

Boothova nejmladší dcera Lucy Milward následovala rodinnou tradici a vstoupila do práce Armády spásy v raném věku. V šestnácti letech odcestovala s Booth-Tuckerovými do Indie. V roce 1894 se provdala za švédského důstojníka, plukovníka Emmanuela Booth-Hellberga. Společně veleli indické oblasti až do roku 1896. O dva roky později byli vysláni do Francie a Švýcarska (1896–1904). Po čtyřleté zdravotní dovolené pokračovali v práci v Dánsku (1910–19), Norsku (1919–28) a Jižní Americe (1929–34).

Další dcera Williama a Catherine, Marian, měla tělesné a vývojové problémy a nebyla schopna vykonávat řádnou práci v Armádě spásy. Nikdy se nevdala, zůstala doma, získala trvalou hodnost kapitánky a žila do svých dvaasedmdesáti let.

Ačkoli tři z Boothových dětí opustily práci Armády – pro každé z nich to bylo bolestné rozhodnutí – všechny zůstaly v křesťanské práci. Boothova rodina mohla stále zpívat: „Vzhůru, bratři, k boji.“ Měli jedenačtyřicet vnoučat, z nichž dvě zemřela v dětství. Mnohá z těchto vnoučat pokračovala v práci svých rodičů a prarodičů v Armádě spásy a vliv této pozoruhodné rodiny lze v Armádě cítit dodnes.

Catherine Boothová, nepochybně nejslavnější kazatelka své doby, nikdy nebyla ordinována. Nikdy nezastávala v Armádě spásy důstojnickou funkci, kromě čestného titulu „matka Armády spásy“. Pomohla navrhnout uniformu Armády spásy a formulovat jak učení Armády, tak i některé z šokujících metod, které se v ní uplatňovaly. Ale její největší naukový a praktický vliv spočíval v otázce služby žen a Catherine Boothová byla rádkyní stovkám takových žen.

Ženy v Křesťanské misii a později v Armádě spásy viděly Catherine Boothovou jako člověka, který se nebojácně a důsledně staví za věc služby žen, nikoli navzdory evangelium, nýbrž kvůli němu. V mnoha ohledech byla produktem rostoucího vlivu probuzeneckého hnutí v devatenáctém století, v němž bylo spasení stejně dostupné pro ženy jako pro muže, a kázání tohoto evangelia bylo tedy odpovědností žen i mužů.¹

Neustále byla otevřena vedení Ducha svatého a spoléhala na jeho posilu, která ji držela v její práci manželky a matky, stejně jako v Boží službě, která jí byla svěřena.

Její kazatelská služba pokračovala po většinu jejího života, a kamkoli přišla, měla tisíce posluchačů a další tisíce se odvracely. Často hájila Armádu nebo pečlivě vysvětlovala způsoby a metody, které se v ní používaly k dobytí světa pro Krista.

Mezi množstvím vlivných sponzorů služby Boothových byl W. T. Stead, novinář, který se také stal nedocenitelným přítelem a spojencem Armády a jejich zakladatelů. Byl velkým pomocníkem Catherine v její „kampani za úctu k dívkám“, křížové výpravě za národní čistotu v letech 1883 až 1885, v níž usilovala o zvýšení zákonného věku dívky k přivolení k svatbě z dvanácti na šestnáct let.

Z tohoto nadšeného úsilí se vyvinula práce Ženské sociální služby, z níž se stala jedna z největších záchranných organizací ve viktoriánské a edwardovské Británii. Nesla odpovědnost za práci Armády s dětmi, prostitutkami, ženami bez domova a alkoholičkami. Později byla služba rozšířena na svobodné matky.

Stead také pomáhal Williamovi s psaním knihy *V nejtemnější Anglii a cesta ven*, která vyšla po Catherinině smrti.

* * *

V únoru 1888, krátce po svém návratu ze shromáždění ve Free Trade Hall v Manchesteru a v Colston Hall v Bristolu, kde kázali William i Catherine, dostala Catherine alarmující zprávu od svého lékaře, pana Jamese Pageta. O přestávkách dvoudenního probuzeneckého shromáždění v Bristolu se Catherine světila svému synu Bramwellovi, že má v levém prsu malou bolestivou bouli. Bramwell se polekal a naléhal na svou matku, aby neprodleně vyhledala nejlepší lékařskou pomoc, což také učinila. Doktor jí řekl bolestnou pravdu: boule je zhoubný nádor, a doporučil jí okamžitou operaci.

Primitivní operace té doby často jen prodlužovaly pacientovo utrpení. Cathreninina matka již kdysi zemřela na rakovinu prsu a byla to vleklá a nesnesitelně bolestivá smrt. Když se Catherine vyrovnávala se svou vlastní nemocí, zeptala se pana Jamese, jak dlouho může ještě zůstat naživu, bude-li nádor dále růst a rozhodne-li se operaci odmítnout. Lékař jí dával nejvíce dva roky.

William Booth, který neklidně očekával, až se jeho žena toho únorového dne vrátí domů, spatřil drožku, kodrající se po jejích štěrkané uličce. Právě se chystal odjet na bleskovou cestu do Holandska a do odjezdu scházela necelá hodina. Běžel po schodech dolů, aby pozdravil Catherine. Pak si všiml, že před chvílí plakala. Objal ji a s paží kolem jejích

ramen ji vedl do přijímacího pokoje. Tam vyslechl hroznou zprávu.

Když mu Catherine sdělila, co jí řekl doktor, a poklekla vedle něj, svěčila se mu s tajnou obavou. „Víš, co mě napadlo ze všeho nejdřív? Že tu nebudu, abych se o tebe postarala ve tvé poslední hodině.“ William seděl ohromený a beze slova, rukama ji hladil po vlasech a jemně stíral její slzy. „Nemohu tě teď opustit; neodjedu.“

„Ach ne, musíš,“ namítala Catherine. „Čekají na tebe na shromáždění v Amsterdamu.“

Po cestě na stanici Charing Cross zastavil William drožku v Queen Victoria Street, aby sdělil tu zprávu svému synovi. „Bramwelle, vezmi ji okamžitě ještě k dalším chirurgům. Prober to s panem Jamesem. Musíme získat více než jeden posudek.“

William odcestoval do Amsterdamu, ale zůstal jen na dvě shromáždění a zbytek odvolal. Po tolika letech pozoruhodného manželství se cítil bezmocný, protože nemohl nijak ulevit bolestem ženy, kterou tolik miloval a s níž měl tolik společného.

Mezitím se práce Armády spásy rozvíjela závratným tempem a nijak se nezastíraly problémy této křížácké Armády. Boothův dům vypadal „jako nádraží“, řečeno slovy Catherine. Ale ve své nemoci stejně jako ve zdraví byla Catherine i nadále matkou Armády a její ložnice se stala konferenčním sálem, kde se nyní projednávaly a vytvářely mnohé z armádních výbojných sociálních záměrů. Když William právě nevedl armádní programy nebo neprodléval u lůžka své manželky, pracoval se Steadem na svém rukopisu. Byl v něm popsán Williamův plán záchrany pro oběti neřesti a bídy zakládáním útulků, dílen a dalších zařízení, které měly vejít ve známost jako „městská kolonie“, „hospodářská kolonie“ a „zámořské

kolonie“. William tomu říkal „schéma sociálního výběru a spasení“.

Rukopis o 140 000 slovech byl dokončen v neděli ráno v září 1890; byla to velkolepá práce, která se podle Steadových slov měla „rozezvučet po celé zemi. Raduji se radostí nevýslovnou,“ uzavřel.

A z lůžka nemocné ženy se ozvala těžko slyšitelná slova: „A já... já nejvíc ze všech. Díky Bohu. Díky Bohu.“

Ačkoli ještě mohla mluvit, Catherine si uvědomovala, že je čas na poslední sbohem. V posledních týdnech zůstala její víra v Boží cesty neotřesená. „Nestarejte se o umírání,“ říkala. „Jenom dál žijte dobře, a umírání bude také v pořádku.“

William byl přemožen zármutkem. Rozhodl se, že poslední chvíle s ní stráví o samotě, a každého posílal z pokoje pryč. Její ruka spočívala v jeho, když pocítil, jak ze svého prstu svléká zlatý svatební prstýnek a klade jej do jeho dlaně. „Tímto znamením jsme byli na čas spojeni,“ řekla, „a teď jsme spojeni na věčnost.“

Catherine k překvapení všech neumírala. Jak její nemoc v dalších dvou letech postupovala, mnohokrát doktor prohlásoval, že její hodiny jsou sečteny, a ona sama tomu věřila. Přesto se však vždy znovu zotavovala. U jejího lůžka se střídaly tucty návštěvníků, kteří se přicházeli rozloučit. Tyto rozhovory a její rady byly zapisovány. Jeden autor prohlásil, že pro rané metodisty byla dobrá smrt téměř stejně důležitá jako dobře prožitý život. Catherinina rodina a přátelé drželi u jejího lůžka nepřetržitě hlídky.

Nebyla schopna se zúčastnit oslav pětadvacátého výročí vzniku Armády spásy v roce 1890 v Crystal Palace. Poslala ale přítomným vzkaz. Byl napsán velkými písmeny na archu kalika smotaného jako svitek. Když byl rozvinut, shromáždění uslyšelo tato slova:

*Mé drahé děti a přátelé,
mé místo je prázdné, ale mé srdce je s vámi. Jste mou
radostí a korunou. Vaše zápasy, utrpení a vítězství byly
v minulých pětadvaceti letech největším zájmem mého ži-
vota. Jsou jím dosud. Jděte vpřed! Žijte svatý život. Buďte
věrní Armádě. Bůh je vaše síla. Milujte a vyhledávejte
ztracené; přivádějte je ke Kristově krvi. Čiňte lidi dobrý-
mi; inspirujte je Duchem Ježíše Krista. Milujte se navzá-
jem; pomáhajte svým druhům v temných hodinách. Umí-
rám pod vlajkou Armády; je vaše, abyste pod ní žili
a bojovali. Bůh je mé spasení a útočiště v bouři. Posílám
vám svou lásku a požehnání. Catherine Boothová*

V sobotu odpoledne, 4. října 1890, se smrt citelně přiblížila. Catherine už nemohla mluvit a ukázala na text, který visel nad fotografiemi jejich dětí na šatníku: *Dostí máš na mé milosti.* Kdosi nápis sňal a položil jej blízko ní na postel, pokrytou již vlajkou Armády spásy. Byli tam členové její rodiny, utěšovali ji a sebe navzájem, zpívali některé z jejích oblíbených písní. Každý ji něžně políbil. Williama Booth si přihladil šedivou lví hřívu, když se sklonil a své rty přiložil k jejím.

„Pa!“ zvolala, když ji jeho paže objímaly. Pak zemřela.

Nějaký čas byla rodina k neutěšení. Jeden z jejích zeťů, Booth-Tucker, poznamenal: „Trýzeň zármutku je nevyhnutelnou pokoutou za lásku.“

Když se zpráva o Catherinině smrti rozšířila, začaly do londýnského ústředí Armády spásy docházet telegramy, dopisy, kondolence a chvály. William Booth napsal ve *Válečném pokřiku* tato slova:

*Armáda bude oplakávat její ztrátu a má k tomu důvod;
ona však bude žít dál, dál a dál v srdcích a životech tisíců
a tisíců svých dcer.*

Williamův dobrý přítel George Scott Railton byl pověřen zařizováním pohřbu. K vystavení zemřelé byl využit claptonský Kongresový sál s pěti tisíci sedadel. Během pěti dní přišlo podle odhadu padesát tisíc lidí – bohatých i chudých – kteří se řadili u rakve přikryté sklem, aby vzdali poslední poctu.

Tělo Catherine bylo převezeno dne 13. října na Olympii k pohřební bohoslužbě. Divadlo tvořilo jeskyňovitou strukturu s kapacitou šestatřicet tisíc. Všechna místa byla obsazena; bezpočet lidí se nedostal dovnitř. *Válečný pokřik* o tom napsal:

Pomalou a bolestně, avšak současně s pocitem naděje a vítězství, postupovaly gardy důstojníků a důstojnic v průvodu a nesly vlajky různých národů spolu s těmi, které v počátcích Armády navrhla paní Boothová. Jiní nesli různobarevné praporky. Bílé odznaky po levé straně a bílé praporce s žerdí zaujímaly místo obvyklého krepu a naznačovaly plačtím, aby neplakali jako ti, kdo nemají naději; že nebe je skutečností a že věří, že matka Armády tam je.

A když tělesné ostatky paní Boothové, spočívající na ramenou několika důstojníků, byly pomalu nesený sálem, za její věrnou ošetřovatelkou, která nesla vlajku, pod níž vydechla naposledy, málokdo dokázal zadržet slzy, a zdálo se, jako by se viditelná vlna soucitného smutku převalila srdci všech přítomných.²

* * *

Pohřební shromáždění v úterý ráno 14. října bylo pamětihodné. Pohřební průvod se vinul po mlhavém temžském nábřeží z Queen Victoria Street na hřbitov Abney Park v severním Londýně, asi čtyři míle daleko. Tři tisíce důstojníků Armády spásy pochodovalo v průvodu s rodinou Boothových. Po celou cestu stál generál William Booth zpřímá ve svém voze, vzdo-

ruje kodrcání a otrěsům, s vědomím, že lidé se natahují, aby jej pozdravili, zatímco přijímal jejich pocty.³

Pohřeb na hřbitově byl omezen na deset tisíc osob. Rakev byla položena na pódium a vedle ní se posadil William, jeho děti a vnuci a někteří důstojníci. Komisař Railton vedl bohoslužbu, na které William promluvil tato slova:

Moji drazí druhové a přátelé, jistě pochopíte, že je pro mě obtížné mluvit k vám dnešního odpoledne. Především proto, že bych si jistě přál, abyste mě slyšeli, jenomže v zármutku se těžko křičí. Nemohu však odmítnout příležitost pohlédnout vám do očí, požehnat vám ve jménu Páně a ve jménu naší milované, která se na nás shora dívá, pokud s námi ve skutečnosti dnes není v této tlačenici.

Když jsem dnes odpoledne projížděl těmito, jak odhaduji, statisíci lidí, kteří obnažili své hlavy a kteří mi žehnali ve jménu Páně téměř při každém otočení kol povozu, má mysl byla naplněna dvěma pocity, které se střídaly – jeden převládal v jedné chvíli a druhý v následující – a které se přesto mísily a splývaly navzájem; byl to pocit zármutku a pocit vděčnosti.

Vy, kteří mě znáte – a nemyslím, že bych byl příliš komplikovaný – a vy, kteří jste znali mou drahou, mou milovanou, jistě pochopíte, proč mé srdce je přemoženo zármutkem.

William vyslovil několik analogií odpovídajících těmto pocitům zármutku – strom, který rostl po řadu let, a najednou byl pokácen; věrný služebník, moudrý rádce, přítel, matka, která zemřela:

Pokud jste někdy měli ženu, vroucně milovanou ženu, která vám po čtyřicet let nezpůsobila žádnou vážnou bolest;

ženu, která stála po vašem boku ve válečné vřavě, která byla vaším druhem, vždy ochotným se postavit mezi vás a nepřítele a tím silnějším, čím byl boj zuřivější, a vaše milovaná padla před vašimi očima, jsem si jist, že najdete omluvu pro můj zármutek!

Nuže, mí druhové, mohli byste shrnout všechny tyto přednosti do jediné osoby, a co byste ztratili v každém z nich, já jsem ztratil ve všech. Bylo mi odňato potěšení mých očí, inspirace mé duše, a nyní máme uložit všechno, co zůstává, do tohoto hrobu. Dívám se zde na jeho dno, počítám, jak brzo mě mohou uložit vedle ní, a volám k Bohu, abych byl každou zbývající hodinou svého života připravenější jít a připojit se k ní ve smrti, jít a obejmout ji v životě ve věčném městě!

A přesto, moji druhové... mé srdce je také plné vděčnosti, která mohutní a pomáhá mi zapomenout na můj zármutek, že již prošla celým tím dlouhým údolím smrti a že z toho temného tunelu vyšla do světla dne. Smrt k ní přišla s celou svou hrůzou, mávala před ní svým mečem po dlouhé dva roky a devět měsíců. Znovu a znovu scházela k řece, aby přijala její poslední zásah, jak se domnívala, ale vždy znovu byla vrácena životu. Díky Bohu, už ji (smrt) nespattří – je více nežli vítězem nad posledním nepřítelem!

Smrt přišla, aby ji odvedla od její milované práce. Jak milovala boj! Její velkou bolestí do poslední chvíle bylo: „Nemohu zůstat s tebou, když se obloha zatáhne, když se přátelé odvrátí a opustí tě a trápení tě zaplaví; už tady nebudu, abych ti položila ruce kolem krku a těšila tě.“

Odešla však, aby nám pomohla! Slíbila mi mnohokrát, že je-li něco, co pro nás bude moci vykonat ve věčném městě, udělá to! Její údolí bylo temné, neboť její srdce bylo odtrženo od tak mnohých, které tolik milovala. Znovu a zn-

vu říkala: „Kořeny mé lásky jsou velmi hluboké.“ Musely však být přervány. Jednoho za druhým nás opouštěla; odevzdala se s mnoha láskyplnými slovy útěchy a odešla od nás k Pánu.

Tohoto odpoledne je mé srdce plné vděčnosti, protože její duše je teď s Ježíšem. Měla velkou schopnost snášet utrpení a stejně velkou schopnost se radovat, a dnešního odpoledne je její srdce plné radosti.

Mé srdce také naplňuje vděčnost, protože Bůh mi na tak dlouhou dobu svěřil takový poklad. Říkal jsem si, kdybych vám měl poukázat na tři její největší přednosti, byly by to následující: Za prvé, byla dobrá. Byla obmyta v krvi Beránkově. Do poslední chvíle vyznávala: „Jsem hříšnice spasená milostí.“ Hluboce nenáviděla faleš, pokrytectví a přetvářku.

Za druhé, byla plná lásky. Celá její duše byla naplněna něžným, hlubokým soucitem... Ach, jak milovala, jak soucítěla, jak litovala trpících chudáky! Jak toužila obejmout zbědované a pomoci jim!

Konečně, byla bojovnice. Milovala boj. Nebyla z těch, kteří říkají jiným: „Jdi!“, ale „Zde jsem, pošli mne!“ A když to bylo nutné, volala: „Půjdu.“ Nikdy jsem ji neviděl na ústupu, dokud ji její ubohé tělo nepřinutilo složit zbraň.

Další myšlenka plní mou duši chválou – že tak mnohé inspirovala k tomu, aby se vydali její cestou.

Moji druhové, setkám se s ní znovu. Nikdy jsem na ni nezapomněl po těch čtyřicet let na svých cestách s poselstvím milosrdenství, ale toužil jsem vrátit se zpět, počítal jsem týdny, dny a hodiny, kdy se s ní opět setkám. Když ona odjela ode mě, bylo tomu stejně. A teď mě opustila naposledy. Co mi tedy zbývá učinit? Nikoli počítat týdny, dny a hodiny, kdy budu znovu přenesen do její sladké blíz-

kosti, neboť si uvědomuji, že nevím, co bude zítra, ani co přinese příští hodina. Mým úkolem je jednoduše plnit týdny, dny a hodiny a cestou těšit své ubohé srdce myšlenkou, že když sloužím Kristu a svému pokolení podle vůle Boží – což dnes odpoledne slibuji, že budu činit do poslední kapky své krve – pak důvěřuji, že ona mě přivítá v nebi, tak jako On přivítal ji.

Bůh vám všem žehnej. Amen.⁴

Noční stíny se plížily hřbitovem, když generál poklekl u rakve své ženy a vtiskl na její víčka polibek na rozloučenou, zatímco slzy jejích dětí a vnoučat tiše padaly k zemi.

Generál William Booth přežil svou manželku o dvaadvacet let. Její smrt po tak dlouhé a bolestné nemoci uvolnila jeho energii ze smutného sevření, ačkoli byl ohromen její ztrátou.

Vrhl se do víru komentářů, které jej zaplavily kvůli jeho nově vydané knize *V nejtemnější Anglii a cesta ven*. Jeho práce při zajišťování a obhajobě jeho plánů na pomoc chudým byla tak vyčerpávající, že bylo rozhodnuto poslat jej z Anglie pryč na rozsáhlou mezinárodní návštěvu, která mezi jinými místy zahrnovala Kanadu, Spojené státy, Japonsko, Německo, Jižní Afriku, Austrálii, Nový Zéland, Indii, Dánsko, Norsko, Švédsko a Švýcarsko.

Tyto cesty však neznamenaly prostě rekreaci. Spařoval v nich příležitost, aby ve světě roznítil nadšení pro svůj nový plán, a samozřejmě aby získával duše. Naproti tomu jeho rodina a důstojníci Armády viděli tuto cestu jako změnu tempa, která umožní členům Armády spásy setkat se s generálem a dovolí mu vidět na vlastní oči, co se děje mimo Anglii.

Počátkem roku 1891, několik měsíců po smrti Catherine, se tedy William vydal na své cesty po světě. Tyto cesty pokračovaly až do konce jeho života.

Životopisec Harold Begbie podotýká, že William už nebyl probuzencem vyhnáným z Whitechapelu, nýbrž hlavou mezinárodní organizace, která přijala jako svůj úkol zvládat jedny z nejbolestnějších a nejobtížnějších nebezpečí a těžkostí, s nimiž se civilizace potýká. Se svým vlajícím bílým plnovousem a vlasy byl William snadno rozpoznatelný a jeho práce byla uznávána téměř v každé zemi jako upřímně inspirovaná láskou k lidstvu. Po desetiletích věrné služby už nebyl William terčem posměchu; stal se světovým hrdinou.¹

Kamkoli William přijel, tisíce lidí jej přicházely pozdravit a vyslechnout. V zimě 1894–95 navštívil podruhé Spojené státy. Velký jubilejní kongres byl zahájen v New Yorku 22. října 1894, když William začínal svou cestu Spojenými státy od pobřeží k pobřeží. Bylo mu pětadesát, byl stále vysoký a vypadal skvěle. Byl dobře přijímán a jeho cesty byly považovány za událost mimořádného významu.

Carnegie Hall byla při prvním Williamově veřejném vystoupení zaplněna. Mluvil o své knize *V nejtemnější Anglii* a o záměru, s nímž přicházela. „Není žádná špatnost být oblečen v cárech,“ prohlašoval William. „Není hříchem hladovět, zastavit pár kusů nábytku, aby bylo na jídlo a na zaplacení nájmu. Je to neštěstí, které potkává lidi, čestné a dobré lidi, v těžkých časech, nebo když se těžko hledá práce. Právě takovým lidem chce náš sociální záměr pomoci.“

Knihopisec popisoval v děsivých detailech sociální zla tehdejší doby – jedním z jejích hlavních úkolů bylo vyburcovat vážnou střední vrstvu z její sebespokojenosti. William však nejen ukazoval velikost problému, nabízel také *cestu ven*. Útulky a domovy v průmyslových čtvrtích (městské kolonie) poskytnou bezprostřední úlevu nuzákům; hospodářské kolonie nabídnou dočasné zaměstnání, které se může rozvinout v trvalejší; a emigrace (zámořské kolonie) poskytnou trvalý domov v řídkěji zabydlených zemích jako Kanada, Austrálie a Jižní Afrika. Mezi Williamovými posluchači v Carnegie Hall seděli mnozí z nejbohatších amerických mužů a žen, jejichž srdce bylo pohnut generálovými důstojnými způsoby a jeho nezapomenutelným kázáním.

„Armáda spásy má prostředky, aby takový plán mohla provést – vlastně už na tom pracujeme,“ připomínal. „Ale měřitko, v jakém se bude moci uskutečnit, závisí na veřejné podpoře.“ Znázornil tuto myšlenku ilustrací drožkového koně.

„Když kůň upadne, pomůžeme mu, dáme mu útulek na přespání, potravu pro žaludek, a nakonec je mu přidělena práce, kterou si může zasloužit svou pící. Toto je podstatou *cesty ven*: pomoci lidem na nohy, zajistit přístřeší, jídlo a práci.“

Po podobném projevu v Cambridgi přirovnal profesor Norton z Harvardu Williama k svatému Bernardovi v době první křížové výpravy. Předsedové vlád, místodržitelé, ministři, senátoři a kongresmani, chudáci i milionáři, nevzdělaní i vzdělaní, duchovní a hříšníci, všichni naslouchali Williamovým obhajobám nešťastníků. Armádní program veřejné sociální péče se v důsledku jeho cesty rychle rozrůstal. Jeho 18 453 mil dlouhá cesta po Kanadě a Spojených státech s projevy v šestaosmdesáti městech, kde mluvil na 340 shromážděních, přitáhl 437 000 lidí. Během dvacetitýdenní cesty strávil generál 847 hodin ve vlaku. A to byla jen jedna cesta. Tímto typem cestování se měla vyznačovat jeho práce po zbytek života.

V roce 1902 navštívil William počtvrté Spojené státy, aby vykonal inspekci práce Armády a zejména hospodářských kolonií, které zde založil. Na své cestě viděl Ameriku dvacátého století. Opět se mu dostalo triumfálního amerického přijetí – téměř dva tisíce lidí se plavilo zátokou s flotilou jedenácti vlečných člunů a dvou parníků s bočním kolem, aby se setkali s jeho lodí v karanténě. Lodi byly ozdobeny transparenty s nápisy „Vítáme generála“ a na každém z vlečných člunů hrála kapela Armády spásy. Po salvě z jednadvaceti pušek a třiasedmdesáti granátů – jeden za každý rok Williamova života – doprovodila flotila *Philadelphii* do loděnice. Když se William vyloďoval, setkal se s baterií zpravodajů a fotografů a vyprávěl o svých plánech. Když na to později vzpomínal ve svém londýnském ústředí, William napsal: „Byl to jedinečný den, jeden z nejpamětihodnějších v mém životě.“²

* * *

Ale poslední generálova léta byla také poznamenána zármutkem. Rok po Williamově čtvrté cestě do Spojených států se ocitla jeho dcera Emma Booth-Tuckerová v tragickém železničním neštěstí, když se vracela z inspekční cesty na místo zvané Amity Colony v Coloradu. 28. října 1903 u Dean Lake v Missouri najel vlak na otevřenou výhybku, vagóny se rozbily a třiačtyřicetiletá Emma byla jedinou obětí. Její manžel, velitel Frederick Booth-Tucker, byl silně rozrušen a sotva schopen přečkat několik masových shromáždění k uctění její památky a obrovský veřejný pohřeb, který se konal v národním ústředí Armády spásy v New Yorku. Emma po sobě zanechala šest dětí, včetně tříletého Muriela, který se po letech měl stát plukovníkem a velitelem práce Armády v Irsku.

Williamův zeť, komisař Booth-Tucker, byl zdrcen ztrátou své manželky. Jeho práce ve Spojených státech skončila. Krátce po Emmine smrti se znovu zasvětil velké práci Armády spásy v Indii, kde kdysi s Emmou svou službu začínal.

„Více než padesát milionů mužů a žen strádá fyzickým a duchovním hladem,“ vysvětloval komisař svému tchánovi. „Právě tam je mé místo.“

„Žij s nimi, Tuckere,“ řekl William svému zeti, jehož práce v Indii je dnes legendou.³

Sám William byl přemožen zármutkem nad ztrátou své milované dcery. Nejenže Emma nesčetnými způsoby pomáhala své rodině, když byla mladá, ale také se vrátila do Londýna, aby byla se svou matkou v posledních měsících její nemoci. Tak jako už tolikrát ve svém životě se William v soukromí rmoutil, ale pokračoval ve své veřejné práci.

V roce 1907 navštívil dvakrát Spojené státy, z toho jednou na cestě do Japonska, kde byl přijat císařem. Pětadvacet tisíc lidí se shromáždilo, aby viděli pětasedmdesátiletého generála, který překonával všechny rekordy. Když se vrátil do Anglie,

dostal William čestný doktorát občanského práva na Oxfordu a poté se znovu plavil do Ameriky; byla to jeho šestá a poslední návštěva. Tato cesta byla poznamenána nemocí. William měl stále mladickou mysl a mladického ducha, ale jeho fyzické tělo bylo oslabeno tisíci mil věčného cestování a neustálými shromážděními a veřejnými projevy. Plavba přes oceán lodí *Virginian* byla příjemná; mezi jeho spolucestujícími byl Guglielmo Marconi (vynálezce bezdrátového spojení), který se zájmem sledoval Williamovy přednášky na palubě lodi.

Williamův itinerář zahrnoval návštěvy nejdůležitějších měst východu a středozápadu. Ve Washingtonu pro něj a pro jeho dceru Evangeline prezident Roosevelt s chotí uspořádali snídani. Generál řekl prezidentovi o své cestě do Japonska a o práci Armády spásy na celém světě. John Wanamaker, jeden z nejspolehlivějších sponzorů a přátel Armády, předsedal Williamovým shromážděním ve Filadelfii.

Když se William setkával s císaři, prezidenty, slavnými státníky a vychovateli, vždycky měl na mysli význam těchto kontaktů pro práci Armády spásy a toho, jak může být jejich vliv převeden v hmatatelnou pomoc nešťastným a utlačeným. Ve všech zemích, které navštívil, byl William Booth dotazován králi, místodržiteli a politiky, co by podle jeho názoru měli učinit pro ulehčení lidského strádání a překonání bídy. Stal se autoritou, ale více než co jiného si generál přál, aby tito mocní a vlivní lidé pochopili, co často říkával důstojníkům své Armády: „Nemůžete učinit člověka čistým (jen) tím, že mu vyperete košili.“

Kamkoli přišel, novináři se dožadovali rozhovoru. V New York City byl William tak zesláblý, že během rozhovoru musel několikrát položit hlavu na stůl, aby načerpal nových sil. Jeden novinář napsal: „Jakkoli je zemdlený, ta malá jiskřička v jeho oku, která elektrizuje každého, kdo ji zahlédne, svědčí o ta-

jemství jeho vytrvalosti – je to drát lidského života, který je neustále nabíjen z nevyčerpatelné baterie živoucí energie.“

William Booth byl posilován Duchem svatým. Ale oči i energie začínaly slábnout. 9. listopadu 1907 v doprovodu své dcery Evangeline vyplul William z New Yorku. Kapela hrála „Bůh buď s vámi, než se sejdeme zas“, když se generál naposled loučil s Amerikou.

Krátce po návratu z Ameriky začal Williamův zrak slábnout. Přesto, dokud toho byl schopen, cestoval po Anglii a po kontinentu, pořádal malá i velká shromáždění a promlouval k trestancům ve věznicích.

* * *

O svých třiaosmdesátých narozeninách se mohl William radovat z velké oslavy uspořádané na jeho počest. V květnu 1912 hovořil k deseti tisícům lidí v Albert Hall při svém posledním veřejném vystoupení a oznámil: „Jdu do suchého doku na opravu.“ Slyšeli shrbeného a téměř slepého starého muže, jak říká: „Dokud budou ženy plakat jako nyní, budu bojovat; dokud budou děti hladovět jako nyní, budu bojovat; dokud budou lidé chodit do vězení, tam a zpět, tam a zpět, budu bojovat; dokud bude na ulicích jediné ubohé ztracené děvče, budu bojovat; kdekoli ještě zůstává jediná duše v temnotě bez Božího světla, budu bojovat – budu bojovat až do konce.“

William zápasil až do konce. Po operaci v roce 1910 oslepl na pravé oko. Starý nebojácný válečník řekl chirurgovi, když mu byly sňaty obvazy: „Nevidím světlo. Jsem slepý... Doktore, Bůh mi pomohl překonat množství bouří a pomůže mi i tentokrát.“

Jeho levé oko ještě nebylo úplně slepé, ale jeho zrak byl o mnoho slabší; předpokládalo se, že se jedná o šedý zákal. Potom na konci května 1912 při operaci levého oka nastaly komplikace, po nichž zůstal naprosto slepý. Jeho syn Bramwell

byl u jeho lůžka. William uchopil svého syna za ruku. „Tak já už nikdy neuvidím tvou tvář?“ byla jeho první slova. Pak, po chvíli, dodal rozhodným hlasem: „Bůh to ví nejlépe. Bramwelli, udělal jsem, co jsem mohl pro Boha a pro jeho lid, když jsem měl oči. Teď uvidím, co mohu vykonat pro Boha a pro jeho lid bez očí.“

Ačkoli byl slepý, oči starého generála byly stále upřeny na ty, kdo zoufale potřebovali pomoc. Problém bezdomovců mu nedopřával klidu. „Chci, abyste dělali víc pro ty, kdo chodí světem bez domova, pro muže bez domova,“ nabádal své syny. „Pamatujte, nemyslím jen na tuto zemi, ale na všechny země.“

„Ano, generále,“ sliboval Bramwell. „Rozumím.“

„Ženy bez domova – ach, můj chlapče, nedovedeme si představit, co to znamená nemít domov.“

„Ano, generále, udělám to.“

„A děti bez domova, Bramwelli, postarej se o bezdomovce. Slib mi to.“

A Bramwell slíbil. Ale Booth, dokonce i ve své nemoci, se dokázal přinutit k úsměvu: „Pamatuj – jestli to nesplníš, přijdu zpátky a budu tě strašit!“

Starý voják srdnatě bojoval o život ještě tři dny, ačkoli toužil po odpočinku. Nakonec, 20. srpna 1912 ve 22.13, odešel William Booth ke svému Pánu. Řečeno slovy básníka Nicholase Vachela Lindsaye:

*Kristus přišel něžně, korunu mu dal
pro vojáka Bootha, když zástup poklekal.
Spatřil Krále Krista. Stáli tváří v tvář,
tu poklekl v slzách, vešel v svatou zář.*

Dne 21. srpna 1912 v 9 hodin ráno byli důstojníci štábu ohromeni, když přicházeli do Mezinárodního ústředí a četli na okně toto stručné oznámení: „Generál složil svůj meč.“

Zpráva o smrti generála Bootha prolétla světem. Hluboký a osobní zármutek vytryskl ze srdce světa. Všichni oplakávali tohoto zbožného muže. Životopisec Bergbie připomněl: „Žádný člověk nikdy neskončil svou bitvu tak všeobecným vítězstvím...“ Nejenže všechny významnější noviny po celém civilizovaném světě vzdávaly obdivný a uctivý hold zemřelému válečníkovi; nejenže z každé části světa přicházely projevy soustrasti od významných světových osobností; tyto věci říkaly mnoho; tyto věci svědčily o úctě ctihodných lidí k tomu, který byl uprostřed svého života napadán, zesměšňován a pronásledován více než jiní; ale o vítězství jeho života nejvíce ze všeho svědčil osobní zármutek nejchudších a nejponíženějších lidí v každé zemi na světě.¹

New York Tribune napsal: „Na seznamu těch, kdo nesobeky zasvětili celý svůj život povznesení lidstva, nestojí žádné jméno výše než jméno generála Bootha... jeho pracovním polem byl svět, a lidé ze všech ras a končin měli možnost slyšet zvěst naděje a zaslíbení, kterou s takovým ohlasem kázal utlačovaným a nešťastným.“ Prezident Taft poslal projev soustrasti a úcty. Další představitelé církve a státu posílali své kondolence, včetně německého císaře, anglického krále George V., ministerského předsedy a arcibiskupa z Canterbury.

Ohromující záplava holdů generálovi se objevila v novinách a časopisech po celém světě. V *Daily Chronicle* (Londýn, 21. srpna 1912) se psalo:

Máme dnes smutnou povinnost oznámit odchod Williama Bootha, představitele veliké organizace, Armády spásy. Svět ztratil svého největšího misionáře a evangelistu, jednoho z velikánů naší doby. Téměř každá země na tváři země zná tohoto průkopníka a jeho Armádu, Armádu, která se vydala do tak dlouhého, rozhodného a úspěšného boje proti agresivitě hříchu a žalu ve světě. Ne jedna, nýbrž padesát zemí pocítí dnes těžkou osobní ztrátu. Od Laponska po Honolulu se budou hlavy sklánět v zármutku při zprávě, že tato mimořádná osobnost, odpovědná za takové množství náboženského pokroku dnešního světa, již není.

Úžasná křížová výprava, kterou započal, měla velmi skromné počátky. Začala na špinavém předměstí Nottinghamu, onoho města, které dalo světu dva z největších náboženských vůdců moderní doby – generála Bootha a Dr. Patona. Procházela obdobím otevřeného nepřátelství, opozice, kritiky, ale její vůdce a jeho společnost oddaných pomocníků nikdy neztratili ze zřetele svůj nejvyšší cíl. Vydali se do „boje proti vojskům, která držela podsvětí v bídě“, a nyní mohou být již dlouho spokojeni se svými nerosovatelnými výsledky. Doba posměchu a lhostejnosti minula a generál Booth se dožil poct z rukou králů a princů, kteří dávali jeho práci svou podporu.

Není dáno každému člověku, který má před sebou velký záměr, aby svůj cíl také uskutečnil. O generálu Boothovi však lze říci, že učinil ještě víc. Jeho hnutí se rozrostlo do rozměrů, o jakých se mu pravděpodobně v počátcích ani nesnilo, ale mimořádné výsledky jej učinily ještě dychtivějším dobýváním. Určitým způsobem poslední roky jeho života byly snad nejpozoruhodnější z celé jeho kariéry. Projevoval vitalitu a nadšení, které se zdálo být s přibývajícím

časem větší a větší. Ve věku, kdy většina mužů hledá větší míru klidu, generál Booth pracoval dál s veškerou svěžestí dřívějších dní. A lze říci, že zemřel uprostřed práce. Nepřestal sledovat tep dalekosáhlé organizace, kterou založil, dokud jej smrt neodvolala.

Příběh růstu Armády spásy je nejpozoruhodnější v dějinách práce duchovní, sociální a hmotné obrody nemajetných. Byli zachráněni z vedlejších cest všech opuštěných lidí světa, které ostatní agentury obcházely. Nikdo nebyl natolik bezcenný, příliš odpudivý, aby mu nebyla věnována pozornost. Práce je příliš rozsáhlá, aby mohla být posouzena způsobem, který by ukázal její význam. Bylo toho dosaženo především dvěma faktory. Tím prvním je dokonalá organizace. Lord Wolseley jednou označil generála jako největšího organizátora na světě. Druhým rysem byla nádherná osobnost velitele Armády. Působil mocným dojmem nejen na své spolupracovníky, ale i na ty, které chtěl vysvobodit, a na celou veřejnost. Vyzářoval z něj lidský soucit a nadšení. Jeho odchod bude pro celý svět těžkou ztrátou; bude to vážná rána pro Armádu. Nemůžeme se však domnívat, že jeho dobrá práce nebyla vybudována na pevných základech a že bitva, které tak schopně a tak dlouho velel, bude přerušena. Armáda již koná skvělou práci v padesáti zemích a přispívá tím k šíření ducha bratrství mezi národy. Dnes se celý svět sjednotí, aby vzdal hold skvělému životu zasvěcenému velké věci. Tomuto světu zanechává skvělý příklad, a největším holdem, který může být vzdán jeho památce, bude navazovat na tento vznešený příklad, který zanechal všem národům.²

Po tři dny leželo Williamovo tělo na katafalku v claptonském Kongresovém sálu, kde 150 000 lidí prošlo kolem rakve staré-

ho válečníka. 27. srpna byl přenesen do Olympie, velké výstavní síně na Hammersmith Road v západním Londýně, a 40 000 lidí se tísnilo na pohřebním shromáždění. Vojáci na dovolené z celého světa – mezi nimi i generálova dcera, komisařka Evangeline z New Yorku – poklekali vedle rakve, aby se znovu oddali Bohu a Armádě. Vedle nich klečeli zloději, tuláci, prostitutky, ztracení a vyvržení, jimž Booth odevzdal své srdce.

Téměř nepoznána seděla mezi přítomnými britská královna Mary, upřímná obdivovatelka Williama Bootha, spolu se svými lordy Chamberlainem a Shaftesburym. (Královna se rozhodla přijít na poslední chvíli, bez ohlášení.) Seděla vedle poněkud ošuměle vyhlízející ženy. Žena se ostýchavě královně svěčila, že bývala kdysi prostitutkou a jen členové Armády spásy ji zachránili před smrtí. Pak královně popisovala, jak se později setkala s generálem Boothem, který vyslechl její příběh a řekl jí: „Mé děvče, až se dostaneš do nebe, budeš tam mít čestné místo, protože Marie Magdaléna ti dá jedno ze svých nejlepších míst.“

Královna se velmi zajímala o příběh té ženy. Pak žena řekla: „Vidíte ty červené karafiáty na rakvi? Přišla jsem dřív, abych si mohla sednout do uličky, a když procházela rakev, položila jsem květiny na víko. Víte, záleželo mu na takových, jako jsem já.“

Příštího dne se pohřební průvod, vážný, ale vítězný, ubíral za bílými transparenty – palmami vítězství – a rakev byla tažena na márách dvěma grošáky. Čtyřicet kapel hrálo pochod smrti z Händelova *Saula*. Deset tisíc uniformovaných vojáků Armády pochodovalo za márními. Velikost zástupu zaplňujícího okraj hřbitova Abney Park ve Stoke Newingtonu nebylo možno odhadnout. Plnili ulice a uličky v nepřehledném zástupu. Lidé se nahýbali z oken a dokonce i střechy byly plné lidí.

Městské kanceláře byly zavřeny a zamčeny; vlajky všech národů vlály na půl žerdi. Kolem Williamova hrobu ležely věnce od anglických králů a královen, od královny Alexandry, od německého císaře Wilhelma a od amerického velvyslance.

Když se pohřební průvod blížil ke konci své cesty, mezinárodní štábní kapela spustila novou píseň a průvodem proběhl povzdech. Melodie byla všem známá:

*Domov, domov, sladký, sladký domov,
žádný přítel jako Ježíš,
žádné místo jako domov.*

Žádné oko nezůstalo suché. Smysl této všemi milované písně našel v jejich srdcích ozvěnu.

U hrobu stál Bramwell Booth, na němž spočinulo vedení Armády. „Miloval jsem jej i vy jste jej milovali a on byl naším vůdcem. Vedl nás a my jej budeme následovat,“ řekl prostě Bramwell.

Londýnský *Punch* napsal:

*Z vavřínu věnec jeho máry nehostí,
však velikány smutek přemohl,
kde bojovník ten bez nářku a úzkosti,
ten voják Kristův, k mrtvým ulehl.*

Nikoho nepřekvapilo, že generálův nejstarší syn William Bramwell Booth nahradí svého otce jako druhý generál Armády spásy. Den po Williamově smrti byl otevřen dokument napsaný a zapečetěný před dvaadvaceti lety a bylo přečteno Bramwellovo jméno jako nástupce. Bramwellovi, který již byl po řadu let náčelníkem štábu a který zasvětil svůj život Křesťanské misii a Armádě spásy od chvíle, kdy mu bylo šestnáct let, bylo nyní šestapadesát.

Právě Bramwell byl se svým darem právníckého myšlení vždy schopným správcem, pomáhajícím prosazovat ideály svého otce a přispívajícím k rozmachu hnutí. Bramwell Booth by nikdy nemohl založit Armádu spásy, je však také vysoce pravděpodobné, že William Booth by nemohl vybudovat tak efektivní organizaci bez obdarování svého syna.

Generál Bramwell Booth sloužil v této funkci do 12. dubna 1928, kdy jej zdravotní problémy přinutily vyhledat lékaře a vedly k tomu, že mu byla 8. ledna 1929 nabídnuta rezignace. To nakonec vedlo k reformě základních řádů Armády spásy. Principy byly důležitější než osoby a princip volby generála předešel založení dynastie Boothových a umožnil Armádě využít svých nejlepších dostupných talentů jako vůdců.

Bramwell Booth byl nahrazen Edwardem J. Higginsem, náčelníkem štábu, který sloužil jako generál až do roku 1934, kdy v sedmdesáti letech odešel na odpočinek. Velitelka Evangeline Boothová byla hlavní kandidátkou, aby převzala místo generála Higginse, což také učinila v listopadu 1934 a vzdala se velitelské funkce ve Spojených státech. Měla už za sebou třicet let služby ve Státech, když doplula do Londýna 23. listopadu 1934, aby převzala povinnosti nejvyššího úřadu v Armádě spásy. Byla třetí a poslední z rodiny Boothových, kdo zastával funkci generála.

Evangeline Boothová stála v čele reformního hnutí a stejně jako nejvyšší důstojníci Armády spásy v Anglii a dalších zemích věřila, že je v nejlepší zájmu Armády, aby byl v obsazování nejvyšších administrativních funkcí přijat demokratičtější proces. Od roku 1930 byla služba Armády spásy po celém světě daleko účinnější pod řadou schopných mezinárodních vůdců.

Příběh práce Armády spásy během 1. a 2. světové války a jejího celosvětového úsilí o zmírnění utrpení by vyžadoval další knihu. Základní sociální služby vytvořené Williamem a Catherine Boothovými zůstaly viditelným výrazem pevných náboženských principů Armády. Vznikly nové programy, které reagovaly na potřeby současnosti. Mezi nimi je služba pomoci při živelných katastrofách, střediska denní péče, letní tábory, prázdninové asistence, služby pro starší občany, nemocnice a zdravotnická zařízení, útulky pro týrané manželky a děti, rodinné a profesní poradenství, školení pro nezaměstnané, nápravné služby a drogová rehabilitace.

Dnes jsou operace Armády spásy po celém světě řízeny vyvíčenými, pověřenými důstojníky. Zvěstují evangelium a slouží jako administrátoři, učitelé, sociální pracovníci, poradci, vedoucí mládeže a hudebníci.

Uchazeči o důstojnické funkce podstupují intenzivní dvouletý kurz na internátních školách Armády spásy pro důstojnický výcvik. Učební plán spojuje teorii i polní praxi. To zahrnuje učení a řády Armády spásy, sociologii a sociální práci, studium Bible, církevní dějiny, společenské vztahy, obchodní administrativu a další.

Po ukončení školy jsou kadeti ordinováni jako kazatelé, ustanoveni jako poručíci a pověřeni aktivní službou, zatímco se nadále vzdělávají. Od poručíků se očekává, že budou studovat dalších pět let.

Služební postup je založen na délce služby, povaze, účinnosti, věrném plnění povinností a schopnosti přijmout zvýšenou odpovědnost. Hodnosti v Armádě spásy jsou poručík, kapitán, major, podplukovník, plukovník a komisař. Mezinárodní vůdce zastává hodnost generála a je volen nejvyšší radou komisařů a oblastních velitelů v aktivní službě.

Důstojníci Armády spásy se musí věnovat práci v Armádě na plný úvazek. Důstojník může uzavřít manželství jen s jiným důstojníkem Armády spásy, nebo se vzdát své důstojnické funkce. Manžel a manželka mají stejnou hodnost a vykonávají určené povinnosti. Jako ordinovaní služebníci evangelia mají právo vykonávat pastýřskou službu ve svém sboru, svatby, pohřby a požehnání dětí. Jsou také nápomocni radou a utěšováním zarmoucených.

Práce Armády spásy se rozšířila do 103 zemí a důstojníci i vojáci věrně kážou evangelium ve 160 jazycích.

Doktor Wilbur Chapman hovořil s generálem Williamem Boothem při jedné z jeho posledních návštěv Spojených států a došel k následujícím zjištěním:

Když jsem se díval do jeho tváře a viděl jsem, jak si odhrukuje vlasy z čela, když jsem jej slyšel mluvit o zkouškách, konfliktech a vítězstvích, řekl jsem: „Generále, řekněte mi, jaké je tajemství vašeho úspěchu po celou tu dobu?“

Na okamžik zaváhal a viděl jsem, jak mu po tváři stékají slzy; pak odpověděl: „Řeknu vám své tajemství. To všechno pro mě učinil Bůh. Byli lidé, kteří měli větší možnosti; ale ode dne, kdy jsem přijal londýnské chudé do svého srdce a také vizi, co může Ježíš Kristus pro ně učinit, rozhodl jsem se, že celý život Williama Bootha bude patřit Bohu. A má-li dnes Armáda spásy nějakou moc, je to proto, že Bohu patří veškeré uctívání mého srdce, všechna

síla mé vůle a veškerý vliv na můj život.“

Chvilí se na mě díval a brzo jsem se dozvěděl další tajemství jeho síly. Řekl: „Kdy odjízďte?“ Odpověděl jsem: „Za pět minut.“ Vyzval mě: „Modlete se,“ a já jsem klesl na kolena po boku generála Bootha a modlil jsem se koktavou a zajímavou modlitbu. On potom mluvil s Bohem o londýnských vyvržených, o newyorských chudých, o čínských ztracených, o velkém světě, který leží ve své špatnosti. Otevřel oči, jako by se díval do tváře Ježíšovy, a se vzlykáním vyprošoval Boží požehnání každému misijnímu pracovníku, každému evangelistovi, každému kazateli, každému křesťanu. S očima stále zalitými slzami se se mnou rozloučil a odcházel, více než osmdesátiletý, aby kázal na kontinentu. A já jsem se od Williama Bootha naučil, že velikost síly člověka se měří jeho odevzdáním. Nezáleží na tom, kdo jste nebo co jste, ale jestli vás ovládá Bůh.¹

* * *

Paul A. Rader, současný generál Armády spásy, ve svém článku v *New Frontier* (7. května 1998), oblastních novin západu, nám připomíná Izajáše 58,6–12, oddíl, který se někdy uvádí jako charta Armády spásy. Bylo to oblíbené místo generála Bootha. „Zní velmi současně!“ napsal generál Rader. „Nabádá nás, abychom se osobně angažovali v odpovědném a soucitném jednání s uvězněnými, s bezdomovci, s chudými, hladovými a nedostatečně oblečenými. Když Ježíš mluví o posledním soudu u Matouše 25, mluví o stejných sociálních problémech. A ujišťuje nás, že cokoli jsme učinili pro ně v jejich nejzoufalejší situaci, v jejich bídě, potupě, osamělosti a opomíjenosti, to jsme učinili pro Něho.“

Armáda spásy je po celém světě známá svou včasnou a účinnou reakcí na velká neštěstí. Založili jsme rozsáhlé pro-

gramy pomoci uprchlíkům a těm, kdo žijí ve složitých lidských podmínkách, jako ve Rwandě a Bosně. Naše reakce na nedávné pohromy v USA, které si vybraly tak tragickou daň na lidských životech a vyústily v tak rozsáhlou destrukci hmotných statků, ukázaly Armádu jako nesrovnatelného poskytovatele služeb v neštěstí a nouzi. Ale úkolem Armády spásy je něco víc než přinášet soucit v zastoupení. Od vášnivé argumentace proroka Izajáše po naléhavou výzvu našeho Pána Ježíše u Matouše 25 nás evangelium volá, abychom se osobně a prakticky angažovali. Každý člen Armády spásy bude osobně zapojen do nějaké formy služby jiným. To je zásadní rozměr života z evangelia, které kážeme ve světě plném utrpení, přehlížení, násilí a nouze. Co učiníte pro Ježíše vy?²

Zdalipak půst, který já si přeji, není toto:

Rozevřít okovy svévole,

rozvázat jha,

dát ujařmeným volnost,

každé jho rozbít?

Cožpak nemáš lámat svůj chléb hladovému,

přijímat do domu utištěné, ty, kdo jsou bez přístřeší?

Vidíš-li nahého, obléknout ho,

nebýt netečný k vlastní krvi?

Tehdy vyrazí jak jitřenka tvé světlo

a rychle se zhojí tvá rána.

Před tebou půjde tvá spravedlnost,

za tebou se bude ubírat Hospodinova sláva.

Tehdy zavoláš a Hospodin odpoví,

vykřikneš o pomoc a on se ozve: „Tu jsem!“

Odstraníš-li ze svého středu jho,

hrozící prst a ničemná slova,

budeš-li štědrý k hladovému

a nasytíš-li ztrápeného,

vzejde ti v temnotě světlo

a tvůj soumrak bude jak poledne.“

Hospodin tě povede neustále,

bude tě sytit i v krajinách vyprahlých,

zdatnost dodá tvým kostem;

budeš jako zahrada zavlažovaná,

jako vodní zřídlo,

jemuž se vody neztrácejí.

Co bylo od věků v troskách,

vybudují ti, kdo z tebe vzejdou,

opět postavíš, co založila minulá pokolení.

Nazvou tě tím, jenž zazdívá trhliny

a obnovuje stezky k stálům.“

Izajáš 58,6–12

1. kapitola

1. Roger J. Green, *Catherine Booth: A Biography of the Cofounder of The Salvation Army* (Grand Rapids. Mich.: Baker Books, 1996), str. 95.
2. Ibid., str.97.
3. Ibid., str. 108.
4. Ibid., str. 107.

2. kapitola

1. George S. Railton, *General Booth* (London: Salvationist Publishing and Supplies, 1912), str. 5.
2. Ibid., str. 5-6.
3. Ibid., str. 11.
4. Ibid., str. 16.
5. Ibid., str. 19-20.
6. Ibid., str. 29.

3. kapitola

1. Green, str. 43.
2. Railton, str. 30-31.
3. Harold Begbie, *The Life of general William Booth*, 1. díl (New York: Macmillan, 1920), str. 125-26.
4. Green, str. 26-27.
5. Ibid., str. 31.
6. Ibid., str. 36-37.
7. Booth Papers, rukopisy č. 64799.

4. kapitola

1. Railton, str. 42-23.
2. Catherine Booth, *The Highway of Our God* (Atlanta: The Salvation Army, 1986), str. 74-76.

5. kapitola

1. Green, str. 72.
2. Ibid., str. 70.
3. Ibid., str. 73.

4. Franklin De L. Booth-Tucker, *The Life of Catherine Booth*, 1. díl (London: Simpkin, Marshall, Hamilton, Kent & Co., 1912), str. 247.
5. Green, str. 85.
6. Ibid.
7. Bramwell Booth, *Echoes and Memories* (London: Hodder and Stoughton, 1925), str. 7.
8. Catherine Booth, *Practical Religion* (Atlanta: The Salvation Army, 1986), str. 11-12.

6. kapitola

1. Robert Randall, *The Story of The Salvation Army*, 1. díl (London: Thomas Nelson & Sons, 1947), str. 248.
2. Ibid.
3. St. John Ervine, *God's Soldier: General William Booth* (New York: Polygraphic Co. of America, 1925), str. 251-52.
4. Ibid., str. 252.
5. Booth Papers, rukopisy č. 64805.
6. Green, str. 141.
7. Ervine, str. 259.
8. Randall, str. 17-18.
9. Ervine, 1:11.
10. Ervine, 1:277; Booth-Tucker, *The Life of Catherine Booth*, 1:547.
11. Green, 155.

7. kapitola

1. Richard Collir, *The General Next to God* (St. James Place, London: Collins, 1965), str. 26.

9. kapitola

1. Robert Sandall, *The History of The Salvation Army*, 1. díl (London: Nelson & Hodder & Stoughton, 1947-86), str. 46-48.

10. kapitola

1. Sandall, *The History of The Salvation Army*, 1:48.
2. Collier, str. 52.
3. Sandall, str. 34.

11. kapitola

1. Sandall, 1:54-55.

2. Ibid., str. 35.
3. Norma H. Murdoch, *Origins of The Salvation Army* (Knoxville, Tenn.: Univ of Tenn. Press, 1994), str. 50-51.
4. Ibid., str. 51.

12. kapitola

1. Green, str. 164.
2. Collier, str. 62-64.
3. Herbert A. Wisbey Jr., *Soldiers Without Swords* (New York: The Macmillan Co., 1955), str. 18-19.
4. Informace o této události byly pevně z knihy Richarda Colliera *The General Next to God* (str. 64-66) a z knihy Roberta Sandalla *The History of The Salvation Army*, 1. díl (str. 229-30).
5. Informace o tomto válečném kongresu byly z podstatné části posbírány z knihy Roberta Sandalla *The History of The Salvation Army*, 1. díl, kap. 19. Tato zpráva zapsaná Thomasem B. Coombsem je ze str. 236 Sandallových knih.

13. kapitola

1. Pevzato z webové stránky Armády spásy USA
<http://www.salvationarmyusa/org/home.htm>.
2. Harry Edward Neal: *The Hallelujah Army* (Philadelphia & New York: Chilton & Co., 1961).
3. Část látky v této kapitole byla posbírána z knihy Herberta A. Wisbeyho ml. *Soldiers Without Swords*.

14. kapitola

1. Sandall, 1:217.
2. Informace z knihy Herberta A. Wisbeyho ml. *Soldiers Without Swords*, str. 12. Zpráva o práci Shirleyových vychází z článku Elizy Shirleyové publikovaných v různých dobách v časopise *The War Cry*. První byl z 9. října 1881. Druh s názvem „Pioneering the Work in the United States“ (Průkopnická práce ve Spojených státech) byl otištěn na pokračování v číslech z 28. listopadu a 5. prosince 1908. Třetí měl název „Born in American Stable“ (Zrozena v americké stáji) a vyšel na pokračování v číslech z 12. 19. a 26. září a 3. října 1925. Velitelka Eliza (Shirleyová) Symmondsová se dožila sedmdesátileté věku a zemřela 18. září 1932 v Racine ve Wisconsinu.

16. kapitola

1. Booth-Tucker, *The Life of Catherine Booth*, 2. díl (London: Simpkin, Marshall, Hamilton, Kent & Co., 1912), str. 185.
2. Ibid., 2:198.
3. Bramwell Booth, str. 373.
4. Ibid., str. 248.
5. Booth-Tucker, 2:295-96.
6. Edward H. McKinley, *Marching to Glory: The History of The Salvation Army in the United States* (San Francisco: Harper & Row, 1980), str. 94-95.

17. kapitola

1. Green, str. 194-95.
2. Booth-Tucker, 2:656-57.
3. Collier, str. 190.
4. Booth-Tucker, 2:413-17.

18. kapitola

1. Harold Begbie, *William Booth, Founder of The Salvation Army*, 2. díl. Informace v těchto odstavcích jsou vyňaty z Begbieho knihy z kapitoly nazvané „At the Threshold of a New Phase“ (Na prahu nové etapy).
2. Wisbey, str. 135.
3. McKinley, str. 93.

19. kapitola

1. Begbie, str. 318.
2. George S. Railton, *The Authoritative Life of General William Booth, Founder of The Salvation Army* (New York: The Reliance Trading Co., 1912), str. 253-55.
3. Informace pro tuto kapitolu byly posbírány z mnoha knih použitých při psaní této knihy, ale v této kapitole především z výběrného díla Herberta A. Wisbeyho ml. *Soldiers Without Swords* a z neméně skvělé knihy Richarda Colliera *The General Next to God*.

Epilog

1. Charles T. Bateman, *Life of General Booth* (New York, London: Association Press, 1912), str. 93-95.
2. Použito se svolením.

Obsah:

<i>První kapitola</i>	...5
<i>Druhá kapitola</i>	...13
<i>Třetí kapitola</i>	...25
<i>Čtvrtá kapitola</i>	...35
<i>Pátá kapitola</i>	...44
<i>Šestá kapitola</i>	...54
<i>Sedmá kapitola</i>	...68
<i>Osmá kapitola</i>	...74
<i>Devátá kapitola</i>	...78
<i>Desátá kapitola</i>	...86
<i>Jedenáctá kapitola</i>	...93
<i>Dvanáctá kapitola</i>	...100
<i>Třináctá kapitola</i>	...109
<i>Čtrnáctá kapitola</i>	...121
<i>Patnáctá kapitola</i>	...131
<i>Šestnáctá kapitola</i>	...136
<i>Sedmnáctá kapitola</i>	...148
<i>Osmnáctá kapitola</i>	...158
<i>Devatenáctá kapitola</i>	...165
<i>Epilog</i>	...170
<i>Poznámky</i>	...176

William a Catherine Boothovi

Zakladatelé Armády spásy

Vydal Návrat domů jako svou 133. publikaci.

Původně vydal:

Barbour Publishing, Inc.

P. O. Box 719

Uhrichsville, Ohio 44638, USA

jako

William and Catherine Booth, Founders of The Salvation Army

Přeloženo a vydáno se svolením nakladatele.

Edice Tvůrci dějin, svazek třetí.

Autor: Helen K. Hosierová

Překlad: Tomáš Adámek

Odpovědný redaktor: Alena Koželuhová

Odborná korektura: Vilém Schneeberger

Redakce: Miroslav Hora, Petr Plaňanský

Grafická úprava, sazba: Petr Plaňanský

Obálka: CALDER

Výroba: Miroslav Hora

Tisk: Macík Sedlčany

pro vás dále připravil.

Sam Wellman: C. S. Lewis – Poutník krajinou fantazie

Britský spisovatel C. S. Lewis působil jako profesor středověké a renesanční literatury na univerzitě v Oxfordu a Cambridge. Od mladického vzdorného ateismu se postupně propracoval k intelektuálně těžce vybojované víře. V následujících letech se stal jedním z největších obhájců křesťanské víry ve dvacátém století. Je autorem řady světových bestsellerů, jako jsou *Rady zkušeného ďábla*, *Letopisy Narnie* či *K jádru křesťanství*.

Mezi jeho přednosti patří nesmírně bohatá tvůrčí fantazie, která dává zvláštní hloubku a půvab většině Lewisových knih. Spolu se svým přítelem J. R. R. Tolkienem dal C. S. Lewis vyniknout novému literárnímu hnutí fantazijní tvorby, jehož vliv neustále roste.

ISBN 80-7255-018-7, překlad: Tomáš Adámek, 200 stran, formát: 19x12,5 cm, měkká vazba, řada novelistických životopisů.

Garth Lean: John Wesley – Svědek Boží moci

První polovina 18. století je dobou materialismu, neurčitých ideálů, pohasínající naděje; ale ještě před polovinou století se ráz změnil. Objevilo se hnutí s velkým vůdcem, který vyvedl vodu ze skály, aby vyprahlou zem zase oživil...

Žádný věk není bez protestů a rebelů, bez mužů, kteří se snaží omezit nebo usměrnit proud vývoje. Chatham jako politik, Thomson jako básník, Berkeley ve filosofii, Law mezi teology – ti všichni rozvinuli nové myšlenky, našli nové harmonie, přijali nové podněty ze své doby. Avšak významnější než ti všichni byl svým obsáhlým vlivem a dopadem John Wesley.

ISBN 80-7255-016-0, překlad: Vilém Schneeberger, 144 strany, formát A5, pevná vazba, řada studijních životopisů.